

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Summa angelica de casibus conscientiae

Angelus <Carletus>

[Nürnberg], 10. Feb. 1492

Laicus - Luxuria

[urn:nbn:de:bsz:31-300937](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-300937)

litatis secularis transiret. et vide bonam glo. in. c. satis perversum. distin. lxxj. que dicit. qd licet pater commiserit crimen lese maiestatis. Et quo filij efficiuntur infames. l. quisquis. l. ad. l. iuli. maie. vj. q. j. si quis cum milibus. filij tñ clerici nō efficiunt infames 7 nō pdunt beneficia: 7 sic nec ius patronatus. etiam filij qui non sunt clerici nisi cum vniuersitate.

27 Quid si laicus habet ius patronatus cum ecclesia si habebit ne sex menses ad presentandū. Rñ. fm Jo. an. 7 Archie. in dicto. c. unico. eo. ti. li. vj. q. sic. ita qd ratione cōmunionis p̄uilegium ecclesie transibit ad laicum. ad instar eius quod dicitur de eo qui habet rem cōmunē cum pupillo q non potest vsucapi vel prescribi p̄ter pupillum: vt in. l. si cōmunem. ff. quemad. ser. amit. ita per ecclesiā cōsequitur quod p se consequi non posset. de cōcess. preben. c. penul. Idem dic quando clericus et laicus habent presentare qd habet tempus sex mensium fm Panoz in. c. eam te. e. ti. q. maius dignum trahit ad se minus dignum. c. q in dubijs. de cons. eccle. vel alta. et hoc tenet Jo. an. licet Host. aliter. Et intellige de patrono ecclesiastico qui habet ius patronatus ratione ecclesie. quia si haberet rationale patrimonij esset idem per omnia sicut in laico sic et in clerico. c. cum dilectus. eo. 7 glo in de. si. eo. ti. no. Panoz. in. d. c. eam te. et in. d. c. cum autē. qd nota.

Iusticia

fm: qd est habitus virtutis potest accipi quatuor modis. fm Richard. in. iij. di. xxxij. art. v. q. iij. Primo cōdissime. scilicet pro qualibet rectitudine animi. et sic quelibet virtus est iusticia quedam. et sic diffinitur ab Ansel. li. de veritate. c. xij. Iusticia est rectitudo voluntatis propter se seruata. Secundo pro rectitudine p quam homo iustificatur in cōspectu dei. scilicet p charitate. et sic diffinitur ab Aug. li. lxxij. q. lxx. iusticia que p cetera diffunditur est dilectio dei et primi. Tercio qd qualibet virtute ordinata per iusticiam legalem ad bonum cōmune. 7 sic est idē cum qualibet virtute. differens tamen fm ratio. Quarto pro habitu determinante voluntatem ad firmiter volendum seruare rectitudinem debitam in operationibus que sunt ad alterum. Et hō dupliciter: aut ad alterum vt est persona singularis. et sic est iusticia particularis distincta p essentiam ab alijs virtutibus que sic potest diffiniri. Iusticia est constans et perpetua voluntas ius suum unicuique tribuens. ff. de iusti. et iur. l. iusticia. Alio modo ad alterum. quod est cōmunitas. 7 sic est iusticia legalis. et hoc est omni v̄tuti generalis inquātum precipit omnia exteriora cuiuslibet virtutis ad bonum cōmune referri fm qd vult p̄hs. v. Ethicorum. c. ix. Est tamē vna virtus specialis distincta in essentia ab alijs virtutibus. vnde non est generalis alijs p predicationem. sed p virtutes.

1 Que sunt partes eius subiectiue? Rñ. fm p̄hm v. Ethic. dñe. l. commutatiua que dirigit vnam p̄natam personam ad aliam in his que consistunt mutuo inter duas personas ad inuicem. Alia di-

stributiua que est ordo eius quod est cōmune ad singulas p̄sonas que dirigit iusticia distributiua cōm fm p̄portionabilitatem.

Iustificatio impij

quatuor requirit. primū motum liberi arbitrij. contritionem animi. infusionē gratie et remissionem culpe.

Laiicus

dicitur a laos grece 7 latine pplus fm Jsi. vij. Et ibi. et sunt illi qui possunt habere vxorem possidere proprium de quibus. xij. q. j. duo.

Utrum laicus possit esse procurator. vel iudic rerum ecclesiasticarum? Rñ. Panoz in. c. decernimus. d. iudi. Collectarius dicit qd generalis administrator esse nō potest loco p̄lati absens: vel illi us qui reputatur absens vt est minor. vt in. c. ij. d. etate 7 quali. et. Sed si p̄latus p̄sistat spiritualibus bene potest cōmitti cura temporalium laicis: maxime vbi clericus non reperit idoneus. allegat no. per Inno. 7 placet Panoz. qui allegat glo. in. c. iudicatum. lxxxix. dist. et ideo dicitur. c. decernimus loquit qd nō p̄t esse iconomus. id ē habere generalem administrationē oim bonorum ecclesiasticorum tam temporalium q̄ spiritualium. et sic p̄sistat omnibus sed bene potest esse iconomus ecclesie in temporalibus. c. in noua. xvj. q. vij. hoc idē tenet Gaspar. de cal. 7 Host. et Job. an. in. c. unico. de iudico.

Utrum possit esse procurator clerici laici ad eligendum. Rñ. qd nō. vt no. doc. in. d. c. decernimus qd vbi habet exercere actum sp̄iale iudicio suo nō p̄t constitui laicus: vt no. in regula qd alicui suo nō licet. de re. iur. li. vj. Et sic limita. c. j. de p̄u. li. vj. vt solum habeat locum in iudicialibus vbi etiam in causis sp̄ialibus admittit ad agendum. 7 defendendum.

Utrum possit laicus esse vicarius episcopi? Rñ. fm doct. qd non: vt no. in dicto. c. in noua. et in. d. c. cōtingit. de arbi. 7 in. c. vno de iudico. facit glo. in. d. c. decernimus. que dicit qd cause spirituales non possunt committi laicis etiam tanq̄ delegatis per episcopum. Et hoc intelligo qd non potest esse vicarius episcopi in spiritualibus. scilicet si episcopus habet iurisdictionem temporalem in loco: qd bene potest laicū suum vicariū facere: vt in. c. si. ne der. vel mona. li. vj. Sed in spiritualibus tenent docto. qd nec etiam clericus cōiugatus. c. Johannes. de cle. coniuga. 7 in. c. unico. de de. coniuga. li. vj.

Utrum laicus possit p̄dicare? Rñ. Panoz. in. c. decernimus. qd sic si cōmittit ei ab ep̄o: vide bonā glo. xvj. dist. c. bñ quidē. facit. c. cū ex iniuncto. de here. vide glo. in. c. addicim. xvj. q. j. sed nō tenet. as dum dicit etiam mulierem.

Latria

grece idem est qd religio latine. fm Aug. de ciuitate dei. c. iij. vnde dicit ibidē. qd vult deo debitus quatuor nominibus nō inat duobus ap̄d grecos. scilicet Latria. 7 theuscibia. i. vil-

ius diuinus vel bonus. et duobus apud latinos. scz religio et pietas. qui correspondent p̄fatis dno bus. differt tamen latra proprie a theusebia. quia hec respicit cultum dei interiori qui pprie ptinet ad virtutes theologicas. sed latra respicit seruitu tem exteriorē que ptinet ad iusticiā. vt elicit a san cto Bona. in. iij. di. ix. q. ij. ar. iij. et sic ē virtus car dinalis pprie. 7 qñ aliqui doctores dicunt qd ē vir tus theologica intelligit fm qd est theusebia.

Qui sunt actus latric? R. q. sunt due spēs actu um latric. prime speciei actus sunt illi quo pducit mediantib? virtutib? quib? imperat ordinās eos in dei reuerentiam. 7 sic religionis actus p modū imperij ponitur Jaco. j. esse visitare infirmos. qui est actus elicitus a misericordia 7 immaculatus se custodire: qui elicitur a temperātia. Scde sunt illi q̄s pducit p se et immediate p quos homo ordi natur tñ ad deum et inter hos habet aliquos in teriores scz pncipales et p se. vt est deuotō et ora tio. Aliquos vō exteriores quasi secundarios et or dinatos ad interiores quib? ipa vnt qñ signis ad excitandā mentē ad actus spūales. Et in aliquib? boni exteriorū corpus ad venerādūz deo exhibet vt in adoratione. In aliquib? vero deo de rebo et teriorib? offerit. et hoc vel pmittendo. vt in votis vel in dando. vt in sacrificijs. oblationib?. primi tijs. decimis et bñdō.

Utrum sacrificium sit latric. R. q. triplex est sacrificium primum bone operatiōis. et istud ē om nium virtutum. fm orationis et istud virtutū the ologiarum est. tertium est immolatiōis et istud ē latric speciale.

Atro in quo differt a fure? R. q. latro furatur de die. se fur de nocte. Fu ra tñ sepins vnuz p altero accipiūt. vt patet in. c. i. de homicidio.

Quis dicatur publicus latro vel depopulator? agrorum vide. j. Immunitas. S. xvij.

Audemium est quedam so lutio quinquagesime partis vl' extima tionis rei fienda dño ab eo qui de no no acquirit empitbeosim. d quo dic. vt. j. Empib? theosis. S. xxxij.

Ectoris officium est lectiōes p nunciare. 7 ea que ppbete pñsiciant rūt populis p̄dicare. xxv. di. plectis. et xij. dist. ceros.

Quō debet ordinari habet. xxij. di. c. lector. sed melius in pastoralis ep̄orum.

Legatum quid est? R. q. ē do natio quedā a testato re relicta sed ab herede p̄standa. qz de bet post mortē testatoris. 7 post aditaz hereditatē ab herede colligit. insti. de leg. S. j. 7 ho die fideicommissus 7 legatū fere idē sunt. et fere ade quata sunt. et quicquid iuris est in vno: est etiā in alio. si fideicommissum dictū est. qz olim fideicom missa pendebant ex fide herediū. 7 ideo fideicommiss

farij dicunt quibus legata soluenda fidei comituntur dicuntur etiam testamētorum executores.

Quis pot legare. R. q. soli illi qui p̄nt testari ff. de leg. j. l. ij. et qui p̄nt testari. vide. j. Testm. S. j. Legatū etiā reliqui nō p̄nt nisi in testō vel codicillo. Vnde testari: codicillari: et legare ad hoc eq̄ pollent: vt qui p̄nt vnū possit et reliquū. ff. de iure codicill. l. diui. S. codicillos is domū. fallit hoc in legatis ad pias causas. vt. j. Legatum. ij. S. vij.

Cui pot legari. R. q. regulariter illi soli qui p̄nt heres institui. 7 qui p̄nt institui. vide s. Heres. S. xv. et qz sit p̄sona certa. aliter nō valet. l. vulgo. ff. de sta. ho. fallit tñ hoc in aliquib? casibus. de qui bus in. S. sequentib?. 7 Legatum. ij. S. ij.

Sed nūquid pat possit legare filijs spurijs rōe alimentoz vel relinquere dotes filiab? spurijs cū dos succedat loco alimentozum. qui tñ spurij non p̄nt institui heredes? R. q. sic fm Bar. in aut. ex cōplexu. l. d. ince. nup. vide s. filius. S. iij.

Utrū fratrib? minorib? possit legari? R. q. sic. de. et iij. de ver. sig. S. cupientes. dñmō non sit va lo: hereditatis vel tanta eius ps qz p̄sumat fieri in modo et forma legati fraudulenter p̄ successione hereditatis de qua nō sunt capaces.

Utrū cum legatur fratrib? mēdicantib? anni uerarium ppetuū liceat eis recipe. R. q. fm Pet. de pal. in epla ad mgrm ordi. p̄dicatorum. qz sic. re cipiendo gratis et petendo extra iudiciū. quia hoc nō est habere redditus. sed in iudicio petere ea tā qz redditus sibi debitus est contra p̄fessionē eorū. Idem dicit de censibus annuis ac etiā de redditib? fratrum ad vitam. s. farinerius ordinis mino rum generalis in consti. dicit qz nō licet fratribus inducere aliquē ad talia legata faciendā qz si facta fuerint in iudicio nō petāt. qñ tacite innuat qd dicit petrus: qz extra iudiciū peti p̄nt p̄ modūz ele mosine. Nec obstat qd dicunt aliqui non licere nisi quando dans sciret non teneri se ad talia danda et tamen ex sua liberalitate dat. quia licet in consci entia ille teneatur fm qd infra dico. 7 p̄pterea det. nihilominus fratres ea petere possunt extra iudi cium per modūz elemosine. sicut liceret petere ele mosinam ab illo qui habet vltra necessitatem sui status: qui q̄nis ipse teneat facere elemosinaz nō tñ p hoc sequit qz frater minor non possit ab eo pe tere. Aduerte tñ qz annuos redditus ad modicūz tps. s. decem annozum legatos possunt petere mē dicantes in iudicio exceptis fratribus minorib? qui licet de talibus sint capaces non tñ possunt in iudicio talia p se petere: vt in. d. de. et iij. S. veruz de ver. sig. Similiter sunt capaces annui reddit? etiā imppetuum qñ est ad certam vsūm diuini cultus. puta vinū p missis: fumentū p hostijs fi endis. et bñdō fm. d. Lar. in. d. S. 7 sed. de se. sec? p victu vel vestitu.

Utrum quis possit legare ecclesie construēde? R. q. Pan. in. c. nos quidem. de testa. qz sic. sed nō donare. quia non valet donatio. c. abbate sane. de re iudi. l. vj. Ratio diuersitatis ponitur a Bart. in. l. seruos ad custodiam. ff. de ali. 7 ciba. leg. quia donatio requirit personam et sciētiam. ideo absen

Legatum. j.

ti non potest donari. l. absenti. ff. de donat. c. si tibi absenti. de pben. li. vj. et etiam incerte persone potest legari dummodo ex euentu possit certificari. l. cum pater. §. surdo. ff. de lega. ij. secus si certificari nō possit euentu qz non possit ei legari: vt no. glo. d. c. nos.

7 **Utrum legatum factum ecclesie sancte Marie cum plures sint sit nullū?** R. Panoz in. c. iudican te d̄ testa. qz non. sed dabit ecclesie parochiali si sic nominat. vel pauperiori q̄ tale habet nomē. Glo. vo. in. d. c. nos quidem dicit qz si nulla ecclesia sancte Marie sit in loco dabit ecclesie cathedrali: vt not. in glo. p̄fati. c. indicatē facit. l. que conditio. ff. de condi. et de. vbi si testator mandauit aliquid fieri in foro et non dixit in quo intelligit de foro illius municipij vbi habitat. et hoc de auctoritate epi et executoris. sicut qm̄ legatur ecclesie fiende et nō dicit de loco epi et executor p̄uidebunt de loco vbi debeat fieri. et hoc fauore pie cause nisi aliter constet de mente testatoris.

8 **Quid si legatarius morit ante conditionis euentum?** R. Panoz in. d. c. nos quidem. qz aut legatum est factum persone intuitu seu contemplatione anime: puta. quia alie persone fuisset relicturus tunc deficiente illa persona debet conuerti relictum ad alium p̄m̄ vsum v̄voluntas defuncti in effectu impleatur. sicut dicimus in legato factio ad aliqd̄ faciendum in ciuitate p̄pter perpetuam memoriam iā defuncti. qz alibi fiet si i loco vbi ordinauerat fieri non possit: vt. l. legatum. ff. de vsufruc. leg. Si vero relictum fuit contemplatione persone vel collegij certi non habito respectu ad piā causam tunc deficiente legatario expirat legatum et remanet ap̄d grauatū: vt in. l. pater. §. tuschulannus. ff. de leg. iij. l. de cadu. tol. l. vnica. §. si autem aliquid sub conditio ne. Si autem dubitat an habuerit respectum ad animam vel ad p̄sonam. tunc in dubio fauore religionis debemus p̄sumere. qz ad piā causam reliquerit. ar. l. sunt p̄sone. ff. de relig. et hump. siue. Et hic nota et sequit Bart. in. d. §. tuschulannus. Et hoc deputatio ad alium vsum p̄m̄ debz fieri de consensu epi et heredis simul. d. l. legatum. et no. in. de. qz contingit de relig. do. et facit ad questionem legati facti puella p̄ ea maritanda q̄ moritur an sit dandum alteri qz si factum est intuitu p̄sone: puta qz seruunt et h̄m̄ōi non dabit alteri. Si vo intuitu anime sic dabitur alteri et sicut de quo cū qz legato qd̄ non potest consequi suum effectum. Quod nota.

9 **Utrum legatum factū duobus re coniunctis si vnus repudiat vel moriatur vno testatore: vt de portē et h̄m̄ōi: accrescat alteri?** R. Panoz. de. d̄ p̄missio tractatu de canonica portione epi qz sic. l. re coniuncti. ff. de leg. iij. et. l. vnica. §. his ita. l. de cadu. tol. nō autem accrescit coniunctis cognatione legali. l. mulieri et tino. ff. de condi. et de. et dicunt verbis et re coniuncti: puta qm̄ stichus legatur petro et martino re tñ cum diuisim: puta lego petro stichum meum. Item lego martino stichum meum: vt in. st. de le. §. si eadē res in ter. et in glo. Item verbis et non re qm̄ tino et scyo lego funduz equis portus

nibus. et p̄fertur cōiunctis verbis et re alijs cōiunctis re tñ: Sed an coniunctis verbis tñ p̄feratur coniunctis re tñ est opio diuersa sed dic qz eq̄ liter veniunt: vt notatur in dicta lege re cōiuncti.

10 **Quid de legato factio ab aliquo alicui ecclesie sub conditio ne. scz si ibi sepeliatur qui legans moritur excommunicatus et non sepelitur ibi.** R. Panoz. Bar. post ibi. in. l. miles. §. re an. ff. de adul. qz nihilominus soluetur legatum ecclesie. cum factio legantis et eius culpa acciderit et sequitur Bald. in. l. si q̄s ad declinandum. l. de epis. et cler. et. l. j. l. d̄ bis q̄ pene no. facit ter. no. in. l. nulli. l. de ep̄sco. et de ri. Ratio. quia in legato ad piā causam attendit duplex fauor. l. legantis et cui legatur. licet ergo in notorio peccatore cesset fauor aie eius non tñ cessat fauor ecclesie cui reliquit. Itē qz illa cōditio est impossibilis. et ideo nō viciat legatum. l. obtinuit. ff. de condi. et demen.

11 **Quid si legatur alicui aliquid sub conditio ne si habuerit liberos vtrum si ingreditur religionem debeat habere. dic qz sic. vt s. dixi. Meres. §. xiiij. cum se.**

12 **Si titio pecunia legata fuerit: et eius fideicommissum sit vt alienus seruum manumitteret. nec dñs eum vendere velit nihilominus legatum capiet. qz p̄ euz nō stat quo minus fideicommissus p̄stet. Itē et si seruus mortuus esset a legato nō submoueretur. l. si titio. ff. de le. j.**

13 **Si in singulos annos aliquid alicui legatum sit plura sunt legata et primi anni erit purum. sequentium cōditionale. scz si viuat. et ideo eo mortuo nō transmittetur ad heredem. l. si in singulos. ff. d̄ annuis legatis.**

14 **Quidam testamentum faciens legauit filie sue nupte. x. ducatos. pro quolibet anno pro vestimētis vt induat se: que filia stetit p̄ quatuor annos qz non induit se: nec a fratribus pecuniam ipsam petijt. Querit an possit petere pecuniam p̄teritorij annorum?** R. qz non. ar. l. quidam p̄cia. ff. d̄ vsufruc. lega.

15 **Quid si legatarius morit ante legantem?** R. qz deficit legatum. et remanebit heredibus legantis: secus si moreret post mortē testantis: h̄ an teq̄ beres adiuisset hereditatem: quia tunc debet heredibus legatarij. l. vnica. §. h̄ vt ma. m̄fectetur. l. de cadu. tollen.

16 **Utrum legatum factum episcopo p̄sumet factū contemplatione ecclesie?** R. Panoz. in. c. requisisti. d̄ testa. qz in dubio ad cōiecturas est recurrēdū: vt si est factum ei a p̄sone coniuncta non p̄sumatur q̄uis dixerit relinquo hoc ep̄sco. Similiter si diceret relinquo domino Johanni nō exp̄sso ep̄sco po et sic erit suū. et succedunt p̄p̄nqui ab intestato. c. quia nos. de testa. Si vero ab extraneo legatō sic p̄sumit factū contemplatione ecclesie. Idem dic p̄ omnia de quocumqz habente administrationem seu p̄dationē in ecclesia. Et nota qz extraneus hic accipitur qui nō est ei coniunctus in quarto gradu affinitatis vel consanguinitatis: vt est in. in auten. licentiam. l. de ep̄s. et cler. et in auten. ecclesiasticis. §. interdicimus. Idē glo. xij. q. iij. c. j. et c. l. d̄

minis opi. q̄uis aliqui aliter teneant: vt s̄. Cleri-
cus. xij. §. v.

17 **Q**uis contemplatione presumetur legatum fa-
ctum non habenti ad administrationē in ecclesia qui
tamen est ecclesiasticus. Rñ. Panor. in. d. c. requi-
sisti. q̄ in dubio p̄sumetur factum intuitu persone
si talis potest habere proprium. Si vero non p̄t
habere p̄p̄uz. puta q̄ religiosus. sic p̄sumit factū
intuitu mōasterij seu ecclesie. facit. l. deo nobis. l.
de epis. et de. c. vnico. xvij. q. j. Et sic q̄n factum ē
intuitu ecclesie non poterit disponere nisi sicut de
alijs rebus ecclesie. qd̄ nota.

18 **Q**trum legatum factuz filiosfamilias in dubio
presumatur factuz intuitu patris. Rñ. Panor. in
c. Raynuntius. de testa. Bar. in. l. cum aliquis. l.
de iure delibe. dicit q̄ si sit per ista verba: lego filio
Martini: non intelligitur contemplatione patris
maxime si exprimat̄ nomē filij: puta Titio filio
Martini: et nominatio patris intelligitur facta cā
demonstrationis. Nec obstat. d. l. cum aliquis: q̄
loquitur in seruo quia exprimitur qualitas que si
esset vera de iure acquireretur domino legatum: et
sic videtur contemplatione domini factum. sed se-
cus in filios: quia filiatio non facit relictum acqui-
ri patri: quia posset esse emancipatus. et maxime ho-
die cum in aduenticijs acquirat filijs proprietatem.
sed si fieret de patre mentio. et de patria prāte. idēz
esset sicut de seruo. sed de hoc dubitat Pa. q̄ filiati-
onis qualitas nō impedit p̄prietatez acquiri filio.
et ideo videtur q̄ solum v̄s̄structus acquiratur
patri.

19 **Q**trum legatum factum canonicis omnibus
talis ecclesie etiam si exprimantur nomina p̄suma-
tur ecclesie contemplatiōe factum? R. do. Petrus
vbi s̄. q̄ sic p. l. cibus. ff. d. reb. dub. vbi dicit ter.
cibus ciuitatis legatum vel fideicommissum da-
tum ciuitati relictum videtur. quod veruz est fm̄
glo. nisi sit datum vt singulis. quia non acquiratur
ciuitati. sed ipsis cibus. facit. l. annua. §. a ticia.
ff. de annuis lega. secus si vni nō habenti admini-
strationem vel p̄lationem qui est simplex cano-
nicus. quia sibi acquireretur non ecclesie vt dicit. et B
verum nisi p̄barez q̄ intuitu ecclesie legatum su-
it. vel nisi legatarius fraudē adhibuit. d. c. requisit
si. in fi. facit. l. nōnuq̄. ff. ad treb.

20 **Q**trum cū legatarius nō p̄t vt legato nisi re-
spectu ecclesie: puta. legat quis iter per fundum su-
um derico quo vadat ad ecclesiam intelligatur cō-
templatione ecclesie in dubio. Rñ. Petrus vbi s̄.
q̄ sic. et sic acq̄rit ecclesie. et ita intelligit̄ qd̄ no. glo.
in. l. non plures. l. de sa. sanc. eccle. ne legatum sit
inutile. vide quod no. docto. in. l. j. l. d. sacro san.
eccle.

21 **Q**uid si quis leget sic: lego petro et filijs ei? pos-
sionem vel aliud? Rñ. q̄ Petrus habebit me-
dicinam. et filij eius aliam medicinam consequē-
ter. ff. de vsufu. accre. l. si quis Titio. et de testa. c.
Raynaldus. in glo. vnde nō refert in hoc casu si
ue legat̄ Titio et meuo vel Titio cum meuo: vt in
d. l. quis Titio. qd̄ nota.

22 **Q**uid p̄t legari? R. q̄ res testatoris et res he-

redis nec refert an scierit vel ignorauerit esse suā
vel heredis: vt insti. de le. §. si quis rem suam.

23 **S**ed nunquid res aliena a testatore possit lega-
ri? Rñ. q̄ sic si sciebat testator esse alienaz. et heres
teneatur eā emere et prestare. vel extimationē solue-
re si talis sit que extimari possit. vt insti. de lega. §.
non solum. et §. quod autem. cum tali distinctiōe
q̄ aut res que legat̄ erat testatori pignozata. et sic
in ea habet ius solum: et tunc non presumitur nisi
legatum illd̄ ius esse quod in eo habebat. et sic nō
dabitur extimatio: vt in. l. serui electione. ff. de leg.
j. Aut res legata erat res testatori cōmuniis simul
et alteri. et sic intelligitur solum legasse partes suā.
nisi dixisset totā talem rem: quia sic extimatio debe-
tur: vt no. Bar. in. l. cum alienam. l. de leg. Aut
res omnino est aliena et tunc si est heredis debet
res oīno. ter. est in. l. vnum et familia. §. si rem. ff.
de leg. ij. Si vero nō est heredis sed alteri? et si sci-
enter legauit debetur extimatio. d. l. cum alienam:
dummodo sit talis cuius commercijz haberi pos-
sit. alias esset inutile legatum. puta si legat̄ res sacra
vel p̄ncipis. l. apud iulianum. ff. de lega. j. Si v̄o
legatur ignoranter et coniuente p̄sone cui als̄ fuis-
set relicturus si sciuisset esse etiam alienaz debetur
extimatio. d. l. cum alienam. et Bal. in. l. j. l. de sa.
san. eccle. tenet ecclesiam esse coniucentam p̄sonam
cum sit mater omnium fidelium. xij. q. ij. qui abstule-
rit. Sed Pa. in. c. filius noster. de testa. nō tenet q̄
ecclesia hic habeat p̄ cōiucenta p̄sona. sed solum cō-
iucentus ex sanguine. vt in. c. nonnulli. d. rescrip. et
qd̄ debeat coniucente p̄sone intelligit̄ q̄n erat gene-
raliter. sed q̄n erat ex cā specifica: puta. quia crede-
bat suam ex emptiōe facta a pupillo que nō vale-
bat tunc viciatur legatū in totum etiā factū cōiun-
cte p̄sone. vt no. in. d. l. cum alienam.

24 **S**ed nunquid quod p̄dictum est in questiōe p̄
cedenti habebit locum in foro canonico et anime?
R. Panor. in. c. filius. de testa. dicit q̄ cōis opinio
tenet q̄ sic. sed ipse credit q̄ non habeat locum in
conscientia. ratio. quia in. d. c. filius noster dicit̄. q̄
lege dei viuimus nō legibz videt̄ annuere hoc eē
contra legem dei. et ideo nullus subiectus obediē-
tie iuris canonici poterit hanc dispositionez legis
obseruare et etiam in repetitione. c. cum esses. d. te-
sta. ita tenet rō. q̄ dispositio quelibet debet attēdē
fm̄ rōnem certam. c. intelligētia. de ver. sig. et ideo
patet p. d. c. filius. q̄ est differētia in hoc. inter ius
ciuile et canonicum. et q̄ dispositio. c. filius. astrin-
git oēs quos astrigit ius canonicū. Ego admitte-
rem dictum suum q̄n heres nimis grauaret̄. quia
sic nō videt̄ fuisse de mente defuncti sed esse erro-
re deceptum. sed q̄n constaret de mente defuncti:
puta q̄ sciebat dispositionē iuris ciuilis sic credo
etiā in conscia habeat locū. q̄ p̄inde ē ac si legasset
rē illā si emi posset vel saltez extimationem.

25 **Q**trum legata domo debeatur ortus? R. Pa. 25
in. c. Raynuntius. de testam. q̄ si ortus coheret do-
mni sic debetur. ff. si serui. v̄edi. l. testatrix. et. ff. de
actio. emp. et vendi. l. si creditor. in fi. quod limito
verum quando eadem ianua claudit domū et or-
tum. secus si sic non coheret q̄ nō debet. Et sic in-

- tellige glo. in. c. si. xij. q. ij. et Panor. vbi s. in dicto c. filius.
- 26 **Utrum** legatis aliquibus rebus et postea venditis per testatorem teneat heres? Rñ. q. sic nisi vendendo testator habuerit animum adimendi legatum. insti. de lega. §. si rem suam. et in dubio probabit heres saltem per quatuor testes voluntatem de functi mutatam ut in glo. d. §. si rem suam. Ideo dicitur si rem legatam pignori tradidit q. nisi habuerit animum adimendi legatum tenetur heres eas luere. et legatario tradere ut insti. d. le. §. sed et si re in tex. et in glo. In consuetudine credo verum quando testator in morte noluit mutare testamentum. secus si morte puentis non potuit in ultimo aliquid disponere: q. tunc presumere q. animo adimendi legatum alienauerit.
- 27 **Utrum** legatus quo mihi liceat cedere lapides in solo testatoris transeat ad meos heredes? Rñ. q. no. tex. est in l. apud iulianum. §. si quis. ff. de lega. j. rō fm glo. q. est ius personale.
- 28 **Utrum** possit legari qd nondum est in rerum natura. Rñ. q. sic: dum sit futurus: ut fructus futuri in tali fundo: aut qd nascet ex ancilla et hmoi. insti. d. leg. §. ea quoq. res.
- 29 **Utrum** iura act. et seruitutes et hmoi incorpalia possint legari. Rñ. q. sic. nisi viues testator: de bitu eregerit vel remisit et in dubio presumit legatum voluisse adimere exigendo vel remittendo. insti. de le. §. cum aut. in tex. et in glo.
- 30 **Utrum** debitori possit sua liberatio legari? Rñ. q. sic. insti. de leg. §. si quis debitor. nisi testator viuus eregerit. insti. ibidē. §. cam.
- 31 **Sed** quero an in dubio presumatur legatus factum creditori fuisse factum animo recompensandi? Rñ. Bart. in l. si cum dorem. §. si pater. ff. solut. ma. et comuniter moderni in c. officij. de testamētis distinguunt q. aut relictum sit p. debitorem necessarium qui ex necessitate iuris tenetur ad debitum. et sic presumitur animo recompensandi factum ut in d. §. si pater. vbi dicitur q. si pater qui tenebatur dorem dare filie sue legat eidez aliquid in testamento q. illa non poterit petere legatum et dote q. videt legasse animo compensandi cum dote debita. Aut legatum sit per debitorem voluntarium: puta q. et sua voluntate obligauit se ad debitum: et sic in dubio non presumitur factum animo recompensandi: nisi sit expressum. ut probatur in l. vnica. §. sciendum. C. de rei vr. ac. vbi habet q. maritus qui tenet restituere dote vxori post mortem legauit aliquid simpliciter vxori poterit vxor utrunq. petere. Silt dic de legato facto cuiusq. creditor a debitore ad hoc. C. de here. insti. l. si compensandi. ff. de le. j. l. iulius. in pn. et ff. de lega. ij. l. vlti. §. pe.
- 32 **Utrum** per suggestionem sollicitudine: vel importunitatem faciens adimere legatum factum alium. et faciens sibi relinqui teneat? Rñ. do. Berth. cepola in suis cautelis q. tenetur actione de dolo vel in factum subsidiaria ei cui ademptum est: vel cui non est relictum ex sollicitudine eius. ff. de doli excep. l. j. no. Zinge. in l. si. C. si quis aliquez testa.

probi. facit. l. j. et ibi no. C. d. pe. bo. subla. li. r. S. melius dic vt. j. Restitutio primo in verbo impediens.

Quid valet vxori legatum quo legat ei dos sua. Rñ. q. valet q. plenior est actio et legato q. ex dote. insti. de lega. §. sed si vxori. q. sic dicit ibi glo. legatum statim debet. dos vero si consistat in mobilibus debetur post annum solum. Itz valet quia no. habebit pbare dotem talis quantatis si expumatur. alias sic. C. de fal. cau. l. ij.

Quero quid debeat legatus quando legatus sit in genere. Rñ. q. si illud genus est generalissimum: sic nullum est legatum. Exempli si diceret. lego substantiam vel rem. Si vero genus est subalternum. ut lego animal. corpus. et huiusmodi. sic similiter nullum est. quia dando musca liberaretur. Si vero genus est incertum: puta. quia est species specialissima: tunc aut res eius generis habet certos fines a natura designatos. ut bos. equus: et hmoi. aut habet fines ex sola distinctione hominis: ut fundus. vt. ff. de lega. j. l. quod in rerum. §. fin. Zurfactio hominis: ut domus vel fundus. quod per factum hominis de duobus sit vnum diruendo patriem et huiusmodi. vt. ff. communia predicto. l. si quis duas. §. j. Si loquimur de primo sic fuit vna opinio sed placet mihi opinio Johan. quam sequitur Accur. in l. legato generaliter. ff. de legat. j. §. q. aut testator: q. reliquit seruos vel boues incertos et de incertis sunt in suo patrimonio et tunc eligit legatarius: vt. insti. de leg. §. si generaliter. dum tamen non eligat optimum. dicta. l. legato. Aut non sunt in suo patrimonio. et sic electio erit heredis: vt. ff. de tritico le. l. iij. in principio. et l. iij. Similiter vbi testator de certis seruis sensit incertum: puta. quia legauit vnum d. seruis suis. sic electio erit legatarij. l. qui duos. ff. de leg. j. Si vero loquimur de scdo. sic non valet. quia videtur derisorium: quia heres prestando fundum vnus digni vel vnquis liberaret. d. l. quod in rerum. §. si quis autem. Si loquimur de tercio: tunc aut legas domum in genere relinquit domos aliquas: aut no. si sic. electio erit legatarij. Si non legatum erit derisorium. ff. de le. j. l. si domus in principio. Aduerte tamen q. quando electio datur heredi in rebo legatis in genere. et illud genus est talis qualitatis q. in ipso sunt quedā que nihil valent. et magis expedit non habere q. habere: tunc non potest talia dare. sed debet dare mediocrem: vt in. d. l. legato. et. C. de dona. l. si quis argentum. §. j. r. C. coia d. le ga. l. sin. §. j. Si vero sumus extra talia: tunc poterit heres dare minimum in tali genere. l. si ita scriptum sit. in fi. et l. apud iulianum. §. seyo. ff. de leg. j. ff. de reg. iur. l. semp in obscuris. ff. de ver. obli. l. si ita scriptum sit. fallit hoc in legatis ad pias causas. q. debetur id quod est melius fauore pie cause. vt salte mediocrem: puta legatum est vas dabitur argentum inter aurum et auricalcum. seu encum. Ita habetur et nota. in l. titia. §. seya. ff. de auro et arg. leg. ex quo Bart. ibidem dicit q. si legatur dicitur intelligitur argentus: si planeta intelligit de seruis et hmoi.

- 35 **Q**uid si quis legauit quatuor lagenas olei que sunt in tali vase: que non sunt nisi due. vel de pecunia que est in tali capsula legat vni. xxx. alij. xx. alij. x. et non sunt nisi. xxx. Rñ. q. solū debet quod inuenitur. l. si quis testamento. ff. de leg. 1. et vnicuique pro rata defalcabit. puta ille cui. xxx. legauerat non habebit nisi. xv. cui. xx. r. et cui. x. v. debebuntur. vt ibi dicit. facit. l. cum certis numeris. ff. de tritico vi. et ole. l. et de lagenis est casus in. l. si quis seruū. §. si quis. ff. de. le. ij.
- 36 **Q**uid si testator errat in nomine? Rñ. q. non officit dūmodo cōstet de quo sensit. l. si in nomine. l. de testa. facit. ff. de. le. 1. l. iij. et insti. de lega. §. q. si aliud similiter falsa demonstratio non officit: puta cum dicit lego seruū meū quem emi a Titio: cum tamen sit emptus a diuo. dūmodo constat d. seruo. insti. de lega. §. si quis in nomine. Similiter falsa causa non vitiat legatum. vt si dicit. lego tale quid Petro. quia fecit mihi tale seruū. cui tū nō fecerit. insti. de lega. §. longe. secus si conditionaliter. vt ibidem.
- 37 **Q**uid si legans anallam Bertaz. et postea vendens eam emittit aliam cui nomen Berce imponit: an debeat ista scda? Rñ. q. sic. ff. de condi. et de. l. si licet. §. titia. v.
- 38 **Q**uid si legans mihi omnia sua mobilia intelligantur oēs fructus etiam? Rñ. q. sic omnes q. tempore mortis testatoris erāt a solo separati. ff. de re. ven. l. fructus. Sed nō habeo ex tali legato nomina debitorum suo: nisi aliter constat de mente quia nomina debitorum nec sunt mobilia nec im mobilia. sed in. iij. specie. ff. de re iudi. l. a diuo pio. §. in venditione. Item quia non ē nostrū quod nobis debetur. sed tū illud quod possumus vendicare. ff. de auro et arg. l. ij. Sed tu d. hoc dicit vt s. Alienatio. §. viij. et idem dicit de lignis et lapidibus ad edificium preparatis q. non veniunt. arg. ff. de lega. iij. l. ligni appellatio. §. si. Idem in lecto legato venit ornamentum eius. vt in. d. l. libro: §. si. eo. ti.
- 39 **Q**uid si legatis vestibus vxori. veniant aurea: vel argentea ornamenta dictarum vestium. videt q. nō: quis accessoria preciosa suo principali nō accedunt. Lud. de ro. in no. tenet q. verniāt etiam preciosa. et accedāt principali. vt. l. et si nō sunt. §. quoniam. ff. de auro et arg. leg. et Bar. in. l. cum aurum. ff. de au. et ar. le. et dicit glo. falsam in. l. ij. ff. de pecu. le. q. vult q. accessiones preciosiores non extinguant destructo principali.
- 40 **Q**uid si legat centum Titio si voluerit? Rñ. q. non transibit ad heredem titij: si Titius non expleuit se velle. l. si ita legatum sit. §. illi si volet. ff. de leg. 1.
- 41 **Q**uid si habens lancem maximam. minorem et minimā legat lancem minorem? Rñ. q. debet medie magnitudinis: si aliud nō appareat. ff. de au. et ar. le. l. qui lancem.
- 42 **Q**uid si legat cyrographum: intelligitur legasse actionem in eo cōtentam. l. qui cyrographum. ff. de leg. iij.
- 43 **Q**uid si legat centum Titio si voluerit? Rñ. q. non transibit ad heredem titij: si Titius non expleuit se velle. l. si ita legatum sit. §. illi si volet. ff. de leg. 1.
- fructum fundi: debeat intelligi legasse vnicuique forum dimidiū vsufructus dicit fundi? Rñ. Lud. de ro. in no. q. sic. l. si alij. ff. de vsu. leg. secus in iudicis snia: vt. l. et puto. §. j. ff. famul. her. qd. verus ē si aliud de mēte nō constat.
- 44 **Q**uid si legans sic dicit. lego centum Titio. et si illos pderet iterum relinquo ei alios centū: cuius heres teneatur plusq. semel restituere. Rñ. q. nō. in si semel. ff. de le. iij. l. fideicommissa. §. si q. decē.
- 45 **Q**uid si legat alicui vsufructus sub certo tpe: puta. vsq. quo talis puenerit ad. xx. ānos quis tal' moriatur. nihilominus vsufructus durat vsq. ad tēpus. xx. annorū. secus si moriatur vsufructuarius ante. xx. annos. q. expirat. Si vero legat sub incerta conditione: puta donec talis fuerit furiosus vel remanserit et hōi quorūm euent' incertus est si conditio euenerit expirat. Si autē moriatur in furore nihilominus durabit vsq. ad vitā vsufructuarij Lambiguitatem. l. de vsu. fr.
- 46 **Q**uid habebit ille cui reliquit victus et vestit? sine alimenta. qd. idem est? Rñ. debet habere abut potum. vestimenta: lectum: habitationem. et ea sine q. bus viuere nō posset. ff. de ali. et aba. le. l. legatus. ff. de ver. sig. l. victus. nō tū ea que ad disciplinā p. tinēt. d. l. legatus.
- 47 **Q**uid si dicit relinquo q. vxori: mea sit domina vsufructuaria omnium bonorū meorum. Rñ. q. p. hoc q. dicit dominam habebit gubernationē domus et familie. et eius curam. p. hoc q. dicit vsufructuariam habebit victum et vestitum. Similiter si diceretur relinquo eam dominam et dominatricem bonorum meorum. intelligitur q. fm qualitate patrimonij honorifice habeat sua necessaria et sit gubernatrix domus et sic sapientes et cōmunis vsus interpretantur. vt no. glo. in aut. hoc locū habet. l. si secundo nup. Et sic fecit David cū dicitur de eo constituit eum dominum domus sue id est rectorem. et sic ponitur in greco quod est. ff. man. l. creditor. §. latus. do. tamē Bertho. ceptola in tractatu suo de seruitutibus dicit verum solā alimenta fore relicta per illa verba dominā et vsufructuariam si filij sunt instituti: secus si extranei: vt est glo. in dicta autem. hoc locū. et ibi per omēs. et Bar. in. l. titia cum testamento. §. si. ff. de lega. ij. et Bal. in. l. vnica. l. de indic. vj. qd. intellige sit perstantibus filijs. secus si morerent filij viua matre. quia tunc efficeretur proprietaria. vt no. singulariter Bar. p. tex. in. l. sicut in annos. ff. quib. modis vsu. fr. amit.
- 48 **Q**uid si dicit lego vsufructum omnium bonorum meorum vxori mee: vel relinquo vxorem meam vsufructuariam? Rñ. q. in solidum habebit vsufructum oim bonorū. ita q. poterit facere de illis quicquid placuerit. etiam si essent vltra quantitatem alimentorū: vt. ff. de vsu. le. l. vxori mee: nisi filios haberet in quo casu filij haberent saltē legitimā partē in vsufructu fm do. Odofre. sicut ipse notat in autētica. nouissima. l. de inoffi. testa. que limitat dictā. l. vxori quo ad filios: sed nō quo ad extraneos.
- 49 **Q**uid si legans vxori sue habitationem: seu

usufructum habitationis domus sue. quod idē est. l. cum antiquitas. l. de usufru. Et in eodem testamento legādo dictam domum alteri ademerit dictum legatū vronis. Rñ. q. nō ter. est in. l. sem promo in pn. ff. de usufru. vbi pbatur qd legato generali usufructus vel habitationis nō derogatur p legatū spāle ipsius rei. Et ibi Bar. dicit q nō est alibi ter. p hoc.

50 **Q**uid si dicit relinquo Titio fundum ad usufructuandū? R. do. Bar. vbi s. est q est relicta p pietas. Similiter quando dicit relinquo fundū ad gaudimentum p. l. pculus. ff. de usufruct. et ibi do. flo. qui tamen distinguit verū si extranei sunt instituti. secus si filij dilecti. et placet in conscia. licz alij indistincte velint q pietas sit relicta nō vsuf fructus.

51 **Q**uomodo potest fieri legatum. Rñ. q. pōt fieri quibuscumqz verbis aptis tamen et idoneis. vt si dicat. lego. do. dare iubeo. volo. rogo. posco. opto. vt des. l. ij. l. cōmunia de le. Item potest fieri pure. vt cū dicit lego tali. c. et in diem. vt lego tali vsqz ad pascha. Et die. vt lego tali a pascha in antea et sub conditione per si. vt lego tibi. c. si filiā meā acceperis. vel p cū. vt lego tibi centū cum fueris. xiiij. annorum tunc inest cōditio bec dum cōpletus fuerit. xiiij. annus et nō aliter. l. de lega. l. si. fallit tamen in libertate vt videatur potius esse relicta in diem: puta si dicat seruum meum liberus iubeo cum filius meus erit. xxv. annorum. l. d si deicom. lib. l. cōmissio. Et vt scias differentiam inter legatū quando fit pure. et quādo fit sub cōditione: vel in diem nō. q. quando legatum fit pure statim mortuo testatore cedit legatario. vt. j. S. l. yj. Quando vero fit sub conditione ante conditiōnis euentum nō cedit legatario. et id si mouet ipse legatarius anteq̄ conditio impleatur remanebit apud grauatū. et non transmittet ad suos heredes. Limita hoc i legatis ad pias cās vt supra. S. viij. Quando vero legatum fit in diem. tunc si dies est incertus omnino. sic legatum est cōditionale. l. dies. ff. de condi. et demon. et. l. stipulatio ista S. inter certam. ff. de verbo. obli. et. l. si dies. ff. q̄ndo dies le. ce. et glo. no. in. l. sepus saturnin⁹. ff. ad treb. Si vero dies est certus omni certitudine: vt puta cum legatur Titio in pascha futuro vel q̄ndo curret in. cccc. xc. et huiusmodi. vel dies est certus ad minus in se. licet sit incertus in proprio subiecto: puta cū relinquitur talis possessio Titio q̄ndo erit. xxv. annorum. quia illud tempus est certum in se. quia suo cursu perire nō potest quin veniat illud tempus sed in proprio subiecto et sub tali qualificatione bene est incertum: quia talis potest mori anteq̄ sit. xxv. annorum. Et tunc legatū factum tali tempore vel die cedit legatario statim a die mortis testatoris quo ad transmissionem: qd si legatarius moreretur post mortem testatoris. et ante illum diem vel tempus nihilominus legatū debebitur eius heredibus: vt patet in. l. vnica. S. cum igitur. l. de cadu. tol. Intellige nisi aliud impediatur. l. si ea questio. l. de his qui. vt indig. hoc patet in. l. si cum heres. ff. quādo dies le. ce. et. l. be

res. in pncipio. ff. de condi. et demonstra. vbi patet q. quando quis legat Titio possessionem cum morietur. licet sit incertum quando morietur tamen quia certum est q. morietur. et ideo legatum est ad diem certū et sic debebitur eius heredibus secus si legaret sic. heres dato possessionem Titio cum moreris: vt sic est conditionale quia est in diem incertum. eo quia ignoratur quis prius sit moriturus an heres vel Titius. Et ideo si Titius p. morietur legatum remanebit apud heredem grauatū. Item aduerte q. dictio si non semper facit conditionem. nam q̄n apponitur tempore preterito vel presenti. non facit conditionem. l. institutio talis. in si. ff. de condi. insti. et. l. eas. in pncipio. et l. si ita stipulatus fuero hanc summam. ff. de con. et demon. Nec obstat. l. si sic. ff. de lega. j. quia in proprie loquitur. Quando vero si respicit euentū futuri temporis cuius euentus est cert⁹ omni certitudine. sic non facit conditionem fm Barto. in l. j. ff. de condi. et demon. Idem dic quando cōditio est impossibilis. l. j. ff. de condi. insti. Sed quando euentus est certus sed est incertus quando vt mors. sic facit conditionem fm Barto. vbi supra. et glo. in. l. in omnibus. ff. de reg. iur. similiter facit conditionem quando euentus est oino incertus. Item dictio si aliquando ponitur p. quia. l. videamus in prin. ff. de in litem iura. l. titium et meū. ff. de admi. tu. aliq̄n ponit p. quibus. l. si. l. de lib. et eorum lib. Aliquando ponit simul cum dictione et sic. l. et stat. p. quibus. l. j. S. nunciatio. ff. d. no. ope. num. et diffuse vide Bar. vbi s. Dicitio vero cū. aliquādo habet vim copule. l. illi cum illo. ff. de usufruc. le. et sic nō facit cōditionē nisi antea appareat voluntas disponentis. l. si fuerint. S. fin. ff. de testa. ma. et. l. si ancilla. ff. de leg. j. Aliquando vero cum. est coniunctio videlicet quādo apponit verbo preteriti: vel presentis temporis. et sic non facit conditionem. sed ponitur causatiue cū p. quia: vel aduersatiue p. quibus. l. demonstratio. S. j. ff. de cōdi. et demon. et ibi Bar. Aliquando reperitur aduerbium. l. cum pro quando quod est quādo apponit verbo futuri temporis. et sic videt q. tunc nō sit differentia inter si. et cū et q. vtrunqz faciat conditionem. l. qui pmisit. ff. de condi. inde. cum multis alijs. in. glo. d. l. demonstratio. sed quia multe. ll. videtur cōtrarie Barto. ibidem dicit q. est triplex differentia. Prima. quia si principaliter denotat conditionē. scđario vero tps. qz nulla est conditio q̄ in se nō habeat tps. futurum. Cum vero d. notat pncipaliter tps. qz est aduerbium tps. scđario conditionem pbatur in. l. si titio. ff. q̄n dies le. ce. Et ideo q̄n ponitur circa substantiam obligationis vel circa voluntatem que exprimitur per verbum futuri subiunctiui si ponit p. si nō valet s. bñ p. cum: verbi gratia. Stipulatio q̄ sit sic. pmitto tibi centum si volueris nō valet: secus si dicat pmitto tibi centum cū volueris. l. centesimus. S. si. ff. d. ver. oblig. quia in primo conditio est expressa p. si. In scđa est tacita p. cū. et expressa nocent. nō num q. ff. de condi. et demon. scđa differentia est. si le gas mihi decem cum petiero nō facit conditio.

I. si decem cum petero. ff. de ver. obli. et. l. ticia. ff. de cond. et demon. sed bene si lego decem si petero. vt no. in. d. l. si cū decem. quia per si est conditō expressa per: cum. tempus pncipaliter. Et ideo cū talis temporis expressio sapiat exactionem de presenti sine executionem. nullā suspensionem inducit. l. liber homo. §. decem. ff. de verbo. obli. Tercia differentia est. quia si siue apponatur circa dispositionem sine circa executionem facit dispositionem conditionalem. l. quibus diebus. §. quidam titio. ff. de condi. et demon. Sed cum facit dispositionem conditionalem in vltimis voluntatibus: vt. d. §. quidam titio. et ibi no. secus in ptractibus sed bene facit dispositionem resoluendam sub conditōe. vt. ff. de indi. adiec. l. ij. et ibi bona glo. limita. tamen q̄ cum facit dispositionē in vltimis voluntatibus conditionalē. verum quādo addicitur dispositioni vltime que concernit voluntatem disponendi siue dispositionem. l. si cui legetur. ff. de lega. j. nisi quando relinquatur cōiuncte p̄sone. quia tūc in dubio facit dīc. d. l. scyus saturninus. ff. ad treb. sed secus quādo dispositio concernit p̄ceptū soluendū: siue executionem. et tempus certum salte in se sicut est tempus certe etatis. quia tūc nō facit conditionem: sed dilationē quia de natura. cui est facere tps. l. his verbis. et ibi. Bal. l. quando di. le. ce. Aduerte etiā q̄ licet dicat lego tibi centū ea conditione vt facias tale quid: qd̄ tale legatum non est conditōale: sed modale. l. menia. ff. d. ma. testa. et. l. ij. ff. de dona. et sic verbū ea conditōe accipit improprie fm Bar. in. d. l. quibus diebus.

52 **Utrum relictum in diem debeat cum fructibus intermedij tēporis?** R. q̄ si gratia legatarij sit it appositus dies: puta quia puer. sic debetur. Si vero dies fuit appositus gratia heredis. sic nō debetur. et sic concordat. l. in fideicommissaria. ff. ad treb. et. l. in fideicommissi. §. cum polidius. ff. de vstis. et. l. cum. ff. d. annu. lega. et est glo. in. d. l. ex his verbis.

53 **Sed pone q̄ legatum conditionale non impletur nō ex defectu legatarij. sed alio mō?** R. q̄ aut conditio respicit factum eius cui relinquatur solū: vt puta si manumiserit seruum suum. et tunc si conditio deficiat per casus. quia moritur seruus morte naturali. sic consequetur legatum. l. que sub conditōe. §. quotiens. ff. de cōdi. insti. nisi fuerit in mora. l. pe. ff. de condi. et demon. Si vero deficiat p̄ alium. puta. quia fuit interfectus tunc ager cōtra interfectore. l. aquil. l. inde Meratius. §. idem Julia nus. ff. ad. l. aquil. Et si occasio est non soluendo de equitate debet admitti ad legatum. l. ticio. §. si. ff. de condi. et demon. et. l. si. ff. d. eo. per que fa. erit Si vero cōsistat in facto eius cui relictum est et alterius etiam tunc si p̄ casum fortuitus euenit ne impleat amittet legatū: nisi fauore alimentorum. l. annua. ff. de annu. le. Si vero nō p̄ casum sed per factum alterius sic non amittet. sed ipsum habebit. hec distinctio probatur in. l. in testamento. ff. de cōdi. et de. in glo. l. j. l. de insti. et substi. et ē equissimū: aliud dicas. In aliquo casu fauore libertatis. cum ita legat. ff. de condit. et demon. Limita

etiam illud quo dī. quod q̄ conditio non impletur per factum eius verum q̄ legatum deficiat nisi conditio esset inhonesta: q̄ sic habet. p̄ nō adiecta. d. l. cum ita.

Utrum gleatum factum sub conditione. si nuptiis 54
p̄serit sempromio: expiret si non ei nuptiis? R. q̄ sic. si honeste possit ei nubere. h̄ si sit indignus eius nuptiis tenet legatum licet ei nō nubat: quia conditio que perpetuam viduitatem inducit remittit sed non que tēporalem et qd̄ vni p̄mittitur alteri p̄hibetur. et qd̄ in vno p̄hibetur. in ceteris p̄mittitur. hec habetur ex. l. cum ita legatum sit. et in. l. cum tale legatum. §. menie. ff. de condi. et de. Idē si legatum sit vt nubat fm arbitrium sempromij. quia p̄inde est ac si non sit adiecta. l. filie sue. ff. de condi. et de.

Qua actione petuntur legata? R. nō solum 55
per actiones personales sed etiaz: per in rem et hypothecariam in res mortui. et idem dic in fideicommissi. vt insti. de leg. §. nostra. et. l. communia de le. l. j.

Quando possunt peti legata? R. nō p̄nt peti 56
nisi adita hereditate: nisi in legatis ad pias causas. de quo. j. Legatum. ij. §. it. vñ scias q̄ dominium rei legatē postq̄ adita est hereditas ipso iure transit ab eo qui legauit ad legatarij recta via. ff. de furt. l. a titio. Nota glo. in. c. Raynaldus. de testa. Et ideo extunc p̄inet ad legatarij fructus rei legatē. no. glo. in. l. in legatis. l. ad trebel. l. a ticio. ff. de furt. l. legatum. l. ij. ff. de lega. ij. et. l. si tibi homo. §. cui seruus. ff. de leg. j. fallit hoc q̄ legatur res aliena. l. cum alienam. l. de leg. et. l. nō dicitur bium. ff. de leg. ij. item in legato relicto in genere. l. apud officium. ff. de op. leg. Idem in legato aliena. l. h̄m̄di. §. si stichum. ff. de le. j. et. l. stichum ff. de le. ij. Item in legato facto in diem: q̄ nisi adueniente die nō transit. l. sempromius. ff. de vstis. et. l. Item q̄ aggrauat heredem ad vendendū rez l. vrozem. ff. de leg. ij.

Quo ordine capient legatarij? R. nō nullum 57
ordinem obseruamus sed simul omnes equaliter tuemur. dicit. tex. in. l. is cui. §. si plures. ff. vt i pos sel. leg.

Quibus modis efficitur eaducū legatum? R. nō 58
q̄ p̄mo quando quod legatur in testamento habetur p̄o non scripto. et hoc contingit tripliciter: aut quia decessit legatarius quem testator viuere credidit. Aut quia quod legatur. non est in rerū natura. nec potest esse vt equus mortuus quez testator viuere credidit aut quia rei legatē nullus est commertium velque alienare prohibentur: et vt dicit Bzon. q̄ etiam si sit commertium sed cū grādi difficultate: vt in p̄dijs necessarijs cesaris nō valet legatum nec extimatio etiam dabitur: vt insti. de lega. §. h̄ si talis res: nisi voluntas testatoris appareret velle extimatiōē dari quando extimari possunt. ff. de lega. j. l. si quis inquilinos. excipit fm eundem casum quando quis redemit hominē liberum ab hostibus quia potest liberari a pigno re qd̄ tacite habeo in eo. l. senatus. ff. de leg. j. Itē aduerte q̄ si commertium rei legatē sit in commertio

Legatum. ij.

ni sed nō alicui sicut damnato tñ valebit legatum et p̄stabit talis damnatus. Si vero cōmerciuz nō sit ei cui p̄stare debet: aut p̄pter eius delictum: puta q̄ hereticus aut p̄pter lectam: puta q̄ iudeus q̄ non pōt habere mācipium xp̄ianum: tūc nec res nec extimatio debet aut p̄pter cōditionem status vt q̄ est seruus cui milita nō debet. aut p̄pter vitiiū corpis. q̄ est claudus et legatū stipendiū cursoris. et sic si sciebat testator: dabit extimatio: alis nō Item ea que sunt cōiuncta edibus ne vrbs deforietur nō sunt in cōmertum. ff. de lega. j. l. cetera. item nec res sacre. scdo dicit legatum caducum in casu caduco tripliciter. aut quia legatariū p̄monet q̄ testator: aut efficit seruū p̄ne: aut q̄a testatū improbe inofficiosum dicit. ff. de inoff. testa. l. papini anus. §. meminisse. aut etiam p̄pter graues iniuriam et ortas inter legantem et legatarium: si tñ redeant ad amicitiam reintegrat legatum: sed p̄pter leues iniuriam nō efficit caducum: vt ff. de adi. le. l. iij. in fi. et ff. de bis qui vt indig. l. si inimicitie. tercio dicit p̄rie caducum qd post mortem testatoris deficit quacūqz rōne: vt si legatariū spernat vel conditio sub qua legatū est legatū deficiat. L. de cadu. tol. l. vnica.

59 **U**trum factum legatum sub cōditione: puta si fecerit pontem in tali loco reddat caducū si ille cui imponit p̄ius fecerat: R. q̄ sic. p. l. conditionuz. ff. de condi. et de. Sed tu dic q̄ quo ad actionē cōsequendā non sufficit aliquid fieri fato. q̄ nō videtur obtemperare qui fato facit. vt in. d. l. in fi. h. quo ad penā euitandā nō refert q̄litercūqz fiat. l. ea q̄dem. L. si manci. ita sue. alie. Et sic p̄z q̄ nō debet legatum p̄dictum. Et q̄ si fieret ex cōdicatio contra nō implentes legata talis nō ligaret: similiter nec aliam penam incurreret si esset apposta. facit qd no. Lud. de ro. et Barto. in. l. cum seruus. ff. de verbo. obligati. et l. forma. §. si cum ego. ff. de cēsi.

Legatum. ij.

ad pias causas ē
l. tur p̄ aia. vt sentit glo. et clari⁹ Bar. in. l. si quis ticio. ff. d. leg. ij. Item qñ relinquitur aliquid miserabilibus p̄sonis: vt pupillis: viduis: peregrinis pauperibus: et h̄mōi. auriō p̄prio destitutis fm. d. p̄e. de p̄ri. tractatu de canonica portione ep̄i. all. lxxvij. di. c. j. bec cū p̄sone in iudicio et extra quadam p̄rogatiua letantur. L. qñ impera. inter pu. et vi. p̄ totum. et in. l. si quis ad declina. L. de de ep̄i. et cle. et in. aut. de ec. de. ti. §. si. de ver. sig. c. super quibusdam. in fi. et B. verum d̄ pupillis et viduis miseris pauperibus nō dimittibus. c. ex tenore. de fo. compe. c. significatibus. de offi. dele. Item qñ relinquitur ecclesie vel alijs pijs locis. c. si. de testamentis. et pia loca sunt hospitalia: monasteria. et quelibet loca alia in quibus senes pauperes et languide p̄sone aluntur: et alia charitatis opera exercent. d. l. si quis ad declinandā. et l. o: phanotrophos. ibidē. et. d. §. si. et d̄ reli. do. c. de senodochijs. Item fm̄ quosdam qñ relinquitur ad custodiam ciuitatis vel aliorum locorum cōmuniū seu publicorum. arg. c. ij. de immunita. eccle. L. de dona. l. pe. §. ij. sed dare. l. illō.

L. de sacro san. eccle. et que ibi not. Itē qñ relinquitur ad refectionē pontū et viarum. vt dicit glo. in. l. j. in. §. ad municipiū. ff. ad. l. fal. similiū muroz et fossatorū ciuitatū vel castroz et similitum et hoc si necessitas immineat. alias nō. ar. l. ad instructio. nes. L. de sa. san. eccle. et. l. omnes puinciarum. et l. ad portus. L. de opib⁹ publicis. et l. vnica. L. de q̄bus mune. et l. pe. L. de p̄ri. dom⁹ aut. et. c. ij. et c. nō min⁹. c. aduersus. de imu. ec. et. L. ad fal. aut. silt. Itē qñ legatū in ornamentis ecclesie p̄ luminariibus. pro fabrica ecclesie vel libris aut alijs ad diuini cultū p̄tinentib⁹. siue sit ad tp̄ale vel p̄petuum cultum. c. si. de testa. facit glo. in. d. aut. similiū Item qñ relinquitur p̄ redimēdis captiuis. l. nul. li. L. de ep̄i. et cle. in. aut. de ec. ti. §. si quis. Itē qñ relinquitur p̄ puellis maritādīs. fm̄ Bar. in. l. j. ff. so. ma. et in. l. si ego. in. p̄n. ff. d̄ iure doc. et in. l. ij. §. si. ff. de dona. ar. c. si. d̄ ferijs. vbi dicitur doc. q̄ deo est pia cā. et ideo relictum p̄ dote est ad pias cām. Item qñ relinquitur p̄ alimētis. Intelligit egentuz xij. q. ij. aurū. Item generaliter qd deo relinquitur p̄ anima relinqui censet. d. §. ad municipium. Et ideo dicit q̄ p̄rie d̄ relictuz ad pias cās qñ relinquitur p̄ honore dei vel sanctorū. vel p̄ salute aie siue id relinquitur ecclesijs siue pauperib⁹. siue locis publicis. q̄ pium est qd sit p̄pter cultū diuini seculi si fieret p̄ honore mundi vel p̄ p̄petua fama q̄ nō dicitur pium. veruntū in dubio p̄sumet quid ad relictum fuerit supradictis fuisse relictuz p̄ deo et p̄ aie salute. et sic legatum ad pias cām.

Sed quero. vtrum qñ relinquitur p̄ male ablati incertis dicitur ad pias cās. R. Jo. an. in. additi. ad spe. ti. de instrumētū edic. q̄ si relinquitur pauperibus vel ecclesijs. et similibus: alias non. vnde dicit q̄ potius cōsiderat cui legat: q̄ qñ legat diuini p̄ aia non ē ad pias causas. secus si nō diuini. d. l. si quis ticio. quod veruz est quo ad p̄sumptionem. secus quo ad veritatē que p̄ncipaliter respicit intentionem.

Quid si quis legat centum non ex p̄ssa cā p̄pter quam legat. nec p̄sona cui legat: R. Jo. an. vbi s̄. q̄ illud est legatum ad pias causas vt no. Albi. in. l. ad instructionē. L. de sa. san. eccle. legatum incertum etiam relictum ad pium vel publicum vltimū vt viarum et p̄tium refectione. valet. vt. ff. de lega. ij. l. quidam in testō.

Utrum relictum cōsanguineo pauperi sit ad pias cām: R. Bal. in. l. j. L. de sa. san. ec. q̄ non nisi dicat p̄ anima: et p̄ deo hoc facere. et facit p̄ bec q̄ no. Bar. in. d. l. j.

Utrum legata ad pias causas gaudeant eodē p̄uilegio cum relicto ecclesie: R. Pa. in. c. relati. el. j. de testa. q̄ sic. quia ecclesia p̄uilegiat p̄pter animam cōtemplatione dei. facit q̄ no. Jo. an. in. c. j. de in integrū restitū. li. vj. vbi voluit q̄ sicut ecclesia pōt petere restitutionem in integrū. ita et alia pia loca possunt.

Utrum de legatis ad pias causas pōt detrabi falcidia vel trebellanica: R. Pan. in. c. de p̄mal. dus de testa. cōiter tenetur q̄ nō quo ad falcidias

¶ Quo ad trebellianicaz. Bar. in l. marcellus. ff. ad trebel. Bal. in l. id quod pauperibz. l. de episco. et de. et multi alij tenent qd nec etiam detrahatur. Sz Jo. an. tenet contrariū in glo. sua. et etiā multi alij vt no. Albi. i. l. si quis ad declinandā. l. d. episco. et de. et h. prima opinio sit magis pia; tamen secunda non est condēnanda.

6 Quot testes requiruntur in legatis vt valeat. vi. de. j. testamentum. §. v.

7 Quid legata facta ad pias causas sine institutione heredis valeant? Rñ. Pa. in c. iudicante de testamē. qd si noluit mori intestatus nō valent. in. si. de le. §. ante heredis. h. vbi quis eligit mori intestatus sic valent. necūq; legata ad pias causas; sed quēcūq; alia legata. et in dubio videt voluisse mori intestatus qui facit talia legata. quod probat textus. d. c. iudicante. et facit qd legitur. et no. i. l. ij. ff. de iure codicil.

8 Quid ex defectu testamēti viciuntur legata ad pias causas. Rñ. Pa. i. d. c. iudicante qd non scdm vnam opinionē. vt no. i. l. j. l. de sacrosan. ecclesi. et i. l. eaz. quā. l. de fideicommiss. facit p hoc qd no. Bar. in dicto. l. j. et Bal. in l. illa institutio. ff. d. be re. insti. qui tenent. qd cum quis reliquit sua respectu pie cause dispositioni ticij qd valet. h. non valet at testamentū qd heres ponitur in voluntate alterius. de quo infra testamētum. §. his. ratio diuersitatis est. quia talis cuius arbitrio committitur habet regulam iuris diuini. humani. et gentium. limitans eius voluntatē que ē vt p̄ omibus deo et religioni debeantur. et ad redimēda peccata. xij. q. ij. anime. de pe. di. i. medicina. Et ideo aliud nō potest facere. h. in p̄banis nulla est regula limitans. et iō potest aliud velle qd testator. et p̄pterea euz voluntas testatoris sit incerta iō est captatoria. id est adulatoria seu deceptoria. scdm glo. in c. cum tibi de testa. Aduerte hic fm Bar. in sua minori. c. qd aut testator voluit vt testamentū valeret iure directo testamenti. et non aliter. et sic testamentum est nullum. heres ad quem veniūt bona non tenetur in conscientia. aut voluit qd si non iure testamenti. saltem valeret iure condicillorum et omni alio modo quo posset. Tunc ille ad quem bona peruenerunt tenetur in conscientia implere legata defuncti. et sic est presumēdū. nisi qm testator prouidit sibi. puta alium substituēdo. vel qm ordinauit quid fiendū. si quod ordinauerat nō habebit effectum. facit. l. cum pponas. l. de here. insti. Idem dic fm Bartholum in l. in testamento. ff. de fideicommiss. liber. et Pa. in capitulo p̄mo. de succe. ab inte. qd licet voluntas defuncti nō fuerit perfecta rōne publicatōnis. fuit tamen perfecta rōne voluntatis. vtputa quia testamentū manu sua cōscripsit volēs postea redigi in publicam formam. h. morte vel furore preuentus nō potuit. quod nihilominus heres tenet Idem dic si incepit facere testamentum nec potuit complere. qd legata facta valent. quia non potest negari quin sit p̄fectus cōsensu rōne voluntatis. licet negatione operis. Idem Bartholus. in l. cum quis. l. de iuris et facti igno. tenet qd si testamentum est nullum. quia deficit voluntas defuncti

vel quādo est nullū ex preteritione heredis ignorando qd cum habeat sic legata nō debent. qd limito nisi sint talia qd si etiā sciuisset se habere filius fecisset. ar. xvij. q. iij. c. si. sed qm testamentū est nullū quia nō sunt testes sufficientes. vt deficit aliqua sollemnitas iuris ciuilis. tūc quando cōstat heredi de voluntate defuncti. vel per duos testes potest p̄bāri obligatur naturaliter iure gēnium ad implendā voluntatem defuncti. quod no.

¶ Quid si heres renunciet hereditati. vel nō vult adire. Rñ. Pa. in capitulo relatum. el. p̄mo. d. testi. qd nihilominus legata ad pias causas valebūt. quia non subijciuntur talibus sollemnibus iuris ciuilis.

¶ Quid legatum eccleie edificandē seu monasterio debeat solui cum fructibus intermedij temporis? Rñ. Pa. in capitulo nos quidem. de testa. qd sic. vt cōsulerunt Bartholus et Fran. de alber. qd ter. prefati. c. nos. dicit qd relicta ecclesie construenda debent solui sine diminutione. facit pulcher textus. in l. si ita relictum. §. pegasius. ff. d. le. ij. vbi dicitur. qd si relinquatur p̄dium in certis diebus. puta post decem annos. vel cum legatarius erit pubes debetur p̄dium cū fructibus intermedij temporis si dies fuerit appositā fauore legatarij. sic in casu nostro dies apponitur fauore eccleie vel monasterij. qd si fuisset constructa tēpore testamenti legasset simpliciter et nō in die qd bene no.

¶ Quid legatū ad certū vsū possit ad aliū vsū cōverti? Rñ. Pe. de peru. vbi supra. Aut ipse vsus potest impleri; et de iure de facto. puta quia legauit quis vt monasterium fiat in tali diocesi. ep̄us ē cōtentus et sic licet de iure de cōse. distin. p̄ma. nemo nullum est impedimentum in facto. quia est pecunia et cetera necessaria. nec est qui aduersetur et sic potest fieri de facto. et tunc dico qd non potest conuerti in alium vsū. et iste est casus. d. c. nos qd de et. ff. de admi. re. ad ciui. perti. l. p̄ma. et de hoc ē casus. in l. nulli. l. de episco. et cleri. immo si per legatarium non impletur tale legatum redit ad heredem. et pro hoc est casus in c. cum dilectus de donati. facit quod nota. de codi. appo. c. verum. Et hec intellige vera nisi in legatis ad pias causas vt nisi interueniat dispensatio pape vel alterius vt infra dicam. Aut ille vsus potest impleri de iure. sed non de facto puta p̄pter guerras vel quia pecunia est modica vel non est locus in ecclesia vbi legatur pro capella fienda. et h. mōi. et iste casus est in l. legatum. ff. d. admi. re. ad ciui. perti. Et in. d. c. nos qui dem ibi impleri nō potest qd verbum etiam intelligitur de impotentia facti de rescrip. c. sciscitatus. et tūc potest fieri cōmutatio auctoritate superioris etiam si in testamēto sit clausula qd nō possit cōverti ad alium vsū qd deputatū. ratio quia voluntas testatoris debet interpretari fm ius cōmune vt res magis valeat qd pereat. c. abbate. de verbo signi. et ideo cum de iure communi possit in alium vsū cōverti non obstat talis clausula. Et ex his dicit Su. in Spe. ti. de edic. instru. in. §. nunc aliq. qd si mibi legatur vt vadā vltra mare. et nullus andet ire qd consequatur legatū. licet nō vadam. dūmodo

vadam ad similem locum. Similit si testator legat pro labore itineris vel penitentie sibi iniuncte vt vadam romā. 7 ppter impedimentū nō possum ire. q̄ conseq̄oz legatū. dūmodo vadā ad locum similem. d. l. legatū excipit q̄ legatur pro succursu terre sancte. quia si nunc nō possum expectabis tempus et seruabitur legatū. c. magne. d. voto. Ludo. de ro. in no. dicit q̄ legatū factū pro calice vel reparatōe eccie. si eccia non habet op̄ia: de hoc poterit p̄ ep̄i scopiū solum fieri cōuersio in aliū vsuz piū. Aut vsuz potest impleri de facto s̄ non de iure. et tunc aut hoc est quia non est ad aliq̄ finem honestuz. puta legat quis centū vt fiat ludus teatralis in ecclesia qui est illicitus de iure. capitulo cum decorē. de vita et honestate clericoz. et sic legatum inuile est et non fiet conuersio. ar. eodē quod no. i. glo. l. i. ff. de condi. insti. vel non potest fieri de iure: nō q̄ non sit ad finem honestuz. s̄ quia ius phibet. et sic fiet p̄uersio in aliū vsuz honestum. vt est casus in. d. l. legatum. ff. de vsufu. le. 7 sic intellige. c. nos quidē. in verbo non potest impleri. s. de iure. Exēplum testator legat q̄ predicatores 7 minores se cōferant ad habitandum in suis domib⁹: 7 celebrent ibi diuina pro salute anime sue de iure hoc non potest fieri. c. unico. de exco. pla. li. vj. de. cupientes d̄ pe. tamē vsuz est honestus quia pro anima 7 laude diuina. Similiter legat vt fiat eccia in tali loco. non potest fieri ppter p̄uilegium qd̄ habent predicatores 7 minores et b̄ndi. 7 ideo fiet in loco cōgruo et honesto. s̄ facit ad supradicta qd̄ supra dixi donato. j. §. xlvij.

¶ Quis auct̄itate fiet talis cōmutatō? Rñ. do. mi. pe. vbi supra q̄ si non subest causa. puta q̄ potest de iure et de facto impleri. tunc solus papa potest. l. legatū. ff. de admi. re. ad cui. peru. 7 de. q̄ cōtingit. de religio. do. Si vero subest causa legitima potest diocesanus etiam si potest implere de iure 7 de facto nisi testator. puidisset quid sit fiendū de legato vsu non impleto q̄ si puidisset nō posset fieri p̄mutatō. vt no. Bar. i. l. liberto. §. lūi⁹. et ibi textus. ff. de an. le. et q̄ ep̄s ex causa legitima possit cōmutare in aliū piū vsuz. s̄ facit qd̄ no. do. an. i. c. verum. de condi. apo. vbi vult q̄ nō obstante phibitōe testatoris ne alienetur: nihilominus p̄t in magis piū. Vide supra donato. i. §. li. Idem tenet Ruge. 7 Hugo. Item Ange. 7 Imo. an. l. i. ff. de consi. pn. vbi volunt q̄ iusta subsistente necessitate possunt relicta per testatorē in aliū vsuz cōueri. vt no. Bart. per illum tex. i. l. si. ff. de ope. publi. et in dicta. l. legatum. Et quib⁹ concludit q̄ voluntas et legata testatoris circa pias causas possunt sine causa etiam per papam mutari in aliū vsuz piū et per episcopum causa subsistente solum q̄ uis alij cōmunit̄ teneat p̄tra de ep̄o. i. de. q̄ cōtingit. quā limito q̄ sine cāvult fieri p̄mutatō. q̄ tunc pertinet ad solū papā: al̄s nō. s̄ facit qd̄. j. dico §. xvij. facit p̄ h̄ quod dicit Ludo. de ro. vt s̄. no. in. §. precedenti.

¶ Querit̄ utrū in tali cōmutatōe requirat̄ consensus heredis grauari. Rñ. pe. vbi supra q̄ si nō potest implere de iure vel de facto requiritur con-

sensus heredis grauari et eccie cui sit legatuz. et ita loquitur. l. legatum. ff. de vsufu. le. et similiter dic quādo cumq̄ ex causa legitima debet fieri commutatio.

¶ Quid si dubitet an sit causa legitima vt fiat cōmutatio vel eccia cui legatur. aut heredes non cōsentit̄ in cōmutatōe? Rñ. pe. vbi s̄. q̄ sol⁹ ep̄i scopus potest. c. de nup. l. i. 7 si eccia cui legat̄ cōsentit vt fiat commutatio et heredes contradicunt nihilomin⁹ ep̄s fauebit eccie legatarie fauore voluntatis defuncti adimplende et non heredi. et iste est casus in. d. l. legatum. s̄ fallit hoc in legato p̄ monasterio fiendo qd̄ sine cōsensu heredis nō potest commutari: nisi fuerit negligens. quia tunc etiam sine eius consensu p̄t ep̄s elapso termino. dicto c. nos quidem.

¶ Qui p̄t suū officium impendere vt legata suū consequantur effectum. Rñ. Pa. i. d. c. nos. q̄ etiā iudex secularis etiam in legatis ad pias causas est ter. in auten. de ecclesi. titu. §. si quis edificatōes. similiter tam secularis q̄ ecclesiasticus potest cōpelle re vt legata soluantur q̄ fiunt nō certe persone: vel si certit̄ amē talis est q̄ non potest in iudicio p̄terire vt sunt fratres minores. d. §. si quis. secus esset si non ad piā causam sit legatum et certe p̄sona factum tūc quia oportet q̄ solum ad instantiam parit̄is compellat.

¶ Vtrū ep̄s in legatis ad pias causas possit se in tromittere. Rñ. Pa. in. c. si heredes. de testa. q̄ si testator. puidit sibi de exco. nō p̄t nisi in defectū vt supra exco. §. xi. 7 in. c. tua nos. de testa. 7 in auten. de ecclesi. titu. §. si quis pro redemptōe. Si vero testator non p̄uidit sibi de exco. tūc in legatis pro redemptōe captiuozum 7 pro alimoz mis pauperum p̄uidebit episcopoz. vt in dicto §. si quis autem pro re. 7 l. nulli. c. de ep̄o. 7 de. In alijs autem heres. vt in dicto. c. si heredes. 7 c. tua nos de testa. nisi in negligentiam. vt supra exco. §. xij.

¶ Vtrū legatum factum p̄ construendo hospitāli pauperū: in quo poneretur rector ad arbitrium certi plati possint heredes mutare in beneficōne monasterij religiosozū. Rñ. Lopus abbas in de. quia p̄tingit. de reli. do. vt refert do. an. in. d. c. nos qd̄em. qd̄ Jo. an. cū quibusdam iuristis consuluit q̄ sic. cum lnia ep̄isopi: etiam contradicente illo p̄ lato. quia qui melius facit nō aliud. sed idem facit. c. peruenit. el. ij. de iureiur. sed plus est ecclesiam religiosozum facere q̄ hospitale. s̄ facit. c. scripture. de voto et regula. plus semper de re. in. li. vi. ergo 72. Sed p̄tra videtur. xij. q. ij. vltima voluntas de ce. le. missa. cū marthe. cū similib⁹. vbi patet q̄ voluntas defuncti p̄ lege debet seruari. ergo forma mādati debet diligentissima accuratōe seruari. nec eo casu plus continet in se qd̄ est minus vel contrario. de prebē. cū de beneficio. li. vi. Ad hoc. R. do. An. q̄ ista sunt vera in materia odiosa vel ambigua et sic restringibili. de p̄ben. c̄. ius. li. vi. Sed opinio Jo. an. loquit̄ in materia fauorosa. 7 maxime anime defuncti: in qua fit plena intentatō. c. cum dilectus de dona. Vñ versimiliter p̄sta-

mitur q̄ defunctas non tradidisset demonstrando sibi vsum vtiliorem. facit ad hoc qd̄ no. Bar. i. ff. de ope. publi.

18 De cautela danda illi q̄ vult legare p̄ anima et tunc parentes. vide. j. pacti. §. xiiij.

Legatus est cui a papa certa patria vel puincia comittitur gubernanda fm̄ Sof. vii gerit vices pape. et est ordinarius in puincia. c. legatos de officio le. li. vi.

1 Quomodo faciat fidem si req̄rat. R. q̄ p litteras suas. l. vnica. C. de man. pn.

2 Quot sunt species legatorum? R. due. Quidam sunt improprie legati nuncios et non iudices. et sunt illi q̄ sepe mittunt a papa p̄ ambassiatam vel ad aliquod nudum ministerium exercendum. de quibus dist. i. ius gentium. et. lxxxvij. c. nobilissimus et quasi. per totum et istos qui impedit debet tradi hostibus: vt sit seruus. l. vlt. ff. de legationibus. Et ibi loquitur de legatis quouscunq; etiam hostium. et scdm̄ canones sunt excommunicandi. lxxxviij. di. si quis ita. no. glo. i. d. c. ius gentium. Quidam sunt legati iudices quos papa facit ordinarios in certa puincia. et de istis loquitur definitio premissa. et titulus de officio legati. et isti sunt in triplici differentia. Primi sunt legati nati: quia natus in sua dignitate efficitur legatus pape vt archiepiscopus caturien. que eo ipso q̄ archiepiscopus est legatus est pape. vt i. c. i. de officio legati. et isti dicuntur legati rone dignitatis. Secundi sunt legati de latere: vt sunt illi q̄ mittuntur a curia pape. etiam si non sunt cardinales. scdm̄ glo. in. c. pe. de officio legati. Sed p̄. in. c. i. eo. ti. tenet et hii: q̄ solus cardinales dicuntur legati de latere maxime hodie. Tercij sunt legati qui nec sunt de latere: quia non cardinales: nec sunt nati quia non in tali dignitate et sunt illi quibus papa comittit legationis officium in aliqua puincia vel sua vel aliena. vt in. c. volentes. eo. ti. et tales dicuntur legati rone persone non rone dignitatis. vt primi.

3 Vtrum legati nati vel rone persone habeant iurisdictionem in exemptis? R. n. p̄. in. d. c. i. q̄ no. et p̄. hii. in. c. i. de ver. sig. li. vi.

4 Vtrum possint predicti legati absoluere p̄ iniectioe manu violenta in ecclesiasticum. R. n. q̄ legati nati non possunt nec in puincia nec extra: nec subditum nec extraneum. Ratio scdm̄ p̄. in. c. pe. de officio legati. quia clerici p̄deret priuilegium. c. si quis suadete. xvij. q. iij. cum nullus haberet ire ad papam pro absolutione eo q̄ dignitas est perpetua. Intellege scdm̄ p̄. ibidem de iniectioe a qua episcopi non possunt absoluere. quia ab illa a qua episcopi absoluunt multo fortius ipsi cum sint ordinarij. Legati vero ratione persone possunt absoluere subditos existentes in puincia. similiter extraneos in sua puincia delinquentes et existentes. subditos vero suos extra puincia suam non possunt absoluere. fm̄ glo. et cõter doc. in. d. c. pe. nec etiam de consensu iudicis illius puincie. fm̄ p̄. ibidem. h. Jo. mo. et. Jo. an. quos sequit Be. in. c. i. eo. ti. li. vi. tenet q̄ possunt. et magis placet hec opinio. Subditos etiam suos et in sua puincia que extra puincia

etiam iniecerunt manu violentam in clericum fm̄ Hosti. non possunt absoluere. S; Spec. recitat aliquos tenere q̄ possunt et mihi pl̄ placet. sicut possunt etiam eos punire de delicto extra commissio. extraneos vero aliunde venientes ligatos absoluere non possunt. Legati vero a latere possunt absoluere quouscunq; tam in puincia eis decreta q̄ extra: tam subditos q̄ extraneos. fm̄ glo. et cõter doc. in. d. c. pe. Hosti. tamen limitat non habere locum: cum iniuria est enormis q̄ reseruat pape. allegat. c. si vero. et. c. cum illo. de sen. exco. cum similibus. Sed tu tenet q̄ possunt. etiam in enormi fm̄ Jo. an. Jurave ro excipientia enormi iniuriam non loquitur in legato a latere s; in alijs inferioribus. Et hoc sequit Archi. i. c. i. de officio le. li. vi. et cõmuniter doc. fallit hoc in duobus casibus. Primus quoniam sunt in presentia pape. Secundus quoniam sunt reuocati ante regressum scdm̄ p̄. in. c. penult. de officio le. q̄ tunc absoluere non possunt.

5 Quid possunt facere dicti legati. vide in. c. legatos de officio le. li. vi. et que non possunt facere habes in glo. c. q̄ translationem de officio le. et i multis c. li. vi. eo. ti. que omitto cum hodie illi q̄ habentur in vtu legati multa possunt ex speciali concessione que et eorum litteris potius q̄ ex doctrina cognoscit. Vtrum legatus possit processus delegati impedire: aut eius suam irritare. R. n. q̄ no. c. studuisti de officio le.

6 Legatus an possit absoluere excoicatum a se in sua puincia extra puincia existens. R. n. scdm̄ Jo. no. q̄ sic si non sit reuocatus i foro puinciali. sed i foro cõterioso non: nisi reuertatur i puincia. Intellege nisi egressus esset cum animo non redeundi. quia sic expirat legatio.

7 Quid de impediendis legatos vel nuncios apostolicos ne exerceat eorum officia? R. n. q̄ excoicatum sunt ipso facto et terre: regna vel loca predictorum sunt interdita tãdiu q̄d̄ i cõtumacia p̄siterint eorum domini. c. super getes et regna. vt habet in q̄ daz extrauagã sub ti. de officio legati et. c. si quis autem legationem. lxxxviij. di.

Legitimatio filioꝝ illegitimoꝝ quot modis fit. R. xi. modis. Primus quoniam pater offert eum inter viuos seruitio curie ciuitatis ex qua est oriundus: vel si pater est oriundus de veteri roma. Constantinopolis vel noua offerat eum curie cuius est ciuitatis metropolis. vt insti. de nup. §. vlti. Secundus quando pater offert eum impatori et fit curialis. i autẽ. quibus modis natura. effi. sui. §. si quis igitur. Tercius quoniam pater filiam suam naturalem i matrimonio copulauerit officiali curie ciuitatis de qua est oriundus. vel si pater est oriundus de veteri: vel noua roma copulet officiali ciuitatis metropolis. vt. l. de natura. lib. l. iij. §. si. Quartus quoniam nullo alio legitimo exite vel si existit non tradit hõ consentit: filius naturalis pater defuncto p̄fert seipm̄ curie isto modo. vadit ad regimẽ ciuitatis. et dicit vos egetis tali officiali ego offero me curie et seruire in tali officio: si curia recipit eum erit legitimus. vt in. d. §. si quis igitur. Et

Legitimatio.

intellige tales filios naturales per talem oblationem legitimatos. ut succedant patri ab intestato: non tamen alijs cognatis ex parte patris nec ipsi eis. ut in d. aut. s. filium vero. Quintus quoniam pater deficiente ple legitima offert principi preces, p filijs naturalibus ut sint filij legitimi successores etiam sine matrimonio: dum tamen princeps preces admittat. d. aut. s. illud tamen. Sextus quoniam pater in testamento dicit esse sibi vel se succedere si tamen filius post mortem patris principi supplicaverit. et testis ostenderit. tunc enim dono principis et legis heres erit legitimus. dummodo voluntate patris loquat. ut in d. aut. s. si de is q. Septimus quoniam pater in extrema voluntate noiat filium et heredem instituit. l. de natura. lib. autem item si quis. quod limita finem quod in casu sequenti. Octavus quoniam in publico instrumento. s. scripto p notarium: aut etiam si sit scriptum propria manu cum subscriptione trium testium filium naturalem noiauit filium nec adiecit naturalem. s. Bal. in c. innotuit de elec. tenet quod oportet addat suum quasi dicat in sua parte. et sic legitimus. nec sufficeret sola noiatio secundum Bal. ibi. Et si sunt plures filij naturales ex eadem matre nati h testimonium tamen dederit vni. tamen omnes erunt legitimi. Et hoc intellige quoniam plures legitima non superest secundum glo. in c. per tuas quod si. sunt legi. quare sequitur cetero doct. Nonus quoniam pater filium ex concubina noiat filium legitimum secundum d. An. in d. c. per tuas. quod intellige si mater talis est quod potuit esse vxor: sua quoniam genuit. ut i aut. ut lice. ma. et ante. s. ad bec. Rō ibi ponit quod ex tali noiatōne videt testimonium prohibere: quod cum matre legitimus habuit vel habeat matrimonium. Et quo cludo quod si mater vel ipse alius accepisset in coniugium videtur? ipsis non legitimeret talis noiatio. quod non bene aliis sic. et si ex alio vxore haberet filios veniret isti casus illis. et similiter si post. Decimus quoniam pater ab initio matrimonium cum illa que est mater filiorum naturalium ipsius patris. de quo dicitur s. filius. s. ij. Undecimus quoniam legitimantur p papam imperatorem aut principem qui non hnt superiorē aut habentes potestatem ab eis et de predictis vide in c. per tuas. per docto. ibi qui si. sunt legitimi.

1 **U**trum papa possit taliter legitimare ut succedat in hereditate et admittant ad alia temporalia? R. Pa. in c. per venerabile. qui si. sunt leg. Varia sunt opinio. h in practica seruatur opinio Bar. in aut. ex cōplexu. l. de ince. et innti. nup. s. q non potest i terris sibi non subiectis: maxime quoniam tales sunt adulteri vel incestuosi. et p hoc est bono? in c. dicat aliq. xxxij. q. iij. et i. c. vnico. xxxv. q. vij. h q ad spiritualia non est dubium.

2 **U**trum illegitimus h legitimatus p sequens matrimonium sit legitimus quo ad omnia. R. s. cōp. pa. et glo. i. c. tanta. qui si. sunt legi. q sic. et licz domin? Anto. ibidē teneat quod non in statutis. quare statutum non cōprehendit fictum. l. iij. s. bec verba. ff. de nego. ge. et sic isti ficti sunt legitimi ppter verbū habeantur. quod est verbū fictum. tamen magis placet prima opinio. quia quoniam vbi habeatur profertur ab habente potestatem paria sunt dicere habeantur p legitimus et sunt legitimi. s. facit. c. ex parte de spon. et quod dicit Bar. in l. si is qui pro emptore. ff. de vsuca. et in l.

si maritus. ff. de adul. vbi vult quod dicere habeatur p ciuibus ab habente potestatem. Idem est ac quod sint ciues. et sic tene.

Utrum talis succedet i fendo si dictum est quod traheratur ad posteros ex se legitime descendentes. R. Bal. in c. naturales. si de feu. con. fue. dicit quod non Sed Jaco. de belui. et cōiter docto. in c. latoz. q si. sunt legi. tenet contrarium. s. q succedet et ter. d. c. naturales intelligitur de legitimo p rescriptis principis. quia cum illa legitimatio sic stricti iuris tanquam dispensatio contra ius est restringenda. c. q dilectus de cōsan. et affi. h matrimonium tanquam fauorabile purgat precedentia. et ideo succedet.

Utrum legitimatus ab impatore vel habete potestatem ab eo sit legitimus quo ad spiritualia. R. Pan. in d. c. per venerabile quod non. et ideo nec ad ordines et alia spiritualia admittetur vide glo. r. di. c. lege. sequit Bar. i. d. aut. ex cōplexu. nec etiam erit legitimus i donum illoz quod non recognoscunt imperatorem quoniam tum ad ea per que fieret alteri preiudicium. puta ad successionem honorum ab intestato. ut no. i. d. c. per venerabilem.

Utrum comites habentes potestatem legitimandi ab impatore possint legitimare i preiudicium agnatorum? R. d. An. i. d. c. p venerabile quod non. nisi pater et agnati consentiant. qui a bec potestatem tanquam alteri preiudicium est restringenda. l. j. s. si quis a principe. ff. ne quod in lo. publi. Sed Bal. i rubrica codi. est contra cum quoniam simpliciter est potestas auctoritas legitimandi. sed credo verum dicitur Bal. i filijs naturalibus? tamen sed in spurijs et alijs ex damnato coitu non credo: nisi expressse procedatur. s. facit quod no. Jo. an. i. addi. ad Spe. in ti. qui si. sunt legi. q dicit quod si spurius dupliciter scz ex patre vxorato et matre maritata ipetrat a papa vel ab impatore rescriptum legitimatōnis quod non valet si non expressit. s. facit quod no. Pa. i. d. c. per venerabilem. vbi dicit quod incestuosus vel adulterinus nisi exprimat semper rescriptum legitimatōnis erit surreptitium. quare omne tacitum p id quod papa vel princeps non ita defacili concessisset si illud scilicet facit rescriptum surreptitium: et viciat. c. postulasti d. rescriptum. s. facit etiam quod no. Do. et Hof. i. summa quod licet papa legitimet aliquem ad dignitates non intelligitur legitimus quo ad episcopatum et alias maiores: h tamen quo ad inferiores. de pces. pben. c. dilectus. vide etiam s. dispensatio. s. ix. Aduerte tamen hic quod dicit Ange. i. aut. quod natura. effi. sui. s. si quis igitur quod pater potest legitimare filium i preiudicium filiorum legitimorum. h filius illegitimus non potest legitimari facere i legitimorum preiudicium.

Utrum legitimatus simpliciter intelligatur etiam quo ad dignitates. R. s. Do. q sic sicut simpliciter restitutus ad oia restituitur. l. de siniam pa. l. j. q tuis Hof. teneat contrarium.

Utrum papa dispensando in matrimonio contra in gradibus prohibitis de iure canonico legitimet filios ante cōceptos. R. s. q non. h bene postea cōcepti erunt legitimi quo ad oia: et si expresse legitimet ante cōceptos non erunt quo ad oia: s. solum quo ad spiritualia et temporalia in terris pape non in alijs. ut in d. c. si. qui si. sunt legi.

Legitima portio ē triplex.

I ma trebellianica & falcidia. Prima debetur de iure nature tñ filijs et ipis mortuis debetur nepotib⁹ et eis legitime natis nec eis potest imponi grauamen sup ipa per legata aut si deicōmissa. h̄ bene possunt grauari per debita. nō potest etiam eisdem imponi cōditio vel modus. et si apponatur p non adiecto habet. *L. de inoffi. te. l. omnimodo. et. l. se. et* hec est tertia pars hereditatis si sunt quattuor filij vel pauciores. Si vō sunt quinque vel plures. tunc erit mēditas hereditatis quā inter se diuidēt equaliter. *L. de inoffi. testa. aut. nouissima.* Et aduerte q̄ ista legitima alij quādo sic dicitur. vt in d. l. omnimodo. Aliquā dicitur debita ps. vt in l. Scimus. *L. de inoffi. tes. ali. q̄ dicit debitu simpliciter. vt in aut. de trien. et se. §. j.* Aliquā debitu honor subsidij. vt. *L. de inoffi. dona. l. si totas.* Aliquā dicitur debita iure nature. vt i aut. de trien. et se. §. hoc nos.

¶ Vtrū ista legitima possit per statutū: vel cōsuetudinē in totum tolli? *R. Albi. dicit in l. quoniam in prioribus. L. de inoffi. testa. qd̄ cōter doctores et etiam vltimontani tenent q̄ nō. Alij magni tenent q̄ potest in totum tolli. Sed prima verior videtur potest tamē statutū vel cōsuetudo diminui et vel distinguere eam. sed nō in totū tollere. Ratio quia sicut a natura alimentatio filij a patre dependet. ff. de iusticia et iure. l. i. §. hinc descendit. Ita p̄ mortem patris alimentatio filij ab hac portione iuris nature dependere videtur. vt inmutur i autē. de triē. et se. §. i. ad si. et. §. p̄hibem⁹. aut. ibi si vnle filioz tē. pro hoc facit isti. de iure naturali. §. i. et ff. de pac. l. ius agnationis et cetera. Pa. tñ distinguit et bene in capitulo Raynūtius de testa. q̄ aut filius non habet vnde viuat aliunde. et sic est vera opinio vltimontanoz. Aut habet vnde viuat et sic vera est secunda opinio. Aduerte tamē q̄ in legitima filius non potest grauari per fideicōmissū fm cōmūne opinionem per l. qm̄ i p̄onibus. *L. de inoffi. te. et. l. cum patronus. ff. de le. ij. licet Bart. et Dy. dubitauerint l. i. ff. de vul. et pupil. sub. Sed succedentes ab intestato ipi filio si contingat filius decedere ipuberem possunt grauari et est casus in l. si fundū p̄ fideicōmissum cū. l. se. ff. de le. i. ideo dicit Bal. l. cum virū. *L. de f. deicōmiss. q̄ substitutus filio ipuberi poterit granari vt restituat legitimam filio debita. Et si verba sunt dubia. puta testator dixit post mortem filij mei ipuberis hereditas itēgra restituatur seio: nec expressit per filium vel succedentes ab intestato filio meo vel per substitutum dato filio meo fideicōmissum debebitur i legitima etiā scdm̄ Bar. in l. q̄ duos. ff. de vul. et pup. sub. et cōter sequūtur scribētes ibi. et refert Pan. fuisse cōsultū per Jo. de Imo. et fulgo. in capitulo Raynūtius de testa. licz Bar. in l. coheredi. ff. de vul. et pupil. sub. aliter dixerit.***

¶ Quid si filius instituat i minor parte? *R. q̄ nihilominus agat vsqz ad supplementum. d. l. omnimodo. quia hec legitima datur in bonoz subsidijum de iure nature.*

¶ Secūda trebellianica a trebelli auctore sic dicta debetur hec iure institutōnis. et est quarta ps hereditatis totius: sicut cum quis institutus heres rogatur vt restituat alij hereditatem sine liberis moriendo: iste sic institutus poterit retinere quartam partem totius hereditatis. insti. de fideicōmiss. her. §. h̄ quia. *L. d̄ trebel. per totū.* Institutus tamē heres in certa parte hanc nō habebit fm̄ Bal. l. i. ff. ad legē falc.

¶ Tercia falcidia a falcidio auctore debet iure institutōnis: et est q̄rta pars totius hereditatis quaz quis retinet qm̄ institutus heres fuit. et s̄. dodrantem. s. tres ptes hereditatis est aliquid legitimum vel fideicōmissum de testa. Raynaldus.

¶ In quibus casibus cessat falcidia? *R. q̄ in sex casibus. Primus in his que legantur sic vt nō possint alienari. vt ad successores eius cui relicta sunt debeant peruenire. *L. ad legem falcidiam. aut. sed in ea re.**

¶ Secundus in his que ad pias causas relinquuntur ecclesie: aut pio loco. vt in autē. similiter. *L. ad l. falc. Aduerte hic q̄ si ecclesia vel alius p̄ns loc⁹ institueretur heres: tunc detraheret falcidiam de legatis factis alteri ecclesie vel pio loco: quia currit priuilegiū cum p̄uilegio et sic concurrēbus priuilegijs vtuntur iure cōmuni. ifacit. l. assiduis. *L. q̄ po. in pi. ha. Nota Pa. in can. p̄ntia de p̄ba. Idē tenet Dy. et sequitur Albi. in l. si quis ad declinandam. *L. de epi. et de. Et hoc idē etiam si indirecte relinquatur scdm̄ Bal. l. si auia. §. tino. ff. de cōdi. et de. puta cum relinquatur fundus cū pacto vt restituat eccie.***

¶ Tercius in testamēto militis. *L. ad l. falc. in testamento. et. d. c. Raynaldus.*

¶ Quartus in male ablati certis vlt̄ incertis legatis et alijs alienis. l. imponēda. *L. ad l. falc.*

¶ Vtrum pater legans tñ pro male ablati q̄ legitima iure nature debita minuitur obliget filium vel illum cui debetur? *R. Adonal. q̄ si talia male ablata non possunt p̄bari non tenentur heres solvere vt debitum. s. vt es alienum: h̄ vt legatum: et idē si legitimam minuit non tenetur solvere: secus est in illo cui falcidia competit. quia cum talia legata sint ad pias causas cessat hodie. vt dictum est. et idē non detrahet.*

¶ Sed quid faciet talis qui tot habet restituere in certa que p̄bare non potest que exhauriunt quasi totam hereditatē si nō pōt inducere filium vt sit contentus restituere? *R. fm̄ Adonal. q̄ nō faciat testamentum. h̄ codicillum: in quo ordinet q̄ oia bona sua distribuātur pauperib⁹ p̄ male ablati incertis asserens q̄ plura sunt q̄ oia bona sua.*

¶ Quintus si testator certus d̄ sua quāntitate patri montij probibeat expresse deduci falcidiam.

¶ Sextus si heres nō fecerit inuentariū scdm̄ modum et tempus statutum. hi duo habent in autē. h̄ cum testō. *L. ad l. falc. Idē si. j. tps legitimū nō paruerit voluntati testatoris. vt in c. Raynaldus. i si. de testamētis.*

¶ In quibus casibus cessat trebellianica? *R. q̄ in tribus casib⁹. Prim⁹ in legatis ad pias causas. vt*

- dicitur. Legatum. ij. §. v. Secundus si testator pbi-
buit. vt in autē. de here. et fal. §. si vo expressi. Rō
qz cū testator possit tollere falcidia: mltomagis tre-
bellianica: que minus est puilegiata. vt. ff. ad. l. fal-
ci. l. in quartā licet pstrarium teneat glo. in aut. §. cū
testator. L. ad. l. falci. Sed verius est qz pōt. vt i. d.
§. si vo. Tertius est qñ substitutio euanciat. vt pu-
ta qz ingredit religionē ille q rogat? si sine liberis
decederet vel non maritaret et hmoi. vt in aut. ni
si rogati. L. ad. trebel. Ad do qrtuz qñ iudicis offi-
cio compulsus solū adiit hereditatē qz sic totū resti-
tuet. in sti. de fideicom. h. here. §. in primis.
- 14 **Q**uorū legitimis multis factis tā ad pias causas qñ
nō pias excedentibus facultatē hereditatis debeat
fieri detractio tā de legitimis ad pias causas an soluz
de alijs? Rñ. Albr. in. d. l. si qz ad declinandā qz
sic cōiter de oibus. nec ob. qz cessat falcidia i predi-
ctis. quia non est falcidia: h declaratio legati mani-
ter facti ab initio. vt. ff. ad. trebel. l. j. §. si is quadra-
ginta.
- 15 **Q**uid cōputat in istis legitimis? Rñ. Pa. in. c.
Raynutius de testamentis qz in legitima que dici-
tur falcidia qz prouenit iure instōnis nō cōputatur
nisi ea que venerūt iure instōnis heredi. nō autē le-
gata vel alio mō. puenientia. In qrtō vo trebellia-
nica pputat nō solū qz veniūt heredi iure instōnis
h omnia que pueniūt ei ex testamēto. puta iure lega-
ti vel donatōnis nō alia proueniētia extra testamē-
tum. In legitima vo qz prouenit iure nature cōpu-
tantur nō solū ea que prouenerunt ex testamēto qz
cunqz titulo. h etiam vndecunqz sint. pfecta. vt pa-
ter in iuribz allegatis in glo. d. c. Raynutius. z i. l.
in qrtam. ff. ad. l. falci. Distinguit tamē Pa. ibidez
circa hoc vltimū sic: qz aut pō donauit filio ob cau-
sam puta dotis vel donatis. ppter nuptias. z illud
pputat cū legitima. Aut donauit simpliciter. z si do-
natio tenuit. puta quia donauit emancipato vel pro-
pter merita sic nō pputabitur. Si vo nō tenuit i vi-
ta patris. h sit confirmata morte cōputabitur cum
legitima de quo vide et dic in aut. ex testō. L. d. col-
la. z in. l. filii quē habentē. L. fami. her.
- 16 **Q**uorū quis possit deducere duas legitimas por-
tiones. l. legitimā debitā iure nature et trebelliani-
cam: olim fuerūt opinionones in. l. qz. L. ad. l. falci.
Sed hodie dic cū Bar. in. d. l. qz. z in. l. papinia-
nus. in. §. meminisse. ff. de inoffi. te. et Bal. in. d. l.
filii quē habentē. et canonistas. in. c. Raynutius
et. c. Raynaldus de te. qz si substitutio seu rogatio
sit pure facta: aut ad certuz diē qz. pinde est: ac si sit
pure facta: tūc non poterit detrabere nisi vnā quā
voluerit. Si vero rogatio sit facta sub cōditōne v-
l ad incertū diē sic poterit detrabere ambas duas: z
sic concordat ius ciuile cum canonico: quod videt
discordare in hoc. et hec est cōis opinio fm Pano-
mi. in. d. c. Raynutius. et rationem diuersitatis vi-
de ibi per eum.
- 17 **Q**uorū legitima portio que debetur iure nature
amittatur. ppter delictū patris in lesam maiestates
R. dñs Lardina. i clemētina pastoralis de re iudi.
in. d. ceterum tenet qz nō. vnde dicit qz filij audita
condemnatione patris furtim et dolose si capiunt

suā legitimā nō tenentur. saltē in foro anime ad re-
stitutionē faciendā principi: quia possunt tenere d
iure nature que per positum ius nō pōt tolli. ar. in
d. v. ceterū p hoc de testa. Raynutius. §. quia vo
quia pater nō pōt puare filium legitima: nisi in ca-
su in gratitudinis. L. de inoffi. te. l. qñ in priouibz
fact. c. ius dictum. d. ver. si in autē. de here. et fal.
§. si quis autē nō implens. dicitur qz etiā per reatū
inobediente nō potest priuari filius legitima. Sz
Zen. in. d. v. ceterum. tenet contrariū ratio quia p
contractum potest tolli legitima. debetur etiā dedu-
cto ere alieno. ff. de inoffi. te. l. papinianus. §. qrtā
aut. Sed in delictis quasi contrahimur. quia per
quasi contractum se obligat ad penam. ff. de iure h
sci. l. imperatores. no. glo. ff. de postula. l. j. §. bestia-
as. Idem tenet Jo. de lig. quia legitima est quota
bonoz quaz pater habebat tēpoc mortis. nihil au-
tem habz quādo sunt confiscata. ff. de inter. et rele.
l. iij. z qd no. ff. de iure patro. l. diui. fratres. Et licz
de rigore et subtilitatis iuris istud sit verius: tamē
mibi magis placet opinio. Lar. tanqz magis beni-
gna. et eam teneo. ratio quia per titulu lucratium
et per donatōnē nō pōt pater alienare in puidiciū
filij. L. de inoffi. dona. per totum. et de donati. c. si.
qd ibi no. h si scius hoc caput ex titulo lucratiuo. z iō
non pōt in puidiciū filij. Et ad rōnez Zen. di-
co veram quando p quasi cōtractū dānificam pñ-
cipem in bonis ex cuius dāno pater esset ei obliga-
tus ad restitutionē. alis nō qz tunc nō est es alienū
nec ppat pōt dici qz pater teneatur ex quasi contra-
ctu. h simpliciter ex delicto. Ad Jo. de li. nō pater re-
sponsio qz in fraudē filij titulo lucratiuo facta alie-
natio non valet.

Quorū falcidia et trebellianica amittat per nega-
tionem fideicommissi in qualitate vel quantitate fa-
ctam ab herede illi cui fideicommissum est factum?
Rñ. fm Bal. in. l. scimus. §. licentiam. L. de iure
deli. qz sic si ille probauerit qualitatē vel quanti-
tatem fideicommissi. nec aliquam ex ipsis poterit de-
trabere.

legitimus filius quis dica-
tur. Vide
supra filius.

Leno quis dicatur. R. glo. in. §. qz si
in adulterio. r. r. r. q. j. qz est q
dānatam adulterā ducat vel qui reco-
ciliat sibi eam. vt. L. de adul. l. castita-
ti. vel qui scēter tenet adulterā. vt in. d. §. qd si vel
qz recipit pecuniaz p adulterio. ff. de adul. l. j. §. le-
nociniij. Limita p̄fata in tribus primis casibz vera
nisi emendatā teneret. Item lenociniuz cōmittit q
questuaria mancipia habet. quia hoc nō est min?
qz p̄prio corpore questū facere. l. palā. §. lenociniū
ff. de ritu. nup.

eprosus separatur ab habitatō
ne boninum. vt in. c.
j. de coniu. lepro.

Quorū lepra post veniēs dissoluat
matrimonium. R. qz non. vt pater i dicto. §. et. ij.
eodem titulo. Sed sponsalia bene soluit. vt p̄p̄
c. si. eodem titulo.

- 2 **Utrum** viros tenentur cohabitare cum viro vel eorum fratre vir cum muliere leprosa? R. fm glo. in d. c. j. qd non in eadem domo vel lecto: h. bene tenetur ei debitum reddere. vt in d. c. ij. Sed de aureolus in quarto. di. xxij. dicit qd vbi non posset sine suave simuli infectioe etiam reddere debitum qd non tenetur et ponit regulam qd nullus tenetur reddere debitum. vbi est periculum verisimile de vltimata in firmitate. et facit ad hoc quod dixi supra Debitum §. iij.
- 3 **Utrum** leprosi teneantur ad decimus? R. glo. in capitulo secundo de ecclesijs edi. qd sic nisi de ortis et terris et fensibus animalium suorum que sole et capiuntur in dicto capitulo. ij. et ideo de alijs tenentur sicut alij christiani.
- 4 **Utrum** leprosi possint habere ecciam et presbyterum qui eis celebrat? R. qd sic si tot sunt simul qd eam cum amiterio possint construere: dummodo veteribus ecclesijs de iure parochiali non faciant iniuriam dicto capitulo. ij.
- 5 **Utrum** leprosi possint promoueri. vide supra Corpore vitatus. §. ij. qd non neqz celebrare nisi vt ibi dicitur.
- 6 **Utrum** sacerdos et leprosus factus possit in parochiali ecclesia platōnis officio fungi. R. qd si sine scandalo et abominatioe populi non potest illud exercere: debet ab officio remoueri: ita tñ qd fm facultates eccie administratur ei necessaria quousqz vixerit. vt in c. tua nos. de de. egro. Rectoribus vero ecciarum qui sine scandalo illorum qui sunt sani non possunt seruire alteri: dādus est coadiutor qui curam habeat animarum cui adiutor ad sustentationem congrua portio de facultate eccie eiusdem assignetur. vt in c. de rectoribus de de. egro. Ex quo patet qd non prohibet celebrare quando sine scandalo potest vt in secreto et huiusmodi. ar. dicto capitulo de rectoribus.
- Ex** fm qd rationalis creatura ordinatur ad gratiam ommissis alijs exceptionibus legis fm fran. de mayro. in. ij. senten. est ars honeste viuendi ligans hominem ad sui obseruationem aliter non esset lex nisi ligaret.
- 7 **Quotuplex** est lex. Rñ. vt colligo ex Seco. l. iij. di. xvij. triplex. Prima dicitur de lege nature. et isto modo aliquid dicitur dupliciter de lege nature. Vno modo tanqz pncipia practice nota ex terminis vel conclusionibus necessario sequentes ex eis et hic strictissime dicitur de lege nature. Secōdō modo dicitur de lege nature et large id qd est verū practicū consonū principijs et conclusionibus legis nature in tñ qd statim notū est oibus illud puenire tali legi. Secda lex dicitur positiua diuina que continentur i his que sunt in veteri et nouo testamēto. et h. Gratianus vocet ipsam legem nature limita eū qd est verū. put ē posita ab auctore nature et distinguitur contra ius positum ab aliquo qui non est auctor nature. Tercia lex dicitur positiua: hoc est posita ab hominibus. Multa fm eccia statuit et imperatores vltra ius diuini ppter obseruantiam honestioe in moribus. et ppter reuerentiā maiorē in suscipiendis et admi-

nistrandis sacramentis. De prima et secunda habes infra Papa. §. j. et preceptū per totū: de quibus hic tractare non intēdo. h. de tercia lege positiua que quidē lex positiua tantū habet de rectitudine inquituz a lege nature deriuatur. Si vero discordet ab eam non erit lex: h. corruptio legis. vt Aug. in primo libro d. lib. ar. Non videtur inquit esse lex que iusta non fuerit. Vnde inquitura h. de iusticia i tantū habet de veritate legis. et hoc est qd dicit Ibi. in c. pñtudo. di. j. Lex erit omne qd rōne pñsistit. Max fm fran. vbi supra quia pncipia legis nature non possunt eodem modo applicari omnibus ppter multam varietatem rerū humanarū: ideo exinde puenit diuersitas legis positiue.

Quis potest facere leges? Rñ. fm Bal. i. l. omnes populi. ff. de iusticia et iure qd quantum qd habet de iurisdictione tantū habet de auctoritate condendi legem vel statutum. nec vltius extenditur: nisi ubi quorum interest consentiant vel ad min⁹ sint presentes fm Inno. in capitulo pmo de loca. et in c. a nobis. d. pmo. de senten. excō. allegat. ca. fi. de his que sunt a prelati Rato fm dominū Matthe. in. c. cum laici de re ecclesi. non alie. quia potestas statuendi dependet a iurisdictione et imperio in statuente et subiectione quo ad eum in quem statuitur. c. ecclesia. de constitu. capitu. bene quidem. lxxxvi. distinctio. glo. et Bart. in. l. j. ff. de iurisdictione. om. iudi.

Utrum lex canonica vel quelibet alia lex seu constitutio vel statutū obliget ad mortale peccatum ex transgressione eius? Rñ. pa. in. c. clerici officia. de vita et honestate clericorū qd non semp: sicut nec lex cuius inducit semper decapitationem. Considera ergo qd aut lex habet in se materiam preceptiuam: vt verisimiliter excogitā multum a constituyente et tunc non cures de verbis: quia verba sunt accommodanda materie. ter est cum glo. in cap. rogo. xj. quest. iij. et pulcer ter. in de. xxiij. de verbo sig. et sic die qd inducit mortale. Si vero non constat de materia vbi quis esset cert⁹ de mēte statuētis qd vult inducere ad mortale. sic inducit. facit quod nota. glo. in. c. ij. et c. per venerabilem. qui si sunt legi. et ibi per Pan. Aut cum nescitur de mente latōnis: tunc considera qd aut verba sunt preceptiua. puta precepimus. iubemus. sic obligat ad mortale facit cap. quod precipitur. xiiij. questioe prima. Aut vtitur verbis imperatiui modi et si materia non ē necessaria nec multū ponderosa non obligat ad mortale. vt exemplum si quis te percusserit in vna manilla prebe ei 7c. quia est consiliū. xxiij. questio. j. paratus. Si vero materia est necessaria et multū ponderosa. sic inducit mortale. ter. est in de. xxiij. in. §. Item quia preter ea de verbo. significa. Exemplū in pa. Vouete quod est cōsiliū. quia votum fit de super erog. tōne: et red dite. istud est preceptū. quia quod est promissum est debitum. de pac. cap. j. et debitum reddere est preceptum iusticie. Iusticia. §. iure precepta. ff. de iusti. et iur. facit quia obligare se est voluntatis. h. reddere est necessitatis. vt in. l. licet initio. l. de actionibus et obliga. Aut vtitur verbis inbitōijs. vt iubemus. prohibemus in-

terdicimus et huiusmodi. et sic inducunt mortale
 Fin. Pa. in. c. nā concupiscentiam de cōsti. Aut loq
 tur per verba cōmunia. vt decerno. statuto. et simi
 lia. et sic non obligant ad mortale. vt dicit idē Pa.
 in dicto capitulo nam cōcupiscentiam. similiter est
 verbum cōmune. in nouo. et ordino. siue in plura
 li dicatur siue in singulari. Aut loquitur per verbū
 debet et sic inducit mortale. qz debet ex suo p̄prio si
 gnificato importat necessitatem. vt glo. in de. atre
 dentes. de sta. regu. Idem dicit glo. in. c. p̄posuit
 de appe. et per Bar. in. l. iij. C. de pigno. et i. l. sepe
 ff. de of. presi. puincie et alijs allegatis in. d. de. at
 tendentes p̄ glo. et q̄uis rōne materie aliquādo sit
 congruitatis in. c. j. de despon. impu. et no. glo. i. d.
 l. sepe. et. l. ij. tamen dicit Panor. in. c. i. de dolo et cō
 tu. Improprietates sunt vitande non ad sequenti
 am trabende. c. p̄pterea. et. c. si. et quod ibi no. de v̄
 bo. sig. ideo solum habebit locum q̄ sit cōsiliū in ca
 su sp̄ali ratione materie que consultiua est. Aut cō
 minatur sub pena excommunicationis et sic inducit
 mortale. quia nisi pro mortali nullus excommunica
 tur. xi. q. iij. nullus. et. c. nemo episcopoꝝ. et de sen.
 excō. c. j. li. vj. facit ad hoc in ar. c. p̄pterea. de offi.
 dele. et l. oratio. ff. de sp̄o. et. l. ij. ff. de iurisd. om. iu.
 di. quia eadem obligatōne qua obligat excommuni
 catio similiter et illud per quod ad ipsam perueni
 tur. facit quod no. in de. q̄si. de. vi. et ho. cleri. vbi
 tenet Stephanus q̄ peccat mortaliter contra faci
 ens sanctioni. et dicitur sanctio proprie constitutio
 seu lex penalis. vt ibi no. i. glo. Aut loq̄mur per v̄
 tutem obedientie vel sub pena maledictōnis eter
 ne vel sub indignationis omnipotentis dei et hu
 iusmodi sic inducit mortale. vt in capitulo vnico d̄
 sta. regu. li. vi. Aut consuetudo habet vt talia ver
 ba obligent ad mortale. vt sic inducent argu. ca. di
 lectus. d̄ consue. et. l. minime. et. l. si de interpretati
 one. ff. de legi. ter. est in dicta clemen. et iij. S. item
 quia p̄pterea. Sed aduerte hic q̄ vbi ex se indu
 cit ad mortale non semper peccat mortaliter cōtra
 faciens. vt supra inobediētia dictum est et ibi vid̄
 in p̄dicio.

4 **Q**uid in foro conscientie lex canonica civilis
 vel alia etiam preceptiua semp sit seruanda? R. q̄
 non in v̄ndecim casibus. vt colligo ex Inno. in. c.
 quia plerq̄ de immu. et de homi. in. c. sicut dignū
 et ex consilio. xxi. fede. Jo. Cal. et Pa. in p̄logo de
 cretaliuz. et Jo. an. in. c. q̄q̄ de vsuris et alijs. Pri
 mus quando lex positina distinguit inter forū cō
 tentiosum et conscientie. quia sic non seruabitur in
 foro penitentiāli auctoritate ipsius legis. c. tua. et q̄
 ibi no. de sponsa. Secundus quando ius fundat se
 super p̄sumptōne et non sup̄ veritate. quia in fo
 ro cōscientie attendimus ad veritatē vt credamus
 contenti de omnibus. quia solū agitur de p̄iudici
 cō ipsius aīe. c. significasti de homi. Ideo si sit veri
 tas cōtra p̄sumptōnē non seruabit. vnde h̄ heres
 nō fecerit inuentariū tamē in conscientia nō tenebi
 tur nisi in quantū hereditas se extendit: q̄uis ius
 aliter velit. quia p̄sumit plus esse in hereditate. vt
 in aut. de here. et sal. no. hoc pbatur in. d. c. tua. et
 in. c. litteras in fi. de resti. spo. et i. c. nobis el. primo

de sen. et. et vide Bal. in. l. i. C. de sa. sanc. et. Ter
 cius q̄ lex non est ad vtilitate; cōmune; s̄ p̄nceps
 p̄pter vtilitatē p̄piaz edidit. facit. iij. dist. c. erit au
 tem lex. et dicitur iniusta. tunc lex ex fine scōm Pa.
 in. c. canonum. de cōsti. Quartus q̄ lex nō distri
 buit eque onera subditis: sicut debet facere bonus
 paterfamilias. quia sic est iniusta et forma Fin. Pa.
 in. d. c. canonuz. Quintus q̄ excedit auctoritatem
 constituentis. vt patet in statuto ep̄i q̄ nō ligat re
 linquentes extra diocesim suam et suos subditos.
 vt in. c. vt animarū de cōsti. li. vi. facit. l. fina. C. d̄
 iurisd. om. iu. et sic dicit iniusta et auctoritate: et p̄
 istis tribus casibus facit q̄ no. Bar. in. l. vectiga
 lia. ff. de publi. vbi dicit q̄ gabella licite fraudatur
 que iuste non est imposta. Sextus q̄ est penalis
 quia ante condemnatōnem non tenet quis solue
 re in foro anime penā. vt est glo. singularis i. c. fra
 ternitas. xij. qust. ij. de quo die vt infra pena. S. iij.
 Septimus quādo ratio legis cessat in foro anime.
 Nam h̄ lex nō exprimat ratōnem seu casum: nos tū
 debemus eam cōiecturare. et ad limites illius limi
 tare: vel ampliare eam iuxta theoricā doc. in. l. non
 dubium. C. de legi. Exemplum in ciuitate obfessa
 statuitur q̄ porte ciuitatis maneat clausa. Et hoc
 pro vtilitate cōmuni. vt in pluribus. pone q̄ con
 tingat hostes insequi aliquos ciues: ita q̄ in dam
 nū cederet ciuitatis: nisi aperiretur porte: tūc sunt
 aperide: quia esset nisi aperiretur cōtra bonū; et
 vtilitatem cōmunem. verum est q̄ nō pertinet ad
 quēlibet hoc interpretari nisi periculū sit subitane
 um: vel sit manifestū legislatorē illud intēdisse h̄ so
 lum ad regentem ciuitatē et h̄mōi. Item aliud ex
 plum statuto cauetur q̄ vxore morietē sine liberis
 vir inuētur dimidiāz donis: q̄uis nō exprimat
 causa: tamē nos debemus pietate causam huius
 statuti. videlicet sumptus mariti quos facit in du
 cendo vxorem ad domum: nec alia causa potest es
 se. et sic si nō ducit eam nō debet lucrari. Secus est
 si sic lucraretur mulier: sicut vir. quia tūc causa eti
 maretur affectus maritalis. et ideo etiam si nō du
 xisset lucraretur. hoc no. Panor. in capitulo ex pu
 blico. de conuer. coniu. facit quod idē Pa. no. in ca
 pitulo quia in insulis. de sta. mo. vbi dicit q̄ lex de
 bet ampliari et restringi ad limites rationis et p̄sse
 etiam si verba non patiuntur. vt in. l. adigere. S. q̄
 uis. ff. de iure patro. et in. l. cū pater. S. dulcissimis.
 ff. de lega. ij. et in. l. pater. S. fundum. ff. de lega. iij.
 facit. c. cum dilecta. de con. vti. vel inuti. et bonus
 tertus in regula si. de regu. iur. libro sexto. et quod
 nota. Barbo. in. l. item queritur. S. q̄ impleto. ff.
 loca. et idem Panor. in capitulo. j. de iura. calū.
 dicit q̄ etiam in penalibus seu odiosis quādo ra
 tio est expressa extenditur et ampliatur dispositio
 legis. vt i. dicta regula fina. et quod ibi nota. Dy.
 et Job. an. in mercurialibus et quod not. in dicto
 S. dulcissimis. secus esset in penalibus scōm cau
 dem Panor. in capitulo primo de sen. et
 re. iudi. in simili sub terminis facilonibus vel pari
 bus. vt nota. Innocen. in capitulo cum specialit. ce
 appellationi. Item iste casus probatur. quia ra
 tio legis plus debet attendi q̄ lex ipsa. l. prima. C.

que sit lon. consue. et prima dist. c. consuetudo. ibi dicitur. lex est quicquid ratione consistit. vii. Bar. in capitulo primo de consti. dicit qd lex consistit in substantia rationis. et Bar. in l. cum mulier. ff. de luto matrimonio. dicit qd ratio legis et mens legis idem est. et propterea dicit glo. in l. prima et secunda. L. que sit lon. consuetudo qd non minus debet attendi ratio legis qd lex ipsa. hoc intellige de ratione finalis que dicitur ipa lex. in Bal. in c. dilectus. el. ij. d. rescrip. et in l. si quis seruo. l. de fur. dicit qd ratio finalis est anima legis. Item vbi cumqz habeat locum ratio legis habet locum etia lex. l. de interd. l. j. scdm Archiep. et sequitur Sc. in capitulo vbi pericula. de elec. li. vi. immo plus etiam si verba contra dicant. vel l. scire oportet. §. aliud i verbo. et si maxime vba legis. ff. de accusa. tuto. nosem in solijs. h. in sensu consistit euangelium. c. marchion. l. q. i. z. c. i. intelligencia. de verbo. signifi. facit tex. in l. iij. l. de lib. pte. vbi etia inquit manifestissimus est sensus testatoris interpretatio verborum nusqz tantum valet vt melior sensu existat. Bal. etia in l. pmissio. l. de pac. inter emp. et ven. dicit qd iudici h. sit imposta necessitas seruandi statutu scdm formam prout tenet ad litteram. ar. l. i. §. si is qui nauē. ff. de exercito. tamen non habebit locum hec necessitas: nisi saluo intellectu: quia littera occidit. spiritus viuificat et facit pro hoc glo. i capitulo illo vos in v. pign. de pigno. Et ad iura que dicunt leges seruandam etiam in foro anime. dic qd verum quando est eade ratio in vtroqz foro quia sic non cessat in foro anime. ita. R. panor. in capitulo tua in fi. de vsuris. et quomodo ratio vel causa finalis potest cognosci. vide supra causa. §. v. Etiam quando verba legis non adoptantur ad aliquem causam: nec eius dispositio adoptabitur si de mente aliter non constet. Hoc est notabile dictum. Bar. in l. iij. §. totiens ff. de dam. infec. z. l. ita autē. ff. de admini. tu. z. ibi dicit statuto cauetur qd soluantur p gabella d quo libet contractu sex denarij p libra. istud non habebit locum in re extimabili. quia est verba non adaptentur nec dispositio. §. facit. c. idēnitatib. §. h. cū eas z. ibi Scm. de elec. li. vi. et Barto. in l. constitutu ff. de test. mi. Nonus qm lex civilis licet non sit improbata de iure canonico fouet lucrum odiosum primo vltigorem quendam. Exemplum in capitulo filius noster de testa. vbi licet lex civilis disponat valere legatum rei aliene: tamen non est seruanda in foro anime: quia fouet lucrum odiosum heredi. nec est fundata super naturali equitate aperte non constito de voluntate defuncti. z. facit in simili capitulo et parte in fi. de censu. et. c. dilecti d. iudi. et. c. j. de dolo. z. contu. de quo die vt supra Legatus. j. §. xxiij. Decim. qm lex est iniusta siue ex forma vel ex fine vel ex auctoritate. vt dictum est. iij. iij. z. v. casu: siue etiam qualitercuqz inducat ad peccatum contra legem dei aut iuris canonici. vt sunt leges que concedunt vsuras contra. c. sup eo de vsuris. Itē que concedunt incantationes contra ventos et nubes. sicut l. de male. z. mat. contra. xvj. q. v. et. vj. in multis. c. notata. Item qd concedunt pscriptorem cum mala fide contra regulā possessor de

reg. iuris. li. vi. Item qd prmittunt deceptionē in cōtrahentes vsqz ad dimidiam cōtra illud. Qui non egit doli rē. Item qd nolunt aliquē obligari ex modo pacto contra. c. iuramēt. xxi. q. v. Itē que nolunt velare legata ad pias causas: nisi p tot testes phibent cōtra. c. ratatū. z. c. cū esses. z. c. iudicante de testamentis. Item qd volunt teneri heredem ex delicto defuncti. cōtra no. in. c. in litteris. de raptō. et in capitulo tua nos de vsuris. Item que nolunt spurium alendū contra naturalem pietatem. Itē qd phibent vel prmittunt: aut disponūt super ptra bendis matrimonijs dissoluendis: et hmoi cōtra canones. Item qd phibent comprehensam in adulterio teneri in l. crimen. z. l. castitati. l. de adul. ptra. §. subandif. xxi. q. i. intellige si vult corrigere se. Item qd cōcedūt cōcubinatum cōtra illud l. x. r. Non mechaberis. Item qd priuate persone cōcedunt homicidiū cōtra illud. Non occides. z. de hmoi habes in locis suis diffusius. Aduerte tamē qd quando lex seu statutu aliqd denegat ppter equū bonum publicum. vtputa qd non soluens gabellā non audiatur: vel instrumentum quod non est registratum in libris cōmunis reputetur falsum habebit locum in conscientia etiam scdm Balduz in capitulo si quis per triginta. Si de feudo contro. fue. Idem exemplificat Bar. in extrauagati ad repumendum in verbo denunciatione in macedoniano z. velleiano: qd no. Undecim. qm lex civilis non fuit moribus vtrantū recepta. z. canon non disponit. aliter expresse non obligat de necessitate. vt no. Panor. in c. litteras d. iuramēt. casū. De lege canonica vel statuto. dic vt supra Constitutio. §. i. qm non fuit moribus recepta.

¶ Vtrū clericis et alie persone ecclesiastice teneantur seruare leges aut statuta laicor. R. Panor. in capitulo eccia sancte marie de consti. Aut lex disponit specificē super rebus ecclesiasticis et bonis earum. et sic est nulla tanqz condita ab eo qui non habet potestatem. et sic non est seruanda. quia nec imperator aut alius secularis habet potestatem super ecclesias. aut ecclesiasticas personas. vt in dicto capitulo ecclesia. Et hoc verum nisi in duobus casibus. Primus est quando est privilegiatua quia potest qd privilegiare etiam non suum subditum. sic intellige. c. nouit de iudi. vbi allegat lex Theodosij. Secundus quando lex est fundata super naturali ratione. quia tunc debet seruari non ratione legis h. ratione iusticie naturalis. l. scire oportet. ff. de excusa. tuto. §. qui non iuste. Aut lex disponit generaliter non faciendo mentionem de clericis vel ecclesiasticis. sed non potest seruare sine peccato vt in p. scriptione male fidei. et sic non est seruanda a quocūqz capitulo fina. de prescrip. et capitulo licz mulieres. de iureiuran. libro sexto. Aut est generalis rationabilis. nec contradicit canombus. z. tunc si est favorabilis seruanda est etiam quo ad clericos et ecclesiasticas personas. vt in capitulo secūdo requiris de appella. Unde statutu quod disponit. vt existentibus masculis. mulier non succedat porrigitur etiam ad clericos. vt nota. Panormita. in c. constitutus. de restit. in integ. Similiter p.

illegitimi concessum hominibus alicuius loci compendit etiam clericos illius loci. h. non exprimat. Facit. c. dilecti de foro compe. nota Jo. de lig. in capitulo clericus de foro compe. et Bal. in l. cunctos populos. L. de sum. trini. et nota quando talis lex generaliter disponens potest se habere ad commodum et incommodum non potest dici prejudicialis. Et plura statutum disponit quod primogenitus succedat certe secundogenitus licet sit clericus non succedet. Similiter in statuto quo masculini excludunt mulieres non succedet mulier quibus sit effecta religiosa. Et ideo omnes leges disponentes super contractibus emp. vendi. locato. comodato. et huiusmodi. si non contradicunt canonibus sunt seruande etiam quo ad ecclesiasticas personas. facit. c. j. de noui oper. num. et est de mente Hostien. et Jo. an. in capitulo primo ut lit. pen. Secus si simpliciter afferret prejudicium ut qui non facit inventarium. vel qui in fra tale tempus non adimit hereditatem sit priuatus et huiusmodi. quia nunquam potest esse ad commodum ecclesiasticorum. et ideo non tenentur. Similiter quando statuitur nec possit aliquid vendi non subditis. Aut lex civilis est generalis et rationalis. sed deuiat a iure canonico. tunc in foro seculari seruabitur. sed non in foro ecclesiastico. neque in teris subiectis dominio ecclesie quia tunc debet seruari lex canonica in utroque foro. facit. c. si duobus de appella. et quod non in capitulo quod clericis de foro compe. Aut lex civilis disponit super materia ad ecclesiam pertinente. non disponendo ipsam materiam. sed tollendo lucrum quod alii dederat. vel imponendo penam actionum explicanti. Exemplum primi de raptore contrahente matrimonium cum rapta in quo casu lex priuat omnibus bonis datis sibi a raptore. et sic non valet. ut vult glosa. nota. in. c. de puellis. xxxvj. questio. ij. et eam sequi videtur fede. consilio. xxxv. et mihi placet quia videtur intimidare matrimonium. et sic non est seruanda etiam quo ad non ecclesiasticos. Exemplum secundi lex priuat mulierem contrahentem infra annum luctus. ut. l. de secun. nup. quasi per totum. et non valet ratione predicta Sed hoc limito nisi pena apponeretur favore filiorum. sicut lex que imponit penam matri. que agnouit tutelam filij transcurrenti ad secunda vota non petit tutorem filio. ut in l. omnem matri. L. ad tertium. quia tunc valet. Aut lex civilis disponit circa accidentia temporalia ad actum spirituales ut in i. do. te. et tunc si non contradicit canonibus valet. c. Raynaldus. et c. Raynaldus de testamentis. et quod legitur et notatur in capitulo secundo. d. do. post di. uor. re. Et hoc verum nisi intimidet contractionem matrimonij. Si vero contradicit canonibus tunc penes ab illa questione cuius fori sit causa dotis. et Inno. in capitulo de prudentia de do. post di. uor. re. et Pan. tenent quod est mixti fori. et sic lex seruabitur in foro suo. et canon in suo foro. et locus erit presentis in. c. cum sit generale de foro compe. Aut lex civilis procedit circa actum spirituales presumendo et lex canonica inuenitur contraria. puta lex presumit matrimonium si masculus et femina simul habitant. h. in libere. ff. de ritu. nup. si sit libera et non facit quod

stum de corpore. ut ibi lex canonica presumit adulterium siue fornicationem. xxx. q. v. aliter. et sic standum est in utroque foro iuri canonico. quia lex imitatur canones. c. clerici de iudi. Et secundum hoc limita iura que dicuntur leges seruandas. que non contradicunt canonibus.

¶ **Utrum** in penalibus fiat extensio legis? Rñ. Jo. de Imo. et sequitur Se. i. c. si postquam de elec. libro sexto. quod secundum mentem comprehensiuam sic et fortius in fauorabilibus. sed secundum mentem extensiuam non sit in penalibus. capitulo statutum. de elec. libro sexto. In alijs autem non penalibus sit extensio ex idempnitate rationis. vide de hoc glo. et Semi. in. c. sepe de tempo. ordi. libro sexto. et infra de na. §. quinto.

¶ **Sed** quomodo mens comprehensiuam legis modifitatur? Rñ. fm Jo. de Imo. et Se. in dicto capitulo si postquam de elec. libro sexto quod ex quatuor. Primo ex communi usu verborum. quia preualet omni rigore et significationi verborum. ff. de leg. iij. l. libro rum. §. quod tamen casus. et de consue. c. cum dilectus Secundo si aliter intelligendo sequeretur absurdus sensus cum debeat esse possibilis et honesta. iij. distin. erit autem. et nota. Bar. in l. omnes populi. ff. de insti. et iure. Exemplum lex dicit qui occiderit hominem capite puniatur. si ad literam deberet intelligi sequeretur quod occidens se defendendo. vel furiosus esset occidendus contra de. si furiosus de homi. quod est absurdum. Tercio monstratur mens comprehensiuam quando in illa est expressa ratio. quia et illa ut dicitur est colligitur mens legis. facit dem. j. de elec. Exemplum in capitulo ex parte. de pastulan. ubi prohibitio de aduocando facta monachis extenditur ad canonicos. quia licet sint diversi tamen quia constituto fundat se sit per religionem. ideo extenditur etiam ad canonicos et ideo omnis constitutio que habet respectum ad religionem. licet loquatur de monachis comprehendit etiam canonicas et omnes qui promittunt tria vota. secus si loqueretur de religione cum aliqua qualificatione. puta monachus niger et huiusmodi. Quarto comprehenditur mens legis quando per eandem constitutionem. vel per aliam apparet id quod ibi est positum. gratia exempli fuisse positum. sicut in l. prima. ff. vni. possi. dicitur quod licet de ba edicti loquantur de ede. tamen in fundo etiam habet locum. ut in. §. hoc interdictum in omnibus ibidem.

¶ **Qualiter** deprehenditur mens extensiuam legis? Rñ. Jo. de Imo. et Semi. ubi supra quod comprehenditur ex idempnitate rationis non scripte. ut in l. j. L. de interdict. et re. facit. ca. inter ceteras. de rescrip. et c. ij. de transla. prela. Nam de similibus ad similia idem iudicium est. ut in dicto capitulo dicitur.

¶ **Utrum** lex seu constitutio concernat futura solū? Rñ. Pa. in. c. cognoscetes de consti. quod sic. ne afficiat aliquos sine culpa. et hoc nisi caueat in lege ut extendat etiam ad preterita.

¶ **Utrum** cum lex vel statutum loquitur per verba preteriti temporis indulgendo. aliquid extendat.

ad futura: R. Pa. in d. c. cognoscetes qd nō ne de
tur materia delinquendi. vt est tex. limitans hanc
materia in l. cum lex. ff. de legi. per quā dicit Bar.
q si statuto cautur qd quilibet bānitus soluēs de
cem crimatur de banno: non habet locuz respectu
eorū qui bannuntur de futuro. quia daretur mate
ria delinquendi. secus si cessaret hec ratio. quia licz
loquatur per verba preterita vel presentia extendi
tur ad futura. quia lex semper loquitur. l. arriani.
l. de here.

11 **Quomodo interpretatur. vide supra Interpretatio in principio.**

12 **Quādo lex incipit ligare: R. qd ad hoc qd lex sit oportet vt constitutur. secundo vt promulgetur. et publicatio est vltim⁹ actus perficiens leges fin glo. in de. prologo per l. humanā. l. de legi. Et id postq̄ est solemniter edita ligat statim scientes sine expectatione alterius temporis. vt no. Panor. i. c. j. de postu. prela. 7 glo. 7 pau. in. c. ij. de re. eccle. nō alie. l. vj.**

13 **Quid qm̄ p̄sumitur scientia legis. R. Pa. in. d. c. cognoscetes qd in legib⁹ et cōstitutōibus inferiorum tempus est arbitrariū scdm̄ loci qualitatem et p̄dōnem p̄sonarū. In legibus autē imperatorum p̄sumitur scientia post duos mēses a publicatōne facta in puincia. vt in autē. vt facte noue cōstiti. In p̄stitutiōe vō pape Jo. an. i. data. l. vi. vult vt leges post duos mēses a publicatōne facta Rome h̄ rōnes sue nō mibi placent. 7 id idē dicam qd de constitutiōne impatoris. et sic videt̄ etiaz tenere Pa. in. d. c. cognoscetes. et h̄ papa dicat̄ habere p̄des plūbeos h̄ tamē epōs 7 archiepōs: per quos noticiam dare potest.**

14 **Virū volens pbare ignorantia sit admittendus R. Pa. in. d. c. cognoscetes qd sic sine aliquo dubio. vt in. c. si. qui mat. accu. po. et in. l. fua. ff. de de. cre. ab. or. Et sic p̄ qd in conscia nō ligatur ignorāns sine culpa sua. aliter superflue 7 frustratorie adiuu teretur ad probandum ignorantiam. Et hoc est sine dubio qm̄ lex requirit dolum. facit glo. i. c. ad fal. sanorū de cri. fal. als secus esset. vide s̄. Ignorantia S. iij. 7 distingue vt ibi.**

15 **Quomodo tollitur lex seu constitutio per cōsuetudinem. vide supra Consuetudo. S. ix. 7. x. et infra Statutum. S. xj.**

16 **Lex tollatur p̄ legem p̄trariam. R. Pa. in. c. cū accessissent de p̄statu. et Bar. post Ly. vt in. d. l. om̄es populi dicunt qd sic. licet nō fiat mentio de p̄manu: nisi habeat clausulam derogatoriam ad secundam. quia tunc opus esset facere mentionem de p̄ma. ar. l. si quis in principio. ff. de le. iij. et in. c. non nulli de rescrip. Aliqui tamē i dicta. l. si quis dicit qd si loquamur de priuilegio vel rescripto et testamento que sunt priuata lex: sic oportet fiat mentio quando habet clausulam derogatoriam ad secundum. Si autem loquimur de legib⁹ et statutis nō oportet fiat mentio etiam si habent clausulam derogatoriam ad secundum per cle. ductū de sepultu. qd cū p̄sumant om̄ia scire vident̄ sciet̄ velle reuocare statuto in p̄trariū. h̄ secus est in puata: q̄ est in facto: et mibi placet.**

Virū ex nō vsu inducatur p̄suetudo derogato 17
ria legi. R. vt colligo ex Pa. in. c. Jobānes. d. de. coninga. qd aut nō vsus habet in se actū tacitū contra dispositōem iuris. et tūc inducitur p̄suetudo. Ex
emplum lex defert hereditatem cōmunit̄ 7 equa
liter filiis tam masculis q̄ feminis. l. maximū vi
cium. l. de lib. p̄ter. h̄ consuetudo defert p̄moge
nito: vel solū masculis: et secundus genitus vel fe
mine nunq̄ sunt vse illa lege. ideo p̄suetudo indu
citur p̄pter actum contrarium legi. Si vō nō vsus
non habet actum contrarium nec tacitū nec expres
sum legi. sic non inducitur consuetudo cōtra leges
per non vsu. sic verbi gratia. licet forte sint plus
q̄ centum anni qd nullus vendidit hermafroditū
non tamē est abrogata. l. queritur. ff. de sta. ho. que
vult vt extimet̄ fin statū p̄ualentē. Similit̄ h̄ nō
agā p̄tra eū qd mibi damniū dedit actōne legis aq̄
lie nō tū p̄ hoc abrogat̄ illi legi. qd illa lex nō necessi
tat ad agendū: h̄ dat facultatem.

Virū actus gestus contra legem sit nullus ipso 18
iure: R. qd non in quattuor casibus. Primo qm̄
causa p̄hibitōnis nō est perpetua h̄ temporalis. vt
in capitulo primo de mat. cōtra. inter. ecclesie. et di
citur temporalis quando est restricta ad certum tē
pus. puta prohibetur matrimonium propter ve
nerationem certi diei. Similit̄ de professione fa
cta infra annum que p̄hibetur in capitulo ad apo
stolicam de regularibus et trā. Secus si prohibiti
ōnis causa est perpetua. puta cū p̄hibetur aliquid
propter malū quod inde sequi potest. vt matrimo
nium propter consanguinitatem et huiusmodi. et
sic intellige. l. non dubium. l. d. legib⁹. 7. c. vides.
7. di. et. c. cōtradiciamus. xxxv. questione. iij. et. c. nō
oportet. xxxij. questio. iij. Et ista est theorica glo.
in capitulo tua fraternitas de spo. duorum. Secū
do quando prohibitio legis concernit principalit̄
fauorem alicuius: talis p̄hibitio habet potius vim
exhortationis respectu illius pro cuius fauore p̄
cipaliter fit. quia potest rennuciare. p̄ hoc. iij. dis.
S. hec et si legibus. hoc ponit Panor. in capitulo
ad apostolicam de regula. 7 inserit quod posset per
hoc intentari: licet statuto cautur: ne mulier pos
sit contractum facere sine p̄ntia duorū agnatorum
qd valeat contractus sine eorū presentia. si statutū
expresse non annullat actum factum. facit. l. si q̄s
in conscribendo. l. de pac. facit. d. c. ad apostolicā
vbi patet obligationem acquiri deo: licet sit actus
prohibitus a lege fauore profiteri volentis. Ter
tio quādo lex dat certam formam super eo qd ali
cui conuenit ex sua potestate. Exemplū episcopus
ex sua iurisdicōne potest absolueri ab excomunica
tione. vbi conditor canonis sibi nō reseruat. Atta
mē lex dicit qd nō absoluat: nisi faciat sic vel sic. Si
facit contrarium tenet tamen absolutio. secus quā
do lex dat potestatem illi q̄ eam alia non habet cur
tali forma. quia si non seruat formam nihil facit. B
capitur et. d. Lar. in demē. j. de iure patro. et con
cor. glo. ibidem. 7 pau. Quarto quando lex punit
p̄tracentem. quia tenet si expresse nō annullat fa
ctum contra. secus quando nō punit: h̄ solum pro
hibet quia sic nō tenet. 7 sic loquit̄ lex nō dubium.

Libellarius contractus.

De legibus. hoc ponit dñs Cardinalis in clem. fina p̄ma de rescrip. diuersa tamen circa hoc ē doctorum opinio: quibusdam dicētibz q̄ in oibus casibus facta p̄ra legem sunt ip̄o iure nulla; nisi lege speciali actus sustineatur sc̄dm Jo. an. i. d. c. ad apostolicam et cū eo cōiter doctores. Sed mihi placent dicti quattuor casus: in q̄bus valent gesta cōtra. l. qui faciunt ad magnam declaratōem dicte. l. nō dubium: et per quos clarius potes intelligere quādo factum contra legem alia lege sustinetur q̄ tunc quando aliquis de predictis quattuor casibz concurrat.

19 **Q**uādo facta in fraudē legis teneant? R. q̄ non. vt no. Bar. in. l. si libertus minorem. et ibi rex. ff. de iure patro. Secus esset si fieret in fraudē hominis etiam p̄ncipis. vide Pa. in. c. dilectus de prebē. et quod no. i. d. l. si libertus. Et quō sit fraus legi. vide supra fraus. S. ij.

20 **D**e ista materia legis. vide supra Consuetudo ignorātia. et infra Statutū. vnde appellatōe legis cōprehenditur consuetudo. facit. c. j. iuncta glo. p̄ma et secūda de spon. vnde consuetudo est quedā lex. l. de quibus. ff. de legi. et distinctio. prima. consuetudo.

21 **A**duertere sc̄dm Inno. in. c. si. d. rebus ec. nō alie. et seq̄tur Pa. in. c. j. de resti. in inte. q̄ vbi ius canonicū; i alia materia dat regulam speciale q̄ nō debemus illā distinguere per ius ciuile. verbi gratia canon inducit suā solemnitate in alienatōe rei ecclesiastice. ideo nō debem⁹ seruare illā iuris ciuilibz positā in aut. hoc ius. l. de sa. san. ec.

22 **Q**uādo condentes leges iniquas peccant. et ad quid teneant. R. q̄ licet de iure tales leges seu statuta nō valeant. viij. dist. que cōtra. et. xxij. q. vij. flagita. tamen facientes et consentientes peccant mortaliter. de q̄bus Isa. x. De qui condunt leges iniquas. et si sunt contra libertatez ecclesiasticaz sunt excommunicati. vide supra Excommunicatio. vij. casu. xij. et teneant restituere omne damnū qd̄ prouenit alicui rōne talis legis. Et omnes volūtate obseruantes similiter mortaliter peccāt. et omnia acq̄sita occasione talis legis teneant restituere: sicut in simili dicam de participantibz cū raptōibz. et non solum dicuntur inique quādo sunt contra leges dei et nature. sed etiam quādo sunt cōtra ius positiuū ad pauperes opprimendos et iusticiam impediendam. sc̄dm Host. qd̄ no. bene.

23 **Q**uādo lex indulgens aliquid quod pōt intendere in alterius p̄iudiciū intelligat saluo interesse p̄tis? R. q̄ sic. vt tenet Bal. de pa. iura. fir. et Pa. in. c. j. de iudi.

24 **L**ex commissorua quid sit. vide infra Pactum S. xvij.

Libellarius cōtractus

qui dicitur datio ad liuellū. idē est qd̄ emphyteosis. et ideo ibi vide. et d̄ laudemio soluēdo: quis quidā vt Bart. in. l. si finita. S. si de vectigalibz. ff. de dam. infec. teneant q̄ differt. quia emphyteosis fit a dño h̄ datio ad liuellum fit a non domino. i. vasallo emphyteota et h̄mōi. h̄ tempor.

bus voftris communiter non differt: nisi quando sit illicite et vsurarie. vt patet infra Diura p̄mo. S. xliij. et. S. lxxij.

Libellus famosus est

compositio in scriptis facta in infamiam alicuius eius quod probare non vult: et in publico iactata.

Que pena cōponentis libellum famosum: vt inuentum qui non combusserit vel destruxerit: h̄ dolose manifestauerit vim ipsius? R. fm glo. i. summa. v. q. i. si cōuictus est fm leges decapitatur sine deponatur. v. q. i. bi qui inuenti. et l. vnica. l. d. fa. libe. et fit intestabilis. iij. q. iij. ob carmen. ff. qui testa. face. nō pos. l. qui fm canones verberandus est. et in capitulo. i. v. q. i. et anathematizandus. vt in dicto. c. bi qui. et. c. ij. eadē. q. h̄ si sponte confiteat non timore probationum mitius agitur cuz eo. v. q. i. c. ij. et sic punitur ad arbitriū iudicis. de officio delega. de causis in fi. Si vero vellet pbare qd̄ in eo continet non punitur. vt in dicto capitulo. ij. q. expedit crimina nocentū nota facere. ff. de iniur. cum qui in principio. et. l. de iniur. l. iij. Qd̄ verū intellige sc̄dm Host. et Hosti. in iudicio. quia extra nemo debet alium prodere. vi. q. i. summa. d̄ peni. dist. i. homicidiorū.

Quādo teneatur talis restituere famam? R. q̄ sic. alium libellum in contrarium faciendo et vltra hoc tenetur lesio satisfaccere de alio damno. vt supra Detractio. S. iij.

Libertus dicitur ille qui

nullius subest potestati. ff. d̄ capti. et po. stli. reuer. l. non dubito. S. libert autē po.

pulus. Libertam habet potestatem qm̄ sine alterius cōsensu quis potest disponere: et non aliter in. c. si de postula. prela.

Quid excludit verbū libere. R. q̄ oēm morā et conditōem. c. extirpandū. S. penultimo de p̄ben. et. c. si beneficia. de p̄bē. li. vi. et de officio ordi. c. ordinarij. S. qd̄ si forte. li. vi. Et ibi per Jo. an. et Archi. de homici. p̄ humani. lib. vi. Immo sc̄dm alios denotat quādam progatiam absolutā: seu dominij sup̄ actū cui adijct. vt. l. pcurator. cui libera. ff. de pcura. et l. iusurandū qd̄ ex conuentione S. si. ff. de iurciurando de electis. c. cū nobis olim i. si. vide per Barth. in. l. alio. ff. de ali. et aba. lega. et Panor. in. c. cū liberū. de sepul. et in capitulo v̄ra d̄ loca. Vnde liberū dominij nō habet q̄s sup̄ actū q̄ q̄ vult illū exercere impedit aliq̄liter. Omnis enī p̄hibitio siue tēporalis siue perpetua cōtradicit libertati. l. libertos. ff. de sta. ho. quod no. quia facit ad multa.

Libertus est seruus manumissus De quo vide infra manumissio.

Libertus an p̄iudicet scribent? R. Panor. in. c. fraternitati. de cleri. non residen. concludendo post

Barth. in. l. iustus. ff. de fideiussio. Aut sunt liberti

generales sicut cum dicit presentiu latozi adhibe- as fides. 7 hmoi. Et isto casu cu iste latoz no possit contrabere vel aliquid intentare in puidicuz scri bentis: si cui scribitur sibi mutaret pecunia 7 hu insmodi no puidicaret scribenti. vt in. l. fi. l. quod euz eo qui in ali. potesta. quia potius sunt litere re comendatice: nisi aliud addatur: puta sub pericu lo meo 7 hmoi. vl' nisi dolose dedit illi literas: quia tunc teneret. ar. l. quod vendito. ff. de dolo. Si vo sunt litere magis speciales. puta qz dicit in eis ta li de mea intēone plene informato adhibeas ple nam fidem. quia tunc tenet. et aget actis mandati cōtra scribentē ille cui scribunt. h no rebz ei crede re in aliquo qd ei appropuet. facti. l. si vo remune randi. ff. man.

- 1 Quid de eo qui literas alteri aperit. vide supra falsarius. S. ij.
2 Quid damificans primum et literis teneat ad restitutionem. vide infra restitutio. j. in v. scriptura.

Litigiosares dicit de cui? do minio causa in peditorem et possidentē mouetur in iudicio. vide supra cessio actionū. S. ij.

- 1 Quid res litigiosa possit alienari. vide ibidem in principio.
2 Quid litigiosus teneat ad restitutionē expensaz 7 damnoz parti aduerse: R. qz sic si sciebat iustiaz causam fouere. aut si a principio no scuit: tamē in pcessu cause cognouit iniustiaz: et no desijt tenet ar. in capitulo dñs. de secun. nup. 7 in. l. si qs infici atus. et ibi Bart. ff. de positi.

Litigiosus Idem est qd pte nosus. de quo vide supra Contentio et Discordia. 7 qmuis peccat p se qz adulator. quia litigiosus frangit amicitia. 7 sunt illi ppie qui ad omnia cō trariantur causa cōtristandi de nullo curantes. vt dicit phus. iij. et bi.

- 1 Quid litigiosus debeat ordinari: R. qz no n. xlvj. di. S. j.

Oca An liceat mendicantibus di mittere: R. qz capta ante con alium. de quo in. c. cum ex eo. de excef. pla. li. vj. non possunt. aliter sunt excoi cati ipso facto. de cupientes. de penis. h capta post illud conalium bene pnt dimittere fm Zap. quez sequitur do. Petrus de ancha. 7 Se. in. d. c. euz ex eo. 7 in. d. de. in verbo hacten? i. vsqz nuuc. quia fm Papiam hactenus per. h. aspiratur facit duas partes. s. hac 7 tenuis. i. vsqz nuuc. Et qz infert Se. qz fratres ordinis mei Bononie in monte potue runt dimittere primum locum quem ceperant. et alium capere. cu habeant licentiam capiendi vnus locum in dicta ciuitate.

- 1 Quid dicit mendicantes possint loca de nouo ca pere. Rñ. quod non ad habitandum. que sunt p pinqua habitationibus hominum sine licentia se dis apostolice. que de constitutione Bonifacij ex pcessat. facit mencionē. Secus esset d locis in be regis. vbi non est ppinqua hominuz habitatio.

quia illa de licentia lnoy platoz 7 capere 7 mutare possunt. d. c. cum ex eo. Et nota qz illud capitulum non prohibet transitum singulorum fratrum d lo co ad locum qui est pmissus et causa. c. licet de re. gula. cum similibz. sed phibent nouum capitulum siue nouum conuentum capi. vel locum ad locum mutari fm do. Pe. de ancha. vbi s. Et sic patet qz captio casetarum. vel mutatio quas mendicantes capiunt ad habitandum et transitu vel pro infir maria 7 huiusmodi non cadit sub ista phibitione sed solum quando p nouo conuentu seu capitulo capiunt.

Quid loca exempta sint in diocesi taliter qz in ea delinquentes incidant in excoicationē p statutum diocelani impositam contra taliter delinquentes. vide. j. Statutum. S. ij.

Quid pñati medicantes possint augmētare lo ca sua sine licētia pape. Rñ. fm Zap. vt recitat Se mi. d. c. cum ex eo. qz sic. quia ista acquisitio 7 post acquisitionem edificatio est de actibus iam pmissis Lab ea parte. ff. de pba. ergo isti iuri antiquo stabi tur nisi quatenus ei derogatum est p. d. c. euz ex eo quod tm in duobus immutat. s. in acquisitione ha bitationis in loco de nouo. 7 secundo in mutatioe et translatione quibus in nullo casus noster con cluditur Item prohibitus acquirere nouum ius in re non phibetur augmentare ius iam questuz ante prohibitionem. vt in. c. si. S. ij. de concess. pbe. li. vj. sic in pposito. vide de hoc s. Excoimunicatio vij. casu. xlvij.

Locatio est psone vl' rei ad vsim facta concessio mercede in pecunia nu meranda conuenta. alias si res vel spe cies dare nō esset locatio. h cōtractus nominatus scz do vt facias. 7 ageret pscip. ver. ff. de positi. l. j. S. si quis seruū. 7 ideo locator dicit qui sub merce de pecuniaria locat domum suaz 7 huiusmodi. cō ducto: qui ipsam accipit soluendo pssionem. vt in d. S. si quis. Aduerte tm qz contractus innomiat? inducit fm naturam contractus nominati cui assi milatur. nisi aliud actum fuerit. vt in. d. S. si quis. sequit Bar.

Quid potest locari. Rñ. qz oēs ille res que ven di possunt. nisi sint seruitutes pdiales. vt iter. actus via. 7 cetera que locari non possunt. vt est ter. 7 gl. in. l. locare. ff. locati. Seruitutes aut psonales que sunt vsufructus bene possunt locari. ff. de vsufu. l. arboribz. sed nō seruitus vsus. vt in insti. d vsu et habi. S. munus. sed si sit ab vsufructuario extin guit locatio p mortem ipsius vsufructuarij. vt. L. de iur. do. l. si locus 7 p maximam 7 mediam ca pitus diminutionem. insti. de vsufu. S. finitur. Et prietariū autem fieri non potest locatio seruitutis personalis.

Locare non pōt aliquis prelatus religiosus ad vitam. nec ad certum tempus. scilicet longum red ditus vel partem eorum. aut iura. aut possessiones monasteriorum. vel aliarum administrationum si bi commissarum. nisi necessitas vel utilitas expo stulet conuentus. 7 cum consensu conuentus. vel

- 1 non habet: tunc cum cōsensu fiat supōis. aliter
uspensus est ipso facto: nec conductor acquiratur
aliquo ius. Sec^o ad modicum tēps. hoc no. in de. mo
nasteriorum. de re. ec. non alie.
- 2 **Q**uod fructus decimarū possint locari ad an
nuum censum laicis: R. Panor. in. c. vestra. de lo
ca. q. sic.
- 3 **Q**uod beneficiatus possit locare redditus sue
ecclesie sine alia licētia: R. Pa. in. d. c. vestra q. sic
Intellige nō magnū tēpus: puta p. nouem annis
pōt. facit glo. in de. j. de re. ecclē. non alie. nec valet
statutum seu phibitio superioris in cōtrarium hoc
impedire: ppter verbum libere. quod ponit in lsa.
d. ca. vestra.
- 4 **S**ed quid si ante tēps locationis finitus moriā
R. q. extinguat locatio q. comparat clericus vsu
fructuario vel vsuario. c. vlti. de pecu. cle. et ideo ex
tinguit sicut ius vsufructuarij. de donat. c. consul
tationibz. de pigno. c. vlti. fm Jo. mo. qui sic no.
in. c. hoc consulti sumo de re. ecclē. non alie. li. vj. et
si soluit pensionem nō rebabit a successore in eo
dem benef. icio: nisi sit conuersum in vtilitatē eccle
sie: vt no. Hosti. in. c. ij. ne plati vices suas.
- 5 **Q**uod sacerdos possit locare opas suas: R. q.
p. diuinis officijs dicendis nunq. licet de symo. c.
cum in ecclesie et multis. c. aliter esset symoniacus
sed pro temporalibz bene potest locare. licet tamē
ei pacisci cum aliquo q. morietur in aliqua ecclesia
vt celebret ibi diuina. ita tamen q. non habeat in
tentionem ad diuina. sed ad mansiones quam ibi
facit. vel ad labores quem sustinet. vel ad damniū
quod ratione more patitur. vt in. c. ad questōnes
de re. permu. pe. ar. et no. Jmo. in. c. penulti. ne p.
vi. suas
- 6 **Q**uod scholaris recedens possit ponere aliu
loco sui in domo vel camera conducta. R. Pa. in
c. inter dilectos d. fide instrum. q. sic. q. cōductor po
test locare alteri. l. nemo. l. loca. nisi aliud conue
nissent. vt in. dicta. l.
- 7 **S**ed an possit hoc facere inuitis socijs. Glo. in
sti. locat. in si. dicit q. licet possit alteri locare. ratō ta
men societatis prohibet que pualet iuri locatōis
cum videat electa industria persone. insti. p. socio
S. soluit. Idem tenet Spe. de iudi. §. ij. Et clarus
Azo. per. l. perceptione. ff. de his qui deie. vel effu.
et addit q. si scholaris nō degit in domo vt debet
versari potest contra eum agi acti. p. socio. sed vti
li quia directa datur quando cōtrahitur societas
ad cōmodiorem vsu. et vberiore questuz de q.
leges loquūt. vt no. Spe. vbi supra. Et quo vide
q. in materia odiosa non veniet socius in domo.
Et ideo si statutum dicit q. socius teneat pro socio
non veniet socius in domo. quia nō est pprie ista
societas. Et in odiosis verba stricte capiuntur. l. iij.
§. hec autem verba. ff. de nego. gesto. et in. c. in no
stra de iure iur. Insup dicit Panor. in. d. c. inter di
lectos q. si male versat et non possit compesci aliē
a sua insolentia q. poterit expelli p. l. si conuenerit
in si. ff. p. socio. et. v. q. iij. in loco.
- 8 **Q**uod locari possit domus p. iniqua alteri ma
gistro ita q. voces adinueniam confundant. R. q.
- non. et si fecerit primus poterit expellere vltimū.
L. de stu. li. vr. ro. l. vnica in si. et hec causa tractari
potest in ferijs tēpore messis fm Hosti. de iudi.
c. significauerunt. Et idem posset dici de quocūq.
alio qui impediret lectiones prefati magistri. arg.
d. l. vnice.
- 9 **Q**ui potest locari aliqua res. R. q. omibz qui
possunt emere. nisi sit miles vel curialis quibz nō
possunt locari pcedia ad colendum ne amisso vsu
armorum ad opus rurale se transferant: vt. L. lo
ca. l. milites. l. curialis. et. l. vltima. subuenit tamē
ignoranter facienti. ff. loca. l. si quis ignorans. vbi
dicitur q. potest exigere mercedem. Nō enim cō
temnit disciplinam qui ignorauit militem. Idem
videtur in clericis et monachis nisi ex causa neces
sitatis. extra ne de. vel mo. c. j. et. c. fm. vbi hoc no.
Berri. et Hosti.
- 10 **Q**uod ad quod tempus potest fieri locatio: R. q.
q. et ad tempus: et imperpetuū vt. ff. si ager vecu.
l. j. et dicitur vectigales agi qui impetunt lo
cantur. scilicet q. diu vectigal soluat. vt. d. l. i. et sic
cedit heres in locatione et cōductione si morit con
ducto: infra tempus locationis in iure cōductio
nis: secus in vsufructu qui personalis est et extin
guitur cum persona. L. locat. l. si quis domum. §.
si fructuarius
- 11 **Q**uando est merces soluenda. R. fm Azo. et 12
Bofre. q. si actum est quando sit soluenda id ser
uabit. alias cōsuetudo regionis et si nō appareat
de consuetudine id quod minimum est. scilicet in
fine. ita no. Hosti. et Ber. de cens. ex parte. facit
de re. iur. in obscuris. li. vj. ff. de verbo. oblig. l. qui
hoc anno. et l. eum qui. et. ff. quādo dies vsufruct.
le. ce. l. j. §. si tibi. et hec vera i stipulatōibz. in alijs
vide in l. j. l. q. dies le. ce. et in. d. l. qui hoc anno
et Inno. in. c. ppter sterilitatem de loca.
- 12 **S**ed nunquid potest locatio: inquilinus expel
lere ante tēpus finitum cōductionis. R. q. sic in
quatuor casibz. Primus si non saluit pensionem
per biennium: sed si paratus sit soluere audiendus
est. ff. loca. l. quero. intellige si alius de sequētibz
non inest. Secundus si domus locata sit necessaria
sue habitationi. intellige ex necessitate supuenien
te cui aliter prouidere non potest: vt. Ledem. l. lo
cat. aliter non diceretur necessitas si posset prom
dere alio modo. Secus esset si tempore locatōis
aliā domum nō habebat q. sibi imputabit nec
expellere poterit. ff. locat. l. si quis domus. §. huic
subiungi. Tercius cum domus eget refectione q.
minatur ruinam: que tamen tempore locationis
nō minabatur. et in isto casu et pcedēti fiet renū
sio pensionis pro rapta tempore. c. ppter sterili
tate de loca. et. d. l. edem. et. d. l. quero. §. inter loca
tozem. vel prouidebit de alia domo eque idonea.
ff. eodez. l. cum plures in principio. Sed an ea re
fecta poterit cōductor petere in ea repom. R. q.
sic. glo. in d. l. si duo. §. cum inquilinus. ff. vti
possi. et ibi per Bar. Quartus quādo conductor
in domo puerse conuersatur sine lesione: vti
ta tenet publicas meretrices et sic nō remittit pen
sio fm Hosti. vel versatur puerse cum lesione: vt.

tenendo porcos in solario. incidit arbores. nō colit suo tpe. 7 tunc remittit pensio. sed ager ad inter esse dñs de damno dato fm Hosti. in. d. c. ppter sterilitatem. Et fm hanc distinctionem concor. do. in. d. l. edem. 7 in. d. c. ppter. qui videntur con trarij.

14 ¶ Vtrum inquilinus possit similiter ppter necessi tatem dimittere domu ante finitum tempus contra voluntatem dñi: R. Pa. in. d. c. ppter sterilitatem qd sic fm Din. 7 Jo. an. hoc tenet etiaz glo. in. l. si in lege. S. si domus. ff. loca. Et quo pt inferri qd ppter pestem pot dimitti. qd est pbabilis necessitas et facit tex. in. l. habitatores. ff. eo. ti. 7 sic in conscia esset seruandum. quous in foro cōtentiono forte aliter teneret.

15 ¶ Vtrum sit minuenda pensio rei locate qm con ductor non potuit vti re cōducta: R. qd aut quis locat res. 7 si stat p locatoris voluntatem; quo mi nus re cōducta nō vtaf conductor sic tenetur ei ad interesse. l. si de fundo. l. locati. Si vō nō ex vo luntate s; p casum fortuitū ex eius pte vlx pte rei locate cōtingentem sic pensio remittit p rata. Et e plium ex parte locatoris: puta quia ppter delictum eius fundus locatus publicatus est. Exemplum ex parte rei veluti si edes locate exusse fuerint; vel ager terremoto corrui: vt. l. si quis domum in fi. 7 l. ex conducto. S. j. 7 l. sed addes. S. si quis. ff. loca. Item dicendum qm ex necessitate locatori adueni ente oportuit conductorem expellere: vel ppter re fectorem domus. l. qui insulam in pun. 7 l. si fun dus. ff. eo. ti. Si vō stat p conductorem: vel p eius culpaz quominus re locate vtaf. nihilominus to tam pensionem soluere tenet. l. colonus. S. navez ff. locati. Si vō ex casu fortuito ex q re locate vti non potuit similiter tenet qm locator alteri locan do verisimiliter mercedem habuiss; als nō. vt pa tet. l. si. S. j. ff. ad. l. ro. de iactu. facit. l. sed addes. S. cum quidam. ff. locati. Sed i casu qm quis loca uit operas: nec p euz stat quominus eas soluat; s; p conductorem. sic talis conductor etiam si impe diatur casu fortuito: nihilominus pensionem pre stabit. vt est casus in. d. S. cum quidam. Quod ve rum credo in cōscientia qm talis locator nō habu it cui locando operas: acquireret mercedem ppter talem locationem: quam mercedez habuisset si ta li nō locasset. Si vō stat p locatore quomin⁹ ope ras pstatet. tunc si nō impedit casu fortuito tenet ad interesse omne: nec mercedem habebit. Si vō impedit casu fortuito: sic remittit pensio p rata tē pensio: vt est casus in. l. si vno. S. item cum quidaz ff. loca. Idem in. l. si hi. l. locati. 7 l. aduocationis l. de condi. ob causam. non aut tenet ad interesse Et si iam inchoasset opas: vlx fecisset aliquas expē sas ad se pparandum: 7 tali casu fortuito impedit repetet eas expensas quas fecit ppter hoc. vt in. l. si pecuniam in pun. ff. de condi. ob causam. habet de eo qui parauerat se ire ad locum: et impeditus fuit p tempestatem. fallit hoc vt nō remittat pen sio qm ex casu fortuito stat p locatore: in aduocato quia nō repetit salarium ab eius heredibus ipso n. d. uete. l. j. ff. de va. 7 extraor. cog. Idem de quocū

q habete officium publicum. 7 sic loquit. l. arb. 3. ribus. S. de illo. ff. de usufru. 7 l. diem functo. ff. lo. 7 l. diem functo. ff. de officio asse. Itē fauore liber tatis: vt in. l. cū heres. S. stichus. ff. de sta. liber. bec eliciunt et Bar. 7 Bar. 7 alijs i. d. S. cum quidaz. Et hoc tenet: nisi consuetudo aliter haberet: vt. s. fanulta. S. ij.

¶ Sed quid si locata re cōducto: vsus fuit: sed ste rilitas in eius fructu contigit: R. Panormi. l. d. c. ppter sterilitate qd si sterilitas puenit ex casu for tuito: vlx ex vicio rei sine culpa coloni: vlx puta qd si met magnam siccitatem: vel aquarum habundā tiam: vel frigus vel grandinem 7 hmoi. et nō pot recompenfari cum fertilitate anni pcedentis vlx se quentis immediati. dūmodo duret eadez locatio fm Hosti. in summa. eo. ti. sic fiet remissio p rata: puta erat solutus colligere. xv. modios: 7 soluebat ij. aureos nō recolligit nisi. x. sic nō soluet nisi du os aureos: nisi sequenti anno vel pcedenti recol legit. xx. modios. Et idem dicas etiaz si soluat cer ta species: qd licet non sit ppte contractus locatio nis: vt dixi. tū quo ad hoc idem erit iudiciū. Pre dicta tū nō intelliges de partuario qui cū dño lu crum 7 damnum partit. quia non sit remissio: vt nō. glo. in. d. c. ppter sterilitate. Et quous doc. fue rint varij in. d. c. ppter. 7 in. l. ex cōducto. ff. eo. ti. qm dicat sterilitas mihi placet maxime quo ad cō scientiam quod Jo. an. 7 Panor. i. d. c. ppter steri litate sequuntur: vt. l. dicat sterilitas quando nō colligunt nisi due ptes de tribu solitis. secus est; ut alio modico. Sed aduerte qd si fructus affuissent: s; postq recollet fuerit marcuerit. vlx cū erāt re colligendi exercitus pteriens ipsos destruxit 7 hu iusmodi. nō dicit sterilitas. nec fiet remissio pensi onis. vt in. l. ex cōducto. S. si vis. ff. lo. 7 l. damnu l. eo. ti.

¶ Sed quid si sit fertilitas nūquid augmentabi tur pensio: R. fm Panor. vbi s. qd aut hoc cōtin git quia fructus plus valent solito. 7 sic nō sit au gmentatio. sicut nec fieret minutio si minus valerēt Aut puenit p industriam coloni. 7 sic nō augmē tabitur pensio. nec sua industria sibi sit damuosa vt ff. eo. l. ex conducto. 7 l. si. l. de alluui. Aut contin git ppter bonitatem rei. 7 similiter non fit. Aut cō tingit melioratio casu fortuito. puta locauit molen dinum. ex quo conductor solū pcepit quinquaginta ppter alia molendina que nunc sunt destru cta percipit centum. 7 sic fiet augmentatio pensio nis p rata sicut fieret remissio ppter sterilitatem. ca su fortuito contingente. quia contrarium eadez est disciplina. xxxij. dis. hospitolium. 7 l. j. ff. de his qui sunt sui vlx ali. in. h idem tenet glo. in. l. si mer ces. ff. eo. ti. Propterea aduerte qd contractus loca tionis 7 conductionis est cōtractus bone fidei. vt in. l. de act. S. actionum. 7 ideo merces debet con uenire arbitrio boni viri. l. si in lege locatois i pn. ff. locati. aliter restituere obligat.

¶ Quid si quis cōducit molendinum p se 7 suis heredib; p certa mercede imppetuū. et diuisis fi lijs sit multiplicatio in infinita. nunquid tenebit molendinū molere illis omnino illo pto q conue

Locatio

- nit: R. fm Pile. i suis. q. xviii. q. 7 Hugo q. nō. q. nō videt de hoc cogitasse. l. si quis in vna. ff. de piculo 7 cōmo. rei vñ. Sed Albi. in aut. hoc ius. l. de fa. san. eccle. dicit q. immo tenet de stricto iure. ad qd. facit. l. si seruitus ita. ij. R. ff. de serui. vrba. p. d. Sed de equitate conscie tene pnam.
- 19 **Q**uoniam locans fundū alicui ad mediū nulla facta mentiōe de arboribz. nūquid colonus habebit ptem fructuum arborū? R. q. nō. sed locator habebit oēs. l. fructus. ff. de vsur. Et si colonus destruat arbores tenebit. Silt. eius culpe impntat. si alius quis ei odio arbores excidat. l. si merces. S. culpe. ff. loca. Quod limita fm glo. in. d. S. culpe. verum qñ ppter culpam suā sen voluz tale odium est causatum. als non.
- 20 **Q**uoniam postq. colonus seminavit agrum si dñs cum vendat alicui poterit expelli p emptorē? R. q. nō. sed medietatē fructuum habebit vñ put conuenerant. si tñ venditor oēs fructus accepisset ager colonus contra venditorē. ff. d. lega. j. l. nihil. speciale tñ privilegū habet colonus fisci. fm R. o. donen. Dic aduerte q. succedens in re locata si ē de beneficij ecclesiasticis. 7 sit facta ab habente administrationem. 7 cum debitis solēnitatibz 7 causis de quibz s. Alienatio. Et ad debitorē tps tenet stare locatori. 7 si ecclesia foret lesa posset petē restitutionem in integrum. c. j. de restit. in integ. 7. c. j. de re. ec. nō alie. Si vō nō habebat administratiōem: vt sunt canonici simplices. sic nō tenet stare: q. equiparat vsufructuario qui nō pōt locare vltra tps vite sue. l. si quis domum. ff. loca. nisi cū causa rōnabili 7 auctoritate epi fecisset Luz vero res locata nō est ecclesiastica. tunc successor vniuersalis tenet stare. l. viani veritatis. l. loca. Succesor vō particularis in dicta re nō tenet stare nisi locator habuisset administratiōē plenā vt marit⁹ in p. d. totali. q. sic tenet: vt in. l. si filio. S. si. ff. so. mati. Idēz in tutore respectu pupilli. l. si tutele. ff. de admini. tu.
- 21 **Q**uid si conductor aliquid expendit in re cōducta? R. fm Dost. si expendit necessario. vel vtiliter auxit. edificauit vel instituit ager cōtra locatorem: vt restituat expēsas. ff. loca. l. domus. 7 in. d. l. sed addes. S. si inquilin⁹. 7 ibi glo. h. clarior text. est in. l. colon⁹. primo R. ff. eo. ti. Si tñ possit tollere impēsas sine lesione rei nō tenet locator. sed ipse eas tollere posset: vt in. d. S. si inquilin⁹. Predicta nō intelligas de expensis factis p pascendo animalia locato vñ colenda possessione 7 hmoi. sed de alijs: puta curatione morbi. reparatione ruine. vñ plantatione vinearum et hmoi. vide etiā qd. dico s. Edificans in pun.
- 22 **Q**uoniam in locatione possit interuenire vsura? R. q. sic. est vsura ex parte cōductoris: videlicet qñ rōne mutui interpretat: puta q. ante tps soluit pensionem soluz habito respectu ad pñtionē tps: vñ mutui veri minuit de pensione debita. 7 sic restituere tenet. faciunt no. in. c. ad nostrā. de emp. 7 ven. 7 in. c. illo vos. de pigno.
- 23 **Q**uoniam qua culpa tenet cōductor de re cōducta locator? R. q. de volo lata culpa 7 leui. q. gñā vñ

ulq. contrahit. isti. quibz mo. re contrahi. obli. S. vñ. licet alij teneant q. etiam teneat de leuissima. sed primum cōter tenent glo. 7 doc. in. l. si quis domum. S. celsus. 7 in. l. si merces. S. qui columnaz. ff. loca. Et qd. dico de cōductore idem dico de locatore. Et licet Mar. in. S. qui columnā. velut teneri locatore oparum ad trāsuebedas colūnas. 7 illa que facilius frangunt etiā de leuissima ppter text. qui ibi dicit culpa abest si oia facta sunt que diligētissimus quisq. obseruatus fuisset. 7 dicat fore speciale in hoc casu. glo. ibidem tenet contrariū. Tu tñ sic concordat. q. aut aliquis locat opas i re que requirit diligētissimā curā: vt puta polire ad amātem. incidere brotatum p veste fieda 7 hmoi. 7 tenebit de leuissima. d. S. qui columnaz. Aut non locat opas in re talis importantie. Et sic vera ē glo. q. tenet solum de leui. Nec obstat glo. i. l. qui mercedez accepit p custodia. 7 in. l. dñs. ff. eo. ti. vbi dicit q. si spāliter mercedem accepit p custodia q. tenet de leuissima. Pro cuius intelligentia aduerte q. qñ quis mercedez accipit p custodia si sumus in cōtractu in quo soluz tenebat de lata culpa: vt i deposito. sic acceptio mercedis p custodia faciet vt teneat de leui. 7 sic intellige. c. bona fides. de deposito. 7. l. j. S. si vestimenta. ff. de po. Si vō sum⁹ in cōtractu in q. tenet de leui culpa sicut in locato. sic acceptio mercedis p custodia rei locate faciet vt teneat de leuissima. 7 sic loquit. 7 i. l. qui mercedē. 7. l. dñs p. d. c. d. bene no. p solvendis multis p. r. t. t. Nec solū tenet de culpa sua h. etiā illoz quoz ope vñ. Si ipse diligentiaz non adhibuit. l. si merces. S. qui columnam. ff. loca. 7. l. item querit. per totuz. xxiij. q. iij. tres per sonas.

Quoniam locans vasa vitiosa ignoranter 7 pte 24 rea vinum effusum est. vñ marcut teneat ad restitutionem? R. q. sic. ad restitutiones interesse vñ: nec ignorantia cum excusat. secus esset in pascuis locatis vbi herba pestifera erat quam ignorabat: quia licet animalia cōductoris sint monia. nō tenebitur locator: vt in. d. l. sed addes. S. j. vbi dicit glo. hoc est speciale in locato vt interesse extra rem hic veniat. In conscientia tamen nō haberet locū dicta. l. nisi quando locasset talia vasa p bonis secus si simpliciter exhibuisset videnda p conductorem. ignorans ipse an sint bona vel ne. quia tunc cum nō sit in aliqua culpa non teneretur. A fortiori tenet ad restitutionē interesse qui scienter locat rem vitiosam. arg. d. l. sed addes. Et qd. dico i vasis intellige in omni re vitiosa. ex qua damnum primo euenire p. Quod nota p illis qui locant eqs qui voluunt se in aquis si destruant vestes tenent 7 sileo. secus in cōmodato.

Quid si nauta ponat res meas i alia nauī quā 25 vbi posueram. 7 perierunt? R. q. tenet dicta. l. aut querit. S. j. 7 hoc verum si inuito dñs. Si vō bona fide et sine culpa. non tenet. similiter non tenetur etiam si dolose potuisset quando vtraq. nauis perijt in eadem nauigatione. ff. ad. l. ro. 7. c. l. si. S. j. q. licet sit in culpa infideliter rem tuā cōtractādo. non tamē ex tali culpa est amissa. ex q. omnino

peritura erat. qd bene no.

26 **Q**uis pbabit affuisse dolum vel latam culpam
Rū. fm. Hosti. q. pductor: puta pastor: sic argen-
tarius debet pbare amississe rōnes cum ruina vel
incendio. l. si quis ex argentariis. §. vlti. ff. de edē-
do. Idem de custode carceris. l. vlti. ff. de custo. et
etibi. re. tñ als qui dolum allegat pbare debet. l. q-
tuens. §. qui dolo. ff. de pba. Ego tñ hoc nō teneo
sed dico q. qñ quis tenet solū de dolo et lata culpa
q. incumbit pbano dicenti eum fuisse in dolo vel
lata culpa. sed qñ tenet de leui vel leuissima: tñc te-
net pbare casu amississe. Et sic loquunt dicitur. §.
vlimus. et. d. l. vltima.

lucrum nō dī nisi deductis expen-
lis. l. illud. in glo. l. de col
la. et. ff. p socio. l. mutus.

ludus et iocus alius spūalis. et diui-
nus. et iste est ille qui puenit
ex magna mentis deuotione. de quo in
ps. Omnes gentes plaudite: quē erer

cuit David cuz ante archā dñi saltabat. ij. R. vj. et
iste sanctus et virtuosus est.

1 **E**t alius ludus qui dicitur humanus q. fit ad
recreationem suam: vel alioz. vel causa virtutis
experire. et iste aliqui dicitur theatralis a loco apto
ad theozandū. scz speculandū. Aliquando larua-
lis. que larue sunt deformitates hominum per ap-
positionem colorum vel rerum que vulgariter di-
cuntur maschere. Aliquando hystrionalis in quo
quis de psona sua facit ludum qui vocat vulgari-
ter stragator. Alius illorum qui ludū albagatel
le que sunt rerum honestarum demonstraciones.
Alius basitludialis in quo ludū cum bastis. i. lā-
cis qui dicitur vulgariter gostra. Alius tomeamē-
torum qui hodie nō est in vsu. in quo quidam in-
dudebant se in quodam circuitu ad pugnanduz
Quidam pilealis. balistalis. saltalis. scacalis. core-
lis. et hmoi. qui habent noia ab eo in quo exercēt
que plura sunt q. vocabula: vt. l. natura. ff. de pre-
scrip. ver.

2 **Q**uod talis ludus humanus sit pbibitus:
Rū. q. de se nō est malus. s. aliqui rōne alicui? cir-
cumstantie est pbibitus etiam de pcepto. p̄mo
rōne loci. Nam tales ludi nullo mō possunt fieri
in ecclesia: aut loco sacro. c. cum decorem. de vita et
bo. de. et. c. decet. de immu. eccle. li. vj. Unde nō ex-
cusarem a mortali qui talem faceret in ecclesia: nisi
foret quid modicū. cum videat iure diuino pbi-
bitus ibi. Domus mea domus orationis vocabit̄
Demonstraciones v̄o que fiunt ad honorem dei:
puta passionis xpi et vite alicuius sancti nō sunt p-
bibe ibi fieri: q. nō pprie vocat̄ ludi. vt no. in. d. c.
cum decorem. Secundo pbibent tales ludi ratōe
periculi lesionis corporalis. sicut torneamēta et hu-
iusmodi. de torneamētis p totum. Unde omnis
ludus in quo pbabiliter imminet periculū. mor-
tis corporalis pbibetur sub pena peccati mortal-
tis quia cōtra pceptum dei Math. xx. Diliges proxi-
mum tuum. facit lex cōtra iuncta glo. l. de gla-
di. et. l. nam ludus. ff. ad. l. aquil. secus qñ non im-
mineret pbabiliter. licz aliqui accidisset et raro. Et

cio pbibetur rōne psonę. Nam clericis et multo-
magis religiosi pbibetur omnis ludus cuz ar-
mis. vt in. c. cōtinebat. de homici. q. et arma portā-
re nisi causa defensionis sunt pbibiti de pcepto.
vt in. c. derici arma. de vi. et bo. de. Similiter pbi-
betur eis ludus hystrionalis: vt no. in. c. donare.
lxxxvj. di. de quo dic vt s. Hystrio. Quarto. pbi-
betur rōne scādali: vtputa clericis et religiosi ali-
quem ludū exercere in publico. ex quo secularis
scandalizarent esz peccati mortale. fm qd. j. dico
Scandalū. §. ij. Idem dico qñ quis ex tali puo-
zaret alium ad scandalū mortalis peccati. sicut in
coricis. et multo magis si sibi immineret pbabiliter
tale scandalum. et hoc aduerteret peccaret mortali-
ter. secus si de scandalo nō aduerteret. quia nisi fo-
ret in lata culpa nō credo peccaret mortaliter. Ad-
uerte tñ q. clericis et religiosi ē pbibitus rōe ho-
nestatis clericalis omnis ludus in quo ex ppria p-
sona faceret ludū in publico. sicut esset saltatio. co-
risatio. et hmoi. Unde nō excusarem eos a morta-
li. ar. c. p dilectōe. in fi. de cōse. di. ij. et qd no. doct.
in. d. c. cum decorem. secus in secreto cum aliquibz
domesticis. Itē ludus larualis est eis interdictus
q. nō p̄st mutare habitū. nisi ex cā rōnabili. vt s.
Excoicatio. vij. casu. xxvij. Et licet Jaco. de are. in
l. si quis cum sciret. ff. p emptore. et l. y. et pe i au-
ten. de san. epi. et de. in. §. interdicim? el. ij. teneant
q. ludus scacozū pbibeat clericis. Rō. fm. Mar.
in. d. §. amerdiam? q. nō minus facit eos deuiare
a diuinis officiis in quibz debent insistere. vt. l. ge-
neraliter. l. d. epi. et deri. sicut ludus alearum qui
est eis pbibitus ibidē. Ego tñ dico verā esse p̄di-
ctaz q. etiā in omnibz ludis qñ ppter eos dimi-
terent debita diuina ad que tenent. als nō. Vñ lz
ludere ad scacos. vt tenet Ric. in. iij. dist. xv. sicut
alijs secularibz. nisi rōne scandali. vñ in honestatis
clericalis. vtputa publice ludēdo. Quito rōne cu-
piditatis. vñ tenet Mar. vt no. Lar. in. de. ij. d. vi-
ta et bo. de. q. ludens ad scacos cā cupiditatis pec-
cat mortali. Qd intelligo verū qñ talis cupiditas
esset mortalis de se. de quo qñ sit mortalis. vide s.
Auaricia. §. j. Et idē dic qñ fieret ex quacūqz alia
mala intentione foret mortale. si intentio est de eo
qd est peccati mortale. Attende tñ q. qñ talis ludus
humanus fit cā lucri principaliter est illicitus. Vñ
peccat venialiter. qz debent ludere principaliter cā
recreationis. et solatij. et exercendi ingenū vel vir-
tutem corpis. Verū est qz facilliter inducit ad mor-
tale. qñ fit principaliter cā lucri. vt patet ex expien-
tia. et vituperandus. licet lucratiō non sit nisi de bo-
no consilio pauperibz erogandū. Sexto rōe t̄pis
puta qz dies festus pceptus. Nam cum tali die p-
bibeat omne opus seruale. Exod. xx. nō video quō
basitludia talibus diebz et hmoi. in quibz requiri-
tur multa seruitus possint fieri sine peccato morta-
li. In alijs ludis in quibus modica seruit? inc̄lz
nō esset mortale. licet fiat in festo. nisi p totum die
se in hmoi occuparent dimissis diuinis. Hoc qd
dixi de basitludijs q. sit mortale peccatū tenet Ri-
car. in. iij. di. xxxvij. Sed si ex nulla istarum circū-
stantiarū fiat illicitus nō erit peccatū. si fiat cā ho-

nesse recreationis: vel virtutis: aut ingenij exercē
di. Aut si erit peccatus erit veniale. de corea tū vi
de s. Loica. Adverte q̄ in ludis qui sunt cā vtu
tis exercēde. vel ingenij. nō licet ludere nisi p̄ vnū
solidū. vt in. d. aut. alearū 7 solidi. lxxij. faciūt vnā
libram auri. L. de su. p̄po. 7 Archi. l. quotiescunq̄
Sed tu hoc limita fm̄ p̄sonam ad istaz rōnem sic
si nō concedit nisi vnus solidus in ludo magnis
ergo grossus solum paruis.

3 **¶** Est 7 tercius ludus qui dī dyabolicus: q̄ opati
one dyabolica est inuentus ad inducendos hoies
ad peccatū 7 iste est in triplici differentia. Primus
consistit in ludibrijs: que ludibria sunt rerū inbo
nestarum demonstraciones. et talis ludus omnibz
p̄bitus est tā exercere q̄ videre. Vnde q̄ tales
demonstraciones habent puocare ad lasciuam vi
dentes tunc peccant mortaliter tam excentes q̄
voluntarie vidētes. facit quod s̄: dixi curiositas.
Vnde dicit tex. in p̄hemio. ff. quis enī ludos ap
pellat eos ex quibz crimina oriunt. hec ei fieri nul
lo panimur mō. hec ibi. Sed s̄ ludus alee
et sub isto comprehendit omnis ludus qui inuit
solum fortune: vt ludus chartarum. taxillorum. 7
h̄mōi. Tercius ludus dī mixtus. q̄ partim inuit
tur fortune. 7 partim industrie. vt ludus tabularū
cum taxillis. q̄ respectu taxillorū versat fortuna
respectu tabularum ducendarum versatur indu
stria.

4 **¶** Vtrum isti duo ludi vltimo dicti sint p̄biti:
R. q̄ sic. vt patet in aul. alearum vsus. L. de reli.
et sumptu. su. 7 in. c. ep̄s. xxv. di. 7 licet Hugo. in
d. e. ep̄s. teneat q̄ ip̄ peccat mortaliter ludens ad
p̄dicta. tū non credo verum. nec dictum. c. ep̄s fa
cit. p̄ sua opinione. q̄ dicit deseruiens. 7 dicit. de.
auget. vt. ff. de posu. l. j. in princ. Ideo fm̄ glo. ibi
dem 7 Rodosū. peccat mortaliter ille q̄ valde ser
uit ludo. id est ducit in cōsuetudinem: al̄s aliq̄ 7
raro nō credo. foret mortale. Nec obstat dicta au
ten. alearum ludus. q̄ ipsos p̄bitet p̄ verbum de
cernimus. quod nō inducit ad mortale. vt dixi s̄.
Lex. s. iij. Clericis tū 7 religiosis videt esse morta
le ludere: aut ludētes ad ip̄os videre: vt in aul. de
san. ep̄s. s̄. interdicimus. et ibi sequit glo. S̄ ego
hoc non credo. quia imperator nō potest precepe
re clericis. et ideo idē dico de clericis quod de lai
cis q̄ peccat mortaliter q̄ tales ludos ducunt in
cōsuetudinem: nisi rōne scandali. vt supra dictū
est d̄ ludo humano. Ratio q̄ isti ludi nō sunt p̄
biti: q̄ mali sint d̄ se h̄ id sunt mali: q̄ p̄biti. et
causa p̄hibitionis sunt mala que cōiter ex ipsis se
quunt. que nō sic eueniunt in raro ludentibus si
cut in cōsuetete. 7 q̄ p̄bitio nō se extendit nisi ad
deseruiētes talibus ludis. Ideo tene q̄ dixi. De
tū est q̄ est periculosum talibz ludere p̄pter mul
ta peccata q̄ cōiter in ipsis fiunt.

5 **¶** Sed quid si quis ludat ad p̄fatos ludos gratis
causa recreationis vel causa conuiuij ex consuetu
dine nunquid peccat mortaliter: R. glo. in. d. s̄. I
terdicimus. videt tenere q̄ sit licitus. Sed ego at
tendendo ad narrationem. d. aul. alearum vsus.
7 considerando q̄ vobeamus cuitare correctiones

inrium. c. cum expediat. de elec. li. vj. Dico q̄ nō p̄
bibet. immo licite pōt in eis ludi gratis. v̄ in aliq̄
modico sine causa conuiuij sine cā recreatōnis. Et
sic intelligo. l. qd̄ in conuiuij. ff. de aleato. Et intel
lige modicū respectu p̄sonę q̄ ludit. 7 tale modicū
qd̄ enā facilliter donaret. q̄ in h̄mōi ludis sic factis
cessat rō p̄hibitionis. nisi rōne alicuius circūstan
tie de quibz s̄. s. ij. esset mortale. Nec ob. d. c. ep̄s
q̄ nō distinguit sed absolute loquit̄ de omni alea
tore: ergo nec nos debem⁹ distinguere. q̄ hoc ver⁹
esset nisi rō nos induceret ad distinguendū: sicut
hic. facit. c. marcion. j. q. j. vbi dicit nō putemus
in verbis scripturarū. esse euangelium h̄ in sensu
nō in suspicie h̄ in medulla: nō in sermonū folijs
h̄ in radice rōnis: hec ibi.

¶ Vtrum inspectores predictorū ludorū p̄bitio
rum peccet mortaliter: R. glo. in. d. s̄. interdicimus
videt tenere q̄ sic si sunt clerici. Sed tu dic q̄ sine
sunt clerici sine laici inspectores. q̄ aut ex aspectu eo
rum inducunt efficaciter aliqui ad ludendū. et sic
illudētes peccat mortaliter sic inspectores. Si vō
eos nō inducant ad ludum ex eorum aspectu: nec
ad cōtinuandū ip̄m sic si aliud mali nō admittet
nō peccat mortaliter eos videntes 7 aspicientes. nisi
essent tales qui corrigendo possent eos facere desi
stere a tali ludo qui est peccatū mortale in ludente
q̄ tunc talis peccaret mortaliter nō corrigendo h̄
aspiciendo. q̄ videt cōsentire erranti. lxxij. di. er
ror. cū silibus. piculosum tū est tales aspiciere ludē
tes in ludo p̄bitio. q̄ facilliter possent eis placere
talis ludus delibere qd̄ esset mortale: vt no. theo
logi in. ij. inlarum. di. xxij.

¶ Vtrum acquisitū in p̄fatis ludis dyabolicis sit
necessario restituendum: R. q̄ si ille qui dedit seu
amisit nō poterat alienare nec donare sicut silibus
m̄l. serui. 7 alijs de quibz s̄. Donatio. j. 7 tunc sine
dubio lucratiū est restituendum patri. v̄ d̄no: vel
illi qui dedit. sicut cum quis lusit vltra summam.
cccc. solidorū. q̄ sicut donare nō potuit. nec lude
re: vt s̄. Donatio. j. s. xx. 7 ideo sibi est restituendū
7 sic de silibus. 7 in hoc concordant oēs docto. Si
vō poterat alienare. tūc distinguo q̄ si interuenit
fraus: puta q̄ lucratus fuit cum falsis taxillis: aut
alia deceptione. 7 sic sibi concordat docto. q̄ tenet
necessario restituē ei a q̄ habuit. immo dicit Bal
dus in rubrica. L. de condi. ob tur. cām. q̄ tenent
furti tales. 7 enā ludētes scienter cum illis qui nō
pōt alienare. ar. l. seruus cuiusdā. ff. de condi. inde
biti. nec facit sum qd̄ lucrati. l. falsus. L. de furtis.
Aut non interuenit aliqua fraus. 7 ille qui p̄didit
potuit alienare. 7 in hoc est diuersitas inter docto.
Nam cōis opi. fm̄ Asten. est q̄ teneat dare pau
p̄bo. 7 h̄ sequunt cōiter canoniste in. c. clerici offi
cia. de vi. 7 ho. de. Alij distinguunt de subditis im
peratori. vel nō. Sed tu breuiter dic q̄ licz opinio
p̄dicta sit multum rōnabilis. v̄ pote. que retrahit
hoies ab h̄mōi ludis. tū nullo iure. p̄bat q̄ nec
sario sit faciēda. sicut nec alia turp̄it̄ acq̄sita. Nec
ob. q̄ ep̄s auxilio p̄sidiis pōt talia lucra si nō repe
tunt ab his qui amiserunt exigere 7 pauperibz di
struere. vt dicit̄ tex. in. d. aul. alearum vsus. 7 sic

videt q̄ sint pauperū. q̄ licet possit auferre in penam nō tñ sequit q̄ ipsi teneant dare. sicut nec in alijs casibz in quibz fiscus turpiter acquisita pōt tollere: vt in. l. j. ad. l. iul. repe. et in. l. j. ff. de iure fisci. Et faciunt q̄. j. dicit Restitutio. j. in vbo turpiter acquisitū. et sic tene quo ad necessitatē restitutionis. Bene tñ faceret ep̄s si talia acciperet et daret pauperibz. Silt cōfessores debent ea erogari facere pauperibz: vt in quo deliquit in eo p̄mā. Si tñ nollet non est ei deneganda absolutio. Aduerte tñ q̄ vbi leges imperiales ligant q̄ illi qui amiserūt si vellēt repetere possent vsq; ad. l. annos. et sic repetendo teneant eis de necessitate restituere vt in. d. autem. alearum. Nec ob. qd̄ dicitur quidā esse abrogatam p̄ nō vsū. q̄ nō est verum. vt p̄z et dicitur s. l. x. vij. S. vbi lex imperialis nō ligat sicut in terris pape et filium. nō possit repetere: vbi lex imperialis viget si ep̄i non accipiunt lucrata: p̄nt officiales facere: vt dēt pauperibz vel in publicos vsus: vt in. d. aut. alearum.

¶ Sed pone q̄ ludēs in casibus in quibz tenet restituere lucrata. et postea cum eadem persona in alio ludo p̄dat nūquid poterit cōpensationem facere. R. q̄ si in eodez ludo darum est q̄ sic. et voco hic eundē ludū qm̄ se nō diuerterunt ad alia. ar. l. conuuius in p̄m. ff. d. ver. ob. Et facit qd̄ no. Bart. in. l. inficiando. §. ifans. ff. de sur. Si vō in diuerso ludo. puta quia hodie lucrata fuit et cras cū eodem amittit. sic de subtilitate iuris nō poterit cōpensationē facere si ille cum quo lusit sit de illis qui nō tenet de necessitate restituere. h̄ de equitate conscie credo q̄ possit. facit qd̄ no. Pa. in. c. filius. de test. et. c. et p̄. in. fi. de censibz.

¶ Que pena cōtra tenentes ludū alearū phibitū? R. q̄ p̄mo dom̄ in q̄ ludic̄ dy publicari. vt in d. aut. alearum vsus. in verbo domibz eoz publicatis. Secdo si tenens ludum verberetur non onē actio et tali iniuria. nec puniē verberans vel damnum ei dans quicūq; et vbiq; factum fuerit si ne tpe quo ludit siue alio fm̄ Bald. in dicta rubrica. et Bart. et est ter. in. l. j. §. notandum. ff. d. alea. Tertio q̄ si fuerit ei aliquid subtrahatum tēpe quo i eius domo ludic̄. siue lusoribz. siue ab alio nō poterit repetere. nec habz rei p̄secutionem nec etiam penā. furti. vt est ter. in. d. l. j. §. ff. de alea. tñ in conscia pauperibz est dandū. ar. c. cum tu. de vsu. Quarto qui alius cōpulsit ad ludendum etiam ex metu qui nō cadit in constantem pōt puniri iudic̄is arbitrio. et pōt poni in carceribus. vt in. d. ter. §. j. abi. qui compulit. Vnde generaliter intelligo illum p̄pellere eo ipso q̄ stat cū altari parato. hoc est p̄stare domus. taxillos. scamnū. lumina. et h̄mōi nam istis situationibus et illecebus dicit cōpellere iuuenes qui nō possunt refrēnare iuueniles calores. l. fi. §. filij autem. C. de bo. que liber. sicut dicitur in materia macedoniani. in. l. j. et. iij. ff. ad ma. ceto. et p̄ totū. Aliter nisi ita acriter intelligeret dicitur lex effectus nō haberet. qd̄ nō est dicendum. l. si p̄tor. in p̄m. ff. d. iudi. que lex predicta potest etiam intelligi in omnibus alijs qui blādinijs et suasionibus inducūt homines ad ludum. q̄ dicant.

compellere. sicut dicimus de raptu virginitatis. q̄ nisi esset q̄ sollicitaret. qui dolosis artibus circumueniret. nō faceret eam puellā intantū dedecus se se p̄dere. ter. est in. l. vnica. §. ij. C. de raptu. virgi. Quinto q̄ ois cōtractus celebrat̄ inter ludentes adinuicem nō tenet. vt no. Bar. in. l. si quis cū sciret. in. fi. ff. p̄ emp. nec vendens in ludo teneat de euicōne. vt in. l. si filiofamil. §. j. ff. quaz re. ac. nō dat. Sexto q̄ mutuas pecuniam lusoribus. vt ludat secum nō pōt eam repetere. vt est glo. ordinaria. in. l. j. in p̄m. et in. l. si. ff. de alea. ego credo etiā hoc verū generaliter in quocūq; qui sciēt mutuant ludere volenti q̄ nō repetet. et videt casus in. l. verum. §. penul. ff. d. mino. nec dicas q̄ loquitur de minore vt etiā loquit. l. si vero nō remunerandi. §. si adolefcens. ff. mādati. quia idem est de maiore. vt dicit glo. in. dicto. §. si adolefcens. Itē quia dicta. l. verum loquitur qm̄ minor etiam p̄nilegiatus mutuat minori etiā p̄nilegiato. et tñ ibi licet sint in pari p̄nilegio. potior est cōditio illius qui p̄dit pecuniā. facit qd̄ no. Bar. in. d. l. si quis cū sciret.

luxuria est solutio in voluptates

¶ **luxuria** fm̄ Ihy. in li. ethimologia rū. Voluptates aut̄ maxime venere soluit animū hoīs. et ideo luxuria ē p̄cipaliter in eis. Secūdario aut̄ dī eē in quibusdā alijs p̄inentibz ad excessus fm̄ glo. ad Gal. v. vbi dicit. q̄ luxuria est quedā sup̄fluitas.

¶ Quot sunt species luxurie p̄cipaliter? R. q̄ sunt sex. de quibz habet. xxxvj. q. j. §. h̄ non omnis sc̄. fornicatio simplex. Adulteriū. Incestus. Stuprum. Raptus. et vicijs contra naturā. Adde excessum in actu coniugali. de quibus habes. j. p̄ceptum. §. r.

¶ Vtrū sit peccatū mortale? R. q̄ sic. sed nota q̄ luxuria habz initium in corde cogitando causa delectationis. et istud est peccatum mortale fm̄ distinctionē positā supra. Cogitatio morosa. Adulterio magis si vltra cogitationē peccati mortalis addatur sensus: puta quia vult delectari in vidēdo. tangēdo. loquēdo. et h̄mōi. licet nolit consummare opus. Itē est peccatum mortale deliberat̄ cōsensus in op̄ si facultas adesset Math. v. Qui viderit mulierē. s. desiderando corde deliberate ad mechandū iam mechatur est. s. p̄pter peccatū mortale. et illi species cuius est materia quam appetit. puta si solutam. fornicatio. si coniugatam adulterium et h̄mōi. q̄ circūstantia est cōsistenda cum mutet speciem fm̄ aliquos. sed ego non credo. q̄ solū est cōtra vnā prohibitionē. s. Non concupisces. p̄ximū tuū vxorem. vel contra aliud. non rem licz sit bonum confiteri eam. sed multo magis est peccatum mortale cū cōsensit in opationem. Vnde si est pollutio soluz sine alterius cōmixtione sic dicitur mollities vel immunditia. Si vō coitus sit ad rem alterius speciei. sic dī bestialitas. Si autē ad rem eiusdē speciei sed indebitū serus. sic dicitur sodomia. Si quarto sit ad rem eiusdē speciei et debui serus. sed non seruatur naturalis modus coeundi. v. l. q̄tum ad instrumentum nō debuit. v. l.

ptum ad monstruosos edubendi modos sic hi quatuor modi dicuntur peccatum contra naturam. Si cum alio eiusdem speciei et in debito vase et debito modo sit talis pollutio aut est cum soluta. et sic fornicatio. aut cum coniugata. et sic adulterium et hmoi et sic semp peccatur mortale si est voluntaria pter matrimonium.

3 Quod est grauius horum? Rñ. peccatū cōtra naturam est maximū. et isto infimū est mollities grauiissimū bestialitas. mediū sodomia. p^o peccatum cōtra naturā maius est incestus. post incestū est adulteriū. Verum intellige accipiendo in suo summo. qz maius peccatū est coire cum matre qz alterius vxore. Adulteriū est magis stupro. vtrū qz aut aggrauat p violentiā. vñ raptus virginū est grauius stupro. et raptus vxoris grauius adulterio. hec oia aggrauant fm rōnem sacrilegij. In finim oim pdictorū est fornicatio. q̄ cōmittit sine iniuria alterius psonae.

4 Quod sunt eius filie? Rñ. Ihd. ponit q̄tuor ex pte sermonis. nam sermo dicitur esse decēs. contra qd̄ est turpiloquiū. Secūdo licitus. contra qd̄ ē scurrilitas. Tercio expeditis cōtra qd̄ ē ludicra. Quarto sale pditus. l. sapie cōtra qd̄ est stultiloquiū. Est et quinto cecitas mentis. Sexto p̄cipitatio. Septimo incōsideratio. Octano amor sui. Nonno est odiū dei. Decimo amor mūdi. Vndecimo horro: futuri seculi. Et duodecimo incōstantia. de quibus s̄. Interrogationes.

5 Quid in tacito et osculis et hmoi sit peccatū mortale? Rñ. qz sic. qm̄ delibetate fiunt cā delecta tōnis luxuriose fm qz s̄. dixi Logitatio. secus quādo fiūt cā amicitie.

Magister

fm Hosti. dicitur is qui alius cuius rei sine negocij p̄ ceteris curā gerit. l. j. §. m̄grm. ff. de excc. c. i. Et hoc nomē m̄gr dicitur a monēdo siue mōstrando. ff. de ver. sig. l. quibz p̄cipua. et de magistris. c. qz. Sed p̄prie m̄gr vocat qui docet grammatice vel alias facultates. et sic accipit de m̄grs. c. qz nōnullis. et in cle. j. co. ti.

1 Qualis dicitur esse m̄gr? Rñ. qz dicitur esse idoneus. p̄uidus. et discretus. in scia quā vult docere. c. j. ij. et iij. co. ti. et idoneus ē qui p̄mo morbo et post faciēda alios antecellit. l. vnica. l. de p̄fessor. Nā qui alios docet non debet habere necesse ab alijs doceri. ar. xxxvj. di. §. ecce. Dicitur etiā habere bonā conuersationem teste doctrine. lxxij. di. valentianus.

2 Vnde religiosus debeat ad magisteriū assumi? Rñ. qz si igerit se vt sit cōiter hodie nō dicitur. xvj. q. j. mōachus. cū m̄tis. c. et q. vij. c. l. noua. Si vō nō ingerit se h̄ nutrit a plato suo ad quem p̄tinet. sic p̄nt et debent assumi. xix. q. j. sic viue. et c. si clericatus. et c. doctos. et extra co. ti. c. j. et pe.

3 Que scie legi p̄nt? Rñ. qz oēs q̄ faciūt ad instructionem aie. corporū vel rerum. nisi sint reprobate et sunt iste q̄ legi p̄nt singulariter.

Grammatica de qua. Quicquid agant artes ego sp̄ predicō ptes. Dialectica de qua. De sine doctores frustra colue re lozores.

Rhetorica de qua. Est mihi dicendi rō euz floze loquendi.

Musica de qua. Inuenere locum per me modū lamina vocū.

Geometria de qua. Rerum mensuras et carū sine figuras.

Aritmetica de qua. Explico p̄numez que sit p̄ portio rerum.

Astrologia de qua. Astra viaqz poli varias mihi vendico soli.

Utrum mathematica possit legi? Rñ. qz mathematica cum aspiratōe medie ad exercitiū nō licet docere. qz significat artem diuinādi. et est reprobata. vt l. de male. et mathe. l. nemo. et l. culpa. Sed ad instructionē doceri potest. xxxvij. di. legimus. Sed ego credo qz etiā ad instructionē nō liceat. qz cur? vñus malus est ipm qz malum est. vt dicitur in primo sen. di. j. Sed alia mathe q̄ habet penul. breuem bñ licita est q̄ est de quatuor. vltimo dicitur sciētia vñ versus. Scire facit mathe q̄ dat diuinare mathe q̄.

Theologia p̄ omnibz doceri potest. co. ti. c. qz nō nullis. Jus canonicū et ciuile de priuilegijs cum de diuersis. li. vj.

Sed quid dicitur poetis qz vt in pluribz sūt ad aios inueniū corrūpendos? Rñ. qz distinguēdū est d̄ libris gentiū. Nā quidā libri sunt qui vt in pluribz sūt de lasciujs. vt Quidi? d̄ arte. et silēs et tales legere vñ audire oino p̄hibiti est. Et sic intellige. c. sacerdotes. et c. legant. et c. id. xxxvij. di. Sunt alij libri gēniū seu poetarū qz vt plurimū multū vñl tatis afferūt. h̄ i eis aliqñ sunt aliq̄ turpia imita. et tales libros legē vñ audire cā eruditōis vocabulo rñ vt p̄ eos sciat loqui recte atqz ornate nō ē p̄hibitiū et sic loq̄. c. turbat ea di. cū duobz. c. sequētibz. dūmodo sit talis m̄gr q̄ fabulas lasciuas abbreuiet et obscure legat. Et sic limita glo. in summa di. xxxvij. vide etiā qd̄ dicitur. §. Scientia.

Ubi debet m̄gr institui ad legēdū? Rñ. qz i cibus locis. vbi facultates ecclesie suppctūt. siue sit cathedralis. siue alia ecclesia q̄ habeat facultates sufficientes ad hoc dicitur poni m̄gr q̄ legat in grammatice cui p̄p̄tēs bñficiū assignet. seu p̄cipiat fructū vñ p̄bende. et rādiu solū q̄ diu p̄ferat i docēdo deri eos gratis illius ecclesie. et alios paupes. In metro politana vō ecclesia dicitur esse m̄gr qui doceat in sacra pagina. et d̄ his q̄ p̄tinet ad curā aiari. xxxvij. di. de q̄busdā. et co. ti. c. j. et c. qz nōnullis. Hodie vō statutū est qz romana. parisiē. orimeū. bononiē. salmacinē. ecclesia habeat duos viros p̄tos ad instruēdū in lingua hebraica. caldaica. et arabica cle. j. co. ti. et ibi ponit cur? sumptū.

Quid si nō vacet aliqua p̄bēda? Rñ. q̄libet de p̄bēdatis dicitur dare tantū qz faciāt vñā p̄bēda si su pest ad eorū necessitatē. ar. c. si. de his q̄ si. a maio. par. ca. et de ec. edī. c. d̄ his. vñ si nō sup̄est expectat donec vacat p̄ma. ar. c. dilectus. el. ij. de p̄ben. fm Ber. et Hosti.

Sed pone qz sit p̄bēda vna assignata magistro: nunquid tenentur canonici eligere alium canonicum. cum magister non sit canonicus. et sic